

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki:
MENA Ülkeleri Örneği

MOHAMMED ASMAEIL MOHAMMED ALAZRAQ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

PROF. DR. MUSTAFA ACAR

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	MOHAMMED ASMAEIL MOHAMMED ALAZRAQ		
	Numarası	17810901052		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: MENA Ülkeleri Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

MOHAMMED ASMAEIL MOHAMMED ALAZRAQ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MOHAMMED ASMAEIL MOHAMMED ALAZRAQ		
	Numarası	17810901052		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MUSTAFA ACAR		
Tezin Adı	Yolsuzluk ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: MENA Ülkeleri Örneği			

Yolsuzluk esas itibariyle herhangi bir topluma bulaştığında o toplumu yavaş yavaş öldüren bir hastalık olarak kabul edilebilir. Nitekim Dünya Bankası, yolsuzluğun ekonomik ve sosyal kalkınmanın önündeki en büyük engel olduğunu belirtmektedir. Günümüzde, yolsuzluğun olumsuz sonuçları geçmişe kıyasla çok daha çarpıcı bir şekilde artmaya başlamıştır.

Ulusal ekonomiler için en önemli makro göstergelerden biri olan ekonomik büyümeyi etkileyen birçok faktör vardır. Bunlardan biri de yolsuzluktur. Ekonomistlerce yolsuzluk, “kişisel çıkar elde etmek için kamu gücünün kötüye kullanımı” olarak tanımlanmaktadır.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde yolsuzluğun yaygın olması, çeşitli sorunlara doğrudan katkıda bulunmaktadır. Dahası, yolsuzluğun ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması yolunda bir engel teşkil ettiği görülmektedir.

Bu çalışmada, 2005-2017 dönemi için panel veriler kullanılarak, 18 MENA ülkesinde yolsuzluk ve ekonomik gelişme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bulgular beklentilere uygun olarak, yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Buna göre yolsuzlukta meydana gelecek %1’lik bir artış, kişi başına düşen GSYH’nın %0,31 oranında azalmasına yol açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Ekonomik Büyüme, MENA, Panel Veri.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MOHAMMED ASMAEIL MOHAMMED ALAZRAQ		
	Student Number	17810901052		
	Department	Economy		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	PROF. DR. MUSTAFA ACAR		
Title of the Thesis/Dissertation	The Relationship Between Corruption and Economic Growth: The Case of MENA Countries			

Corruption can be described as a disease that when it penetrates any society, kills it gradually. As such, the World Bank stated that corruption is the single greatest obstacle to economic and social development. Nowadays, the negative consequences of corruption started to grow up much faster and spread out dramatically among nations.

There are numerous factors affecting economic growth. Some of them are considered to be very critical indicators for the national economies. Corruption is one of them.

Corruption is generally defined by economists as the misuse of public power to pursue individual interests.

In terms of the MENA Countries, the epidemic of corruption has contributed directly to economic problems and formed a barrier to achieve economic growth and sustainable development.

This study aims to analyze the relationship between corruption and economic growth in 18 MENA countries using panel data for the period 2005 2017. The findings, as expected, indicates that there is a negative relationship between corruption and economic growth where a 1% increase in corruption leads to 0.31% decrease in per capita GDP.

Keywords: Corruption, Economic Growth, MENA, Panel Data.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUK KAVRAMI, NEDENLERİ, TÜRLERİ VE YOLSUZLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

1.1. Yolsuzluk Kavramı	4
1.2. Yolsuzluğun Özellikleri	5
1.3. Yolsuzluk Türleri	6
1.3.1. Rüşvet	6
1.3.2. Kayırmacılık	6
1.3.3. Zimmet	7
1.3.4. İrtikap	8
1.3.5. Kara Para Aklama	8
1.3.6. Dolandırıcılık	9
1.3.7. Emniyeti Suiistimal	9
1.4. Yolsuzluğun Ölçülmesi	12
1.5. Yolsuzluk Endeksleri	13
1.5.1. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi	14
1.5.2. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Rüşvet Verenler Endeksi (BPI)	16
1.5.3. Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB)	17
1.5.4. Uluslararası Ülke Riski Rehberi Yolsuzluk Endeksi (ICRG)	19
1.5.5. Opasite Endeksi	21
1.5.6. Uluslararası İş Dünyası Endeksi	21
1.5.7. Küresel Rekabet Gücü Endeksi	21

1.6.	Yolsuzluğun Nedenleri.....	22
1.6.1.	Ekonomik ve Siyasi Nedenler.....	23
1.6.1.1.	Siyasi Nedenler	23
1.6.1.1.1.	Siyasi İstikrar	26
1.6.1.2.	Ekonomik Nedenler	26
1.6.1.2.1.	Ücret Seviyeleri.....	27
1.6.1.2.2.	Devlet Müdahalesi	28
1.6.1.2.3.	Kamusal İstihdam.....	28
1.6.1.2.4.	Mülkiyet Hakları	29
1.6.2	Sosyal Nedenler	29
1.6.2.1.	Eğitim Yetersizliği	29
1.6.2.2.	Nüfus Artışı, Göç ve Kentleşme	30
1.6.2.3.	Din.....	30
1.6.2.4.	Küreselleşme	30
1.6.2.5.	Sömürgecilik	32
1.6.2.6.	Psikolojik nedenler.....	33
1.6.2.7.	Coğrafya.....	34
1.6.3.	Sosyo-Kültürel ve Demografik Faktörler.....	35
1.7.	Yolsuzluğun Sonuçları	36
1.7.1	Politik Sonuçlar.....	37
1.7.2.	Ekonomik Sonuçlar	38
1.7.3.	Sosyal Sonuçlar.....	40
1.7.4.	Çevresel Sonuçlar.....	43
1.8.	Yolsuzluğa Yönelik Politika Tepkileri.....	44
1.8.1.	Önleme ve Yaptırım.....	45
1.8.2.	Yolsuzlukla Mücadele İçin Siyasi İrade ve Kararlılık	45
1.8.3.	Etkili Mevzuat.....	46
1.8.4.	Etik Kuralların Oluşturulması	46
1.8.5.	Eğitim.....	47
1.8.6.	Devlet Hizmeti Reformu	47
1.8.7.	Bilgi Uçurma ve Yolsuzluğun Bildirilmesi.....	47
1.8.8.	Temel Yolsuzluk Alanlarını Hedefleme	47
1.8.9.	Siyasi Reformlar.....	48

1.8.10.	Tespit Yöntemleri.....	49
1.8.11.	Ciddi Önlem Almak	49
1.8.12.	Sivil Toplum ve Yolsuzlukla Mücadele.....	50
1.9.	Yolsuzluğun Etkileri	51
1.9.1.	Yolsuzluğun Enflasyon Üzerindeki Etkileri	52
1.9.2.	Yolsuzluğun Tasarruf Üzerindeki Etkileri	53
1.9.3.	Yolsuzluğun Yatırımlar Üzerine Etkisi.....	54
1.9.4.	Yolsuzluğun Büyüme Üzerine Etkisi.....	55
1.10.	Bazı Ülkelerde Yolsuzlukla İlgili Örnekler:	57
1.10.1.	Libya	57
1.10.2.	Çin.....	59
1.10.3.	Kanada	63
1.10.4.	Yeni Zelanda.....	63
1.10.5.	Venezuela.....	63
1.10.6.	Irak	65

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

2.1.	Ekonomik Büyüme Kavramı.....	70
2.2.	Ekonomik Büyüme ve Kalkınma	71
2.3.	Büyümenin Temel Nedenleri	72
2.4.	Ekonomik Büyümenin Kaynakları.....	75
2.4.1.	İşgücü ve Beşeri Sermaye	75
2.4.2.	Sermaye Oluşumu	76
2.4.3.	Doğal Kaynaklar	78
2.4.4.	Teknolojik Değişim ve Yenilik.....	79
2.4.5.	İstihdam.....	80
2.5.	Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi	81
2.6.	Büyüme Teorileri	82
2.6.1.	Merkantilistler ve Fizyokratlar.....	82
2.6.2.	Klasik Büyüme Teorisi	84
2.6.3.	Keynezyen Büyüme Modeli.....	87
2.6.4.	Harrod-Domar Modeli	90
2.6.5.	Neoklasik Büyüme Modeli (Solow).....	92

2.6.6.	İşsel Büyüme Modeli (Yeni Büyüme Teorisi).....	94
--------	--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1.	Literatür Taraması ve Teorik Çerçeve	99
3.1.1.	Yolsuzluğun Olumlu Etkileri Olduğunu İleri Süren Çalışmalar	99
3.1.2.	Yolsuzluğun Olumsuz Etkisi Olduğunu İleri Süren Çalışmalar	101
3.1.3.	Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme ile İlişisini İnceleyen Literatür.....	103
3.2.	Araştırma Metodolojisi	104
3.2.1.	Veri Seti ve Değişkenler	104
3.3.	Tahmin Yöntemi	106
3.3.1.	Panel Veri.....	106
3.3.1.1.	Sabit Etkiler Modeli	107
3.3.1.2.	Rassal Etkiler Modeli.....	108
3.4.	Modeli Belirleme Yöntemi	109
3.4.1.	F-Testi İstatistiği	109
3.4.2.	Lagrange Çarpan Testi	110
3.4.3.	Honda Testi	110
3.4.4.	Hausman Testi.....	110
3.5.	Tanı Testleri.....	111
3.5.1.	Değişen Varyans Testi	111
3.5.2.	Otokorelasyon Testi	112
3.6.	Empirik Sonuçların Analizi.....	112
3.6.1.	Tanımlayıcı İstatistikler	112
3.6.2.	Model Belirleme Testleri	114
3.6.3.	Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları.....	115
3.6.4.1.	Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi	116
3.6.4.2.	Otokorelasyon Testi	117
3.7.	Sonuç ve Öneriler	117
	KAYNAKÇA	120

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BI: Uluslararası İş Dünyası Endeksi

MKH: Milenyum Kalkınma Hedefleri

CDIC: Merkezi Disiplin Teftiş Komitesi

CFPOA: Yabancı Kamu Görevlilerinin Yolsuzluğu Yasası

CPI: Yolsuzluk Algılama Endeksi

ÇKP: Çin Komünist Partisi

FBI: Federal Soruşturma Bürosu (ABD)

GCB: Küresel Yolsuzluk Barometresi

GCI: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

ICRG: Uluslararası Ülke Risk Danışmanlığı Endeksi

IMF: Uluslararası Para Fonu

MENA: Ortadoğu ve Kuzey Afrika

PCSE: Panel Düzeltilmiş Standart Hatalar

PWC: Price Waterhouse Coopers

RCMP: Kanada Kraliyet Atlı Polisi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TCK: Türk Ceza Kanunu

TI: Uluslararası Şeffaflık Örgütü

TNC: Ulus-Ötesi Şirketler

TÜGIAD: Türkiye Genç İş Adamları Derneği

UN: Birleşmiş Milletler

UNAC: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Teşkilatı

UNCAC: Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

WB: Dünya Bankası

YAE: Yolsuzluk Algılama Endeksi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2020 Yolsuzluk Algılama Endeksi Raporuna Göre En Yüksek Yolsuzluğun Olduğu Ülkeler	15
Tablo 2: 2020 Yolsuzluk Algılama Endeksi Raporuna Göre Yolsuzluğun En Düşük Olduğu Ülkeler	15
Tablo 3: BPI 2011 Raporuna Göre En Üst Sıradaki Ülkeler	17
Tablo 4: BPI 2011 Raporuna Göre En Alt Sıradaki Ülkeler	18
Tablo 5: 2014-2017 Yılları Arasında Kamu sektöründe Yolsuzluğun En düşük Olduğu Ülkeler	19
Tablo 6: 2014-2017 Yılları Arasında Kamu sektöründe Yolsuzluğun En Yüksek Olduğu Ülkeler	19
Tablo 7: 2017 Uluslararası Ülke Risk Rehberi Yolsuzluk Endeksi'ne Göre 16 MENA Ülkesinin Performansı	20
Tablo 8: 2003-2018 Dönemi İçin Libya Enflasyon Oranı	58
Tablo 9: Klasik Ekonomik Büyüme Teorilerinin Özeti.....	87
Tablo 10: Literatür Taraması Özeti	104
Tablo 11: Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları	105
Tablo 12: Tanımlayıcı İstatistikler.....	112
Tablo 13: Korelasyon Matrisi	113
Tablo 14: Model Spesifikasyon Testleri	114
Tablo 15: Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları.....	115
Tablo 16: Sabit Etkiler Modeli İçin Değişen Varyans Test Sonuçları	116
Tablo 17: Sabit Etkiler Modeli için Otokorelasyon Test Sonuçları.....	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Libya'da Enflasyon Oranı (2003-2018).....	59
Şekil 2: Büyümenin Temel Kaynakları.	75

TEŞEKKÜR

Türkiye'de öğrenci olduğum süre boyunca bana yardım eden herkese, özellikle de sevgili arkadaşlarıma şükranlarımı sunuyorum.

Ayrıca tez danışmanım Prof.Dr. Mustafa Acar'a bütün tez yazım süreci boyunca verdiği destek ve yardımlarından dolayı teşekkürler. Özellikle dille ilgili sıkıntıların giderilmesi ve tercüme kaynaklardan alıntılar konusunda yaptıkları titiz okuma, düzeltme ve iyileştirmeler konusunda gerek Mustafa hocama gerekse asistan Emel Akbal'a müteşekkirim.

Doç. Dr. Şerife Özşahin ve Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Gömleksiz'e ekonometrik analiz konusunda yol gösterici yorumları ve tavsiyeleri için çok teşekkür ederim.

Son olarak, hayır duasıyla beni hiç unutmayan sevgili anneme şükranlarımı arz ediyorum.

GİRİŞ

Dünya genelinde, ülkelerin hemen hepsinde ekonomik planlamacılar ve politika yapıcılarının ilgilendiği pek çok ekonomik sorun mevcuttur. Bunlardan biri de yolsuzluktur. Yolsuzluk hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesini etkileyen önemli bir unsurdur. Son yıllarda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu sorunun kapsamı daha da genişlemiştir. Bu sebeple, araştırmacılar yolsuzluğun nedenleri, sonuçları ve çözüm yollarını aramaya öncelik vermeye başlamıştır.

Yolsuzluğun, bir toplumda, ekonomik büyümenin yavaşlaması, ekonomik istikrarsızlık ve hatta siyasi istikrarsızlığa yol açması gibi birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır.

Dünya Bankası (2000, XI), yolsuzluğun ekonomik kalkınmanın önündeki en büyük engel olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, herhangi bir ülkede kalkınma sürecinin başarıya ulaşması için ekonomik ve politik yolsuzluğun en aza indirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

MENA ülkelerindeki karar vericilere yolsuzlukla mücadele konusunda en etkili ve uygun politikaları tasarlama ve uygulama konusunda yardımcı olma potansiyeli, bu tür çalışmaları önemli kılmaktadır. Kullanılan veriler Dünya Bankası, Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) gibi kaynaklardan toplanmış olup, 2005-2017 dönemini kapsamaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın ana hipotezi, MENA bölgesinde yüksek düzeyde yolsuzluğun bu ülkelerde düşük ekonomik büyüme oranlarına yol açtığıdır. Dolayısıyla, bu çalışma, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmada 18 MENA ülkesinde yolsuzluğun ekonomik büyümeyi ne derece etkilediği incelenmektedir

MENA ülkelerinin çoğu Arap Baharı sürecinde yaşadığı sarsıntılardan sonra kendilerine yeni bir yön çizmeye, reformlar yapmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda elinizdeki çalışmanın önemi, MENA ülkelerindeki karar vericilere, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz ederek ve muhtemel olumsuz etkilerini göstererek doğru ve uygun yolsuzlukla mücadele politikalarını tasarlama ve uygulama konusunda yardım etme potansiyelinden kaynaklanmaktadır.

Başka bir deyişle, bu çalışma, MENA bölgesindeki karar vericilere yolsuzluğu en aza indirme, daha yüksek büyüme ve daha hızlı ekonomik gelişme sağlamada yardımcı olmayı ve yol göstermeyi hedeflemektedir.

MENA ülkeleri, Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI)'nın raporlarının çoğunda gördüğümüz gibi, her zaman çok yüksek yolsuzluk oranlarını korumaktadır ve bu sorun hâlâ varlığını sürdürmektedir. MENA bölgesinin artan yolsuzluk oranları ciddiye alınmalı ve masaya yatırılmalıdır.

MENA ülkelerindeki yavaş gelişme sürecine artan yolsuzluk oranları eşlik etmektedir. Bu çerçevede bu çalışma, MENA bölgesindeki yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Bu kritik ilişkinin bilimsel analizi, karar vericilere kalkınma politikalarını tasarlama ve uygulama konusunda doğru ve yol gösterici bilgiler sağlanmasında yardımcı olacaktır.

Çalışma, yolsuzluk göstergeleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmek için nicel/sayısal analiz yöntemi kullanmaktadır. Bu kapsamda 2005-2017 dönemi için 18 MENA ülkesinin panel verileri uygun ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Analiz, E-Views uygulaması kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Veri erişilebilirliğine göre, incelenen ülkeler Cezayir, Bahreyn, Mısır, Irak, İsrail, İran, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Malta, Fas, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen'dir.

Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, yolsuzluk kavramı ve özellikleri yanında temel yolsuzluk türleri ve nasıl ölçüldüğü üzerinde durulmuş, yolsuzluğu ölçen ana endeksler tanıtılmıştır. Birinci bölümde ayrıca yolsuzluğun nedenleri, yolsuzluğun

sonuçları, yolsuzluğa karşı politika tepkileri, yolsuzluk etkileri ve son olarak farklı ülkelerdeki yolsuzlukla ilgili küresel örneklerden bazıları da incelemeye dahil edilmiştir.

Çalışmanın ekonomik büyüme konusunu ele alan ikinci bölümünde ise öncelikle ekonomik büyüme ile kalkınma arasındaki farklar açıklanmış, ardından ekonomik büyümenin temel nedenleri tartışılmıştır. Ekonomik büyümenin kaynakları ve ekonomik büyümenin nasıl ölçüleceği yine bu bölümde izah edilmiştir. Son olarak, ekonomik büyümeyi açıklamaya yönelik farklı teoriler tarihsel bir perspektiften tartışılmıştır.

Bu çalışmanın üçüncü ve son bölümü ekonometrik uygulama ve analiz bölümüdür. Bu bölümde önce çalışma konusu ile ilgili literatüre yer verilmiştir, panel veri analizi ile ilgili genel bilgiler verilmiş, model türleri ve doğru modelin nasıl seçileceği ile ilgili gerekli testler tanıtılmıştır. Son olarak da ekonometrik uygulama sonuçları tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLSUZLUK KAVRAMI, NEDENLERİ, TÜRLERİ VE YOLSUZLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

1.1. Yolsuzluk Kavramı

Yolsuzluk birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde ifade edilmiş bir terimdir. Örneğin yolsuzluk, “devlet kurumlarının kişisel kazanç elde etmek için kötüye kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Bardhan, 1997: 1321). Benzer şekilde yolsuzluk “Kamu görevinin özel kazanç için kötüye kullanılması” olarak da ifade edilebilir (Svensson, 2005: 20-21). Joseph Nye'nin tanımına göre yolsuzluk, bir kamu görevlisinin (devlet memurunun), maddi veya manevi kazanımlar üzerinden özel çıkarlar elde etmesi nedeniyle, yaptığı kamu görevinin resmi görevlerinden sapmasıdır (Nye, 1967: 419).

Khan (1996: 12) aynı unsurlara sahip güncellenmiş bir tanımlama ortaya koymuştur. Buna göre, yolsuzluk, servet, güç veya statü gibi özel amaçlı sebeplerle bir kişinin kamu otoritesi konumundaki eylemlerini düzenleyen resmi davranış kurallarından sapan davranıştır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne (TI, 2009) göre yolsuzluk, kişisel kazanım için emanet edilen siyasi gücün kötüye kullanılmasıdır.

Genel bir bakış ile yolsuzluk, yasa dışı yollarla özel kazanımlara dönüştürülen karşılıklı yararlar aracılığıyla kamu ve özel sektörden aktörler arasında gerçekleştirilen her türden işlemdir.

Yolsuzluk, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve üçüncü dünya ülkelerinde uzun vadeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biridir denebilir. Yolsuzluk bir ülkenin ekonomik büyümesini ve kalkınmasını sadece etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda kurumsal kalitesini de kötü şekilde etkilemektedir; dolayısıyla kurumsal yetersizliğin sonuçlarından biri olarak görülmektedir (Uğur ve Dasgupta, 2011: 17).

Yolsuzluk hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasını olumsuz bir şekilde etkilediği için birçok ekonomik kurum tarafından bu soruna çözüm bulmak için çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu erevede, Robert Klitgaard'ın (1988: 75), belirlediği ünlü yolsuzlukla mücadele denklemi şu şekilde ifade edilmektedir¹:

$$\text{Yolsuzluk} = \text{Tekel} + \text{Keyfilik (İsteğe göre karar verebilirlik)} - \text{şeffaflık (Hesap Verebilirlik)} \quad (1)$$

Bu formüle dayanarak, pek çok ülkede yolsuzluğu azaltmak ve ortadan kaldırmak için birçok strateji uygulanmıştır. Bu erevede, Aralık 2005'te Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi (UNCAC) benimsenmiş ve 2009'un sonunda söz konusu sözleşme 140 imzacı ülkenin 137'si tarafından onaylanmıştır.

1.2. Yolsuzluğun zellikleri

Yolsuzluğun birçok özelliği mevcuttur. Bunlar şöyle sıralanabilir (şimşek, 2001: 1):

- Yolsuzluğun ortaya çıkması için en az iki kişinin etkileşimine ihtiyaç vardır. Yazılmış olan bir doküman yoktur, sözlü anlaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır,
- Yolsuzluk konsepti müşterek çıkarları ihtiva etmektedir. Bir tarafın otoritesi, ancak her iki tarafın da ortak menfaatleri mevcuttur,
- Yolsuzluk yasa dışı olduğundan dolayı, genel olarak insanlardan saklanmaktadır. Ancak yolsuzluk, toplumun tamamına yayılırsa veya sıradan bir olay olursa ya da yolsuzluk işleyen herhangi birine gcl destek veren mevcutsa, o zaman mahremiyete gerek kalmaz,
- Yolsuzluk eylemlerine karışan kişiler, teşebbüslerini saklamak ve yasalara alenen uymamak için bazı legal boşluklar arayarak kanuni bahanelerinin arkasına gizlenmeye çalışmaktadır,
- Yolsuzluk fenomeni, kişisel menfaatlerin toplumun ortak menfaatlerinin üzerinde tutulmasına dayanmaktadır,

¹ Corruption = Monopoly + Discretion – Transparency (accountability).

- Yolsuzluk, kurallara uymamayı amaçladığı için toplumdaki güven duygusuna zarar vermektedir.

1.3. Yolsuzluk Türleri

Amacına göre işlenebilecek ve kategorize edilebilecek birçok yolsuzluk türü vardır. Çalışmada bahsedilecek bazı yolsuzluk türleri aşağıda sıralanmıştır:

1.3.1. Rüşvet

En yaygın yolsuzluk biçimlerinden biri olan rüşvet, bozuk bir ilişki içinde verilen veya alınan, genellikle para cinsinden ödeme olarak tanımlanabilir. Rüşvet vermek veya rüşvet almak yolsuzluğun kendisidir ve yolsuzluğun özü olarak anlaşılmalıdır. Rüşvet miktarı sabit bir tutar ya da sözleşmenin belirli bir yüzdesi olabilir. Bir başka tanımlamayla rüşvet, genellikle devlet adına sözleşmeler yapabilen, şirketlere, bireylere, iş adamlarına ve müşterilere fayda dağıtabilecek bir devlet memuruna ödenen paradır. Rüşvet en az iki taraf [rüşvet veren (raşi) ve rüşveti yiyen (mürteşi)] gerektirir ve üçüncü bir taraf (aracı) talep edebilir. Rüşvetin adları ve özellikleri değişebilir. Rüşvet, bir kamu sektörü çalışanı tarafından sağlanan normal veya olağanüstü hizmet karşılığında olabilir. Çay, ikramiye, hediye, takdir veya teşekkür gibi rüşvetten başka birçok isim olabileceği gibi, maddi ya da manevi de olabilir (Andvig vd., 2000: 15).

1.3.2. Kayırmacılık

Kayırmacılık bir şahsın ait olduğu bir parti, kurum, bölge, varlık veya grubun lehine yürütülen eylemlerdir; ya da yasadışı yollarla verilen avantajlardır. Genelde bu işler kurumun öncelikler listesinde yer almamasına rağmen yapılmaktadır (Fathalla, 2016: 19).

Adam kayırmacılık, belirli kişilerin veya grupların yasadışı bir şekilde korunması veya lehine iş yapılması olarak tanımlanmaktadır. Yine adam kayırmacılık, devletle ekonomik ve sosyal ilişkilerde kişisel çıkarların öne çıkarıldığı, yasaların, kuralların ve prosedürlerin görmezden gelindiği durum olarak ifade edilmektedir. Adam kayırmacılığın üç türü mevcuttur. Bunlar şöyle sıralanabilir (Özkanan, 2015: 182-194; Türkdönmez, 2019: 18):

- i. Akraba ve Yakın Kayırmacılığı,
- ii. Memleketli Kayırma (Hemşehri kayırmacılığı),
- iii. Siyasal Yandaşlık.

i. Akraba ve Yakın Kayırmacılığı (Nepotizm)

Nepotizm, eğitim seviyesi, beceri, bilgi, deneyim ve başarı gibi objektif kriterleri gözetmeden politikacıların, bürokratların ve kamu görevlilerinin akrabalık esasına dayanan kişilerin dahil edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Toplumlardaki akraba ve yakın kayırmacılığının, bir fazilet olarak görülmesi ve saygınlık kazanması, bunlara uymayanların baskılarına maruz kalması, nepotizmin yayılmasına sebep olmaktadır (Uzun, 2018: 43; Korkmaz vd., 2001: 22).

Nepotizm, favorizm ve kronizm gibi kayırmacılık şekilleri genel olarak, mesleki kurullarla tutarsızlıklarından dolayı eleştirilere maruz kalan mesleki olmayan uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Türkdönmez, 2019: 18).

ii. Hemşehri Kayırma (Kronizm)

Eş-dost kayırmacılığı ya da memleketli kayırma: Bazı bireyler, yetenekleri veya üstünlükleri nedeniyle değil, yalnızca önemli kişilere yakınlıkları nedeniyle farklı bir şekilde muamele görülmektedir (Türkdönmez, 2019: 18).

iii. Siyasal Yandaşlık (Partizanship)

Siyasi partilerin, çeşitli şekillerde iktidara gelmeden önce veya sonra, seçilmeleri ve yasadışı çıkarlar sağlamaları için kendilerini destekleyen seçmen gruplarına ayrıcalıklar tanıdıkları siyasal yandaşlık (partizanship) olarak ifade edilmektedir. Bu yolsuzluk türü, kamu kaynaklarının israf edilmesine ve yasadışı olarak kullanılmasına neden olmaktadır.

Partizanlık, özellikle devlet dairelerine hizmet veren yerel hizmet birimlerinde yaygındır (Aktan, 2001: 58).

1.3.3. Zimmet

Zimmet, kaynakları yöneten insanlar tarafından kaynakların çalınmasıdır. Sadakatsiz çalışanların işverenlerinden kaynak çalması halinde ortaya çıkabilir. Kamu görevlilerinin kamu kaynaklarını kötüye kullanması, devlet görevlisinin çalıştığı kamu kurumundan ve kamu adına yönetmesi gereken kaynaklardan çalması ciddi bir suçtur

(Andvig vd., 2000: 15). Başka bir deyişle, zimmet bir görevlinin emniyeti suiistimalidir (Akalan, 2006: 129).

1.3.4. İrtikap

İrtikap yahut haraç, memurların vazifelerinin kötüye kullanılması, istisnai bir rüşvet türü olarak tanımlanmaktadır. Kamu görevlilerinin vazifelerini kötüye kullanarak, uğraştıkları kişiler veya kuruluşları mecbur ederek maddi veya manevi fayda sağlaması haraç olarak belirlenmektedir. İrtikabı rüşvetten ayıran tek fark; tek taraflı olmasıdır (Türkdönmez, 2019: 16).

İrtikap, zorlama, şiddet kullanımı ve güç kullanma tehdidi ile çıkarılan para ve diğer kaynaklar olarak tanımlanmaktadır, Haraç şeklinde yolsuzluk, genellikle mafya ve suçlular tarafından “aşağıdan” bir çıkarma şekli olarak anlaşılmaktadır. Ancak, bu tür yolsuzluk yukarıdan da olabilir, devletin kendisinin en büyük mafya haline gelmesi durumunda olduğu gibi. Örneğin, devlet ve özellikle güvenlik hizmetleri ve paramiliter grupların, bireylerden, gruplardan ve şirketlerden para alması bir tür irtikaptır. Az çok gizli tehditlerle birlikte, vergiler, harçlar vb., pazar satıcılarından, taşımacılardan ve diğer özel sektör işletmelerinden bu yollarla para alınır. Ayrıca, çeşitli devlet memurları, müşteriler, hastalar, öğrenciler vb. vatandaşlardan “masanın altından” ücretler ve “hediyeler” alabilirler. Bu uygulamalar “gayri resmi” vergi olarak yorumlanabilmektedir (Andvig vd., 2000: 17).

1.3.5. Kara Para Aklama

Yasadışı gelire kara para denilmektedir, bu gelirin normal legal yollarla elde edilen temiz kâr gibi kanuni ekonomiye dahil edilmesi, kara para aklama olarak tanımlanmaktadır (İşler, 2018: 13).

Kara para genellikle, uyuşturucu, silah, kadın ve organ kaçakçılığı, yasadışı kumar, yol kesme, yağma, haraç gibi kayıt dışı gelirlerden elde edilen para olarak tanımlanmaktadır (Türkdönmez, 2019: 19).

1.3.6. Dolandırıcılık

Dolandırıcılık, birini sahtekâr davranışlarla aldatmak suretiyle kendisinin veya başkasının yararına bir veya başka bir kişinin zararına davranan bir kişinin eylemi olarak tanımlanmaktadır (TCK, 2004: madde 157).

1.3.7. Emniyeti Suiistimal

Güvenin suistimal edilmesi veya emniyeti suiistimal, bir kimsenin bir şeyinin bir süre başka birine emanet edildiğinde, o kimsenin o mülkün sahibi olması, satması veya başkası namına kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Emniyeti suiistimal cürmü, yasal bir sözleşme uyarınca bir mülkün sahibi olan kişinin daha sonra sözleşmeye aykırı olarak tasarruf etmesinden kaynaklanmaktadır (Dönmezer, 1998).

Yukarıda belirtilen türlerle birlikte, Otite (1982) yolsuzluğun beş temel formda olabileceğini, bu formlardan dördünün “siyasi yolsuzluk, bürokratik yolsuzluk, yargı yolsuzluğu ve ahlaki yolsuzluk” olduğunu öne sürmüştür. Söz konusu yolsuzluk türleri aşağıda açıklanmıştır:

A. Siyasi Yolsuzluk:

Siyaset bilimcilerin çoğu, siyasal yolsuzluğun, kamusal ve özel örgütlerin oyuncularını arasında kişisel gelir üretimi veya karşılıklara dönüştürülen kamusal kaynaklar ya da metaları ticarileştirmek suretiyle gerçekleştirilen bir tür iş alışverişi olduğu düşüncesini paylaşmaktadır (Heidenheimer vd., 1989). Daha sert bir ifadeyle siyasi yolsuzluk, bir ülkenin kanun yapıcıları ve uygulayıcıları kendi içlerinde yozlaştıklarında ve böylece yasaları halkın çıkarlarına değil de kendi kişisel kazançları lehine düzenlemek için her yolu denediklerinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, siyasi yolsuzluk, siyasi kurumların ve prosedürlerin kişisel çıkarlar için çiğnenmesi yoluyla kurumsal çürümeye yol açmaktadır. Böylece kanunların ve düzenlemelerin idareciler veya gümrük hizmetleri çalışanları gibi kamu görevlileri tarafından görmezden gelinerek sürekli olarak zarar görmesine neden olmakta ve neticede kötü bir duruma yol açmaktadır. Siyasi yolsuzluk, kıt kaynakların verimsiz bir şekilde tahsis edilmesine yol açabilir ve ayrıca kararların alınma yöntemini bozabilir. Başlangıçta, yolsuzluğun, sadece liderlerin halka karşı sorumlu olmadığı otoriter rejimlerde olduğu

düşünülmekte idi, fakat demokratik ve özgür devletlerde ortaya çıkan çeşitli meselelerle birlikte, siyasi yolsuzluk üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir (Okagbue, 2020: 20).

B. Bürokratik Yolsuzluk

Kempe'ye (1985) göre, bu tür yolsuzluklar, pozisyonlarını birilerinin ceplerinden para çalmak için kullanan bürokratlar tarafından yapılmaktadır. Bu bürokratlar siyasetçi değildirler, ancak siyasetçi olan ortaklar ve işverenler, yozlaşmış çalışma ortamının doğrudan etkisiyle birlikte, onlar için yolsuzluk anlaşmaları yapmak üzere harekete geçmektedirler. Bu tür yolsuzluk, az sayıda bencil bireyin kişisel girişim için kamu kaynaklarını tekeline aldığı gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Kempe ayrıca bürokratik yolsuzluğun, kamu dairelerinin yetkilileri ile özel kuruluş çalışanları arasında da ortaya çıkabileceğini ve bunun şirket ofislerinin ve kamu dairelerinin verimliliğini ve şeffaflığını azalttığını belirtmiştir.

Olowu (1983), kamu hizmeti sisteminde bu tür eylemlerin ihmal edilmesinin kamu sektörünü sürekli olarak bozacağını ve sektörü kitlesel olarak hedef alacak ve kamu sektöründe hasara neden olacak öfkeli vatandaşların kesinlikle dikkatini çekeceğini savunmuştur (Okagbue, 2020: 21).

C. Adli Yolsuzluk (Yargısal Yozlaşma)

Rose-Ackerman (2015) günümüzde yargı sisteminin adaletin en yüksek teklif verene satıldığı ticarileştirilmiş bir varlık haline geldiğini öne sürmüştür. Bu durum, yolsuz kamu sektörü personelinin, hâkim ve hukukçuları rahatça satın alabileceklerini bildiğinden, yolsuzluk faaliyetlerine bulaşmayı bırakmasını neredeyse imkânsız kılmaktadır. Ayrıca, bir yargı sisteminin, yolsuzluğa bulaşmış kamu görevlilerine karşı başarılı bir mücadele verebilmesi ve kamu hizmeti hiyerarşisindeki konumları ne olursa olsun, hukuku çiğneyenlere karşı adaletin gereğinin yapılabilmesi için mahkemelerin bağımsız olması gerektiğini ileri sürmüştür. Yargısal yolsuzluk, çoğunlukla suçlu siyasi olarak etkili olduğunda ve kendi yolsuzluk davalarına başkanlık eden yargıçları satın almak için herhangi bir biçimde para ve hediye kullandığında ortaya çıkar. Genellikle yargının sıradan insan için son umut olduğu ifade edilir; mali durumu daha az elverişli kişilerin haksızlık karşısında sığındığı

yerdir. İnsanlığın son umududur, bu nedenle yargı sisteminin tamamen tarafsız ve bağımsız olması önerilmektedir. Oysa Ezeme (2002)'nin belirttiğine göre, öyle vakalar vardır ki, yargıçlar tatmin edilmedikçe bilirkişi kararı ya da çok acil durumlar için geçici (ara) karar vermeyi reddetmişlerdir. Mevcut kararlar, yetkisi bir hayli tartışmalı adli makamlarca kasten bozulmuştur. Bazı mahkeme başkanı baş yargıçlar tarafsızca adalet dağıtmaktan ziyade idareden yana tavır almaktadırlar.

D. Ahlaki Yolsuzluk

Bu tür yolsuzluk, yolsuzluğu, toplumu oluşturan temel etik yapının çöküşü olarak haklı çıkarmaktadır. Bildiğimiz gibi yolsuzluk, genellikle iki tarafın fikir birliğine varmasını gerektirir. Bu ise, bir kişinin rüşvet talep etmesi ve başka bir kişinin de, talepte bulunan kişiye rüşvet vermeyi kabul etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bu durumda, hem rüşvet teklif eden hem de rüşvet verilen kişi, yaptıkları işin etik olmayan doğası nedeniyle yolsuzluk yapmış olmaktadır (Etchegoyen, 1995). Adegbite (1991), yolsuzluğun tanımlanmasında ahlaki yaklaşımı kullanarak şunları ifade eder: “Bireyin yaşamın ilk aşamasında açgözlü tutum öğrendiği kötü ebeveynlik sonucu vicdan eksikliği ve kötü yetiştirilmenin kötü sonucu olarak yolsuzluk; nihayetinde öz-bilinç ve öz-kontrol eksikliğini tetikler”. Bu iddiaya ek olarak, yozlaşmış zihin insanlığın iyi düşüncelerini bloke eder ve kendini tatmin etmek peşine düşer ve bu da toplumda büyük tehlike oluşturur. Bununla birlikte, ahlaki çöküş eksikliği, teşhirin bireyler üzerindeki etkilerini dikkate almaksızın, insanların mallarına ve varlıklarına düşünülemez bir şekilde el koyarak, zalimce insanlara zarar verip öldürerek, kamu dairelerinde bazı liderlerin ve çalışanların eylemleriyle kendini göstermiştir. Adegbite yolsuzluğun, “menfaatleri ve kârları güvence altına almak için kötü niyetleri etik olmayan bir şekilde barındırma eylemi” olduğunu iddia etmiştir (Okagbue, 2020; 22).

Dahası, eğer bir kişi rüşvet teklif etmek istemezse, benzer düşüncelere sahip olan diğer kişinin de bu tür yasadışı bir eylemden vazgeçerek yolsuzluk eylemini sona erdireceği varsayılmaktadır. (Rendtorff, 2010) bir kamu görevlisinin yolsuzluğa karşı örnek adil tutum sergilemesinin başkalarının da buna katılmama fikrini kesinlikle değiştireceğini belirtmiştir. Bu, kamu sektöründeki yolsuzluk oranını azaltmada temel ahlaki yaklaşımın etkili olduğu anlamına gelir (Okagbue, 2020: 23).

1.4. Yolsuzluğun Ölçülmesi

Bir başka zor konu da yolsuzluğun nasıl ölçüleceğidir (Uslaner, 2008). Yolsuzluk kavramını açıkça ölçmek mümkün olmamakla beraber, yolsuzluk algısını ölçmek daha mümkün görünmektedir. Tanzi'ye (1998) göre, eğer yolsuzluk doğru bir şekilde ölçülebilseydi, muhtemelen şimdiye kadar ortadan kaldırılmış olurdu.

Yolsuzluğu ölçmek için birçok yöntem geliştirilmiştir, ancak bunların çok azı başarılı olmuştur. İnsan basitçe anketleri dağıtıp insanlara yolsuzluk yapıp yapmadıklarını soramaz. Bunun nedeni, yolsuzluğun gizli olması ve konuşulmasının çoğu için tabu bir konu olarak kalmasıdır (Uslaner, 2008). Bununla birlikte, yolsuzluğu ölçmek gibi zor bir görevi denemek ve bu zorluğu aşmak için çok sayıda girişim olmuştur (Ellero, 2015: 43).

Yolsuzluk olgusu insan uygarlığının başlangıcından beri var olmakla birlikte, ancak 1990'ların başından itibaren araştırmacılar bunu ölçmek için bazı yöntemler keşfetmeye başlamışlardır (Cockcroft, 2012). Uluslararası veri setlerinin ve algı temelli indekslerin yayınlanması bu konuda etkili olmuştur (Rangata, 2008). Yolsuzluk sıralaması, sorunun ciddiyeti bağlamında derecelendirilen ülkeler arasında en popüler olanıdır ve diğer devletlerle karşılaştırıldığında da kullanılabilir (Spector, 2012).

1993 yılında kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International/TI), yolsuzluk anketleri çalışmalarında öne çıkan bir sivil toplum kuruluşudur. Halen 90 ülkede şubesi vardır ve Berlin şehrinde Sekreteryası bulunmaktadır². Yolsuzluğu ölçmek için kullanılan en popüler yöntem, TI tarafından üretilen *Yolsuzluk Algılama Endeksi'dir* (Harrison, 2007). Yolsuzluk Algılama Endeksi (Corruption Perception Index/CPI) dünyadaki hemen hemen her ülke için algılanan yolsuzluk seviyelerinin değerlendirilmesini sağlamaktadır (Lambsdorff, 2007). 1995 yılında yayımlanmaya başlanmış olan CPI ülkeleri algılanan yolsuzluk düzeylerine göre sıralamakta, toplam 182 ülkenin durumunu önceleri 1 ile 10 arasında, 2012 yılından itibaren de 0 ile 100 arasında değişen bir ölçekte rapor etmektedir. Buna

² Bu kurumun çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için, bkz.: www.transparency.org.

göre 10 en az, 1 ise en yüksek düzeyde yolsuzluk olduğunu göstermektedir (Harrison, 2007). CPI, esas itibariyle bir ülkedeki çeşitli risk ajansları ve çeşitli iş adamları tarafından yapılan anketleri kullanan birleşik bir endekstir (Lambsdorff, 2007).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü ayrıca iki yolsuzluk algılama endeksi daha yayınlamaktadır (Harrison, 2007). Birincisi *Küresel Yolsuzluk Barometresi*. Bu, halkın yolsuzlukla ilgili tutumları ve deneyimleri üzerine bir araştırmaya dayanmaktadır. Yayımlanan son endeks, yabancı firmaları ve rüşvete katılımlarını ölçen *Rüşvet Ödeyen Endeksi*'dir (Harrison, 2007). Ancak, algılar gerçeklikle karıştırılmamalıdır (Lambsdorff, 2007). Endeksler değerli bilgiler sağlarken, bu bilgiler sınırlı kalabilir ve her zaman doğru bir resim sağlamaz (Ellero, 2015: 43).

Dünyada birçok uluslararası kurum ve araştırma merkezi tarafından farklı ülkelerde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili bir dizi istatistik yayımlanmaktadır. Bazı araştırma merkezleri, araştırma metodolojisinde ve göstergelerin hesaplanmasında kullanılan veri toplama yöntemlerinde gösterdikleri mükemmellikten dolayı yüksek bir itibar ve güvenilirlik kazanmıştır. Birçok ülke yolsuzlukla mücadele politikaları geliştirirken bu kurumların göstergelerini bir rehber olarak kullanmaktadır (Ellero, 2015: 42-43).

Dünya Bankası yolsuzluğun ölçülmesi için 4 farklı kriter tanımlamaktadır (Bayar, 2007: 4):

- a. Net varlık değerlendirmesi,
- b. Tutuklamalar ve mahkûmiyetler,
- c. Anket metodu,
- d. Makroekonomik empirik araştırmalar.

Bu kriterlerden en yaygın kullanılan anket yöntemidir ve ülkelerin yolsuzluk endeksleri aracılığıyla uluslararası kuruluşlar tarafından tahmin edilmektedir. Bu endekslerden aşağıda bahsedilmektedir.

1.5. Yolsuzluk Endeksleri

Hem kurumlardaki hem de ülkelerdeki yolsuzluk düzeyini değerlendirmek için bir dizi nicel çalışma yapılmıştır. Yolsuzlukla ilgili en yaygın endeksler şunlardır:

Uluslararası İş Dünyası Endeksi (BI), Uluslararası Ülke Risk Danışmanlığı Endeksi (ICRG), Uluslararası Şeffaflık Örgütü Rüşvet Verenler Endeksi (BPI), Global Rekabet Edebilirlik Endeksi, Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB) ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) Yolsuzluk Algılama Endeksi. Bununla birlikte, bu endekslerin tümü, kişisel gözlemlere, algılara ve birçok gözlemcinin görüşüne dayanmakta olup, istatistiksel olarak “somut verilere” dayanmamaktadır (Amundsen, 1999: 27).

1.5.1. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi

Günümüzde, yolsuzluğun ölçülebilmesi için Yolsuzluk Algı Endeksi (YAE) en yaygın kullanılan endekstir (Corruption Perception Index (CPI)). YAE, ülkeler arası yolsuzluğun günümüzde en kapsamlı nicel göstergesidir. Bu endeks, Göttingen Üniversitesi'nde bir araştırma ekibi tarafından derlenmiştir. YAE, kamu görevlileri ve politikacılarca rüşvet alınması, kamu ihalelerinde yasadışı ödeme yapılması, kamu fonlarının suistimal edilmesi ve benzer suçların işlenmesi algısının derecesini değerlendirmektedir.

Endeks, algılanan yolsuzluk seviyesine göre, ülkeleri sıfır ile 100 arasında değişen bir ölçekte sıralamaktadır; 10 puan tamamen dürüst bir ülkeyi temsil ederken, sıfır ise yolsuzluğun o ülkenin bütün politikacılar ve devlet memurlarına bulaştığını göstermektedir. Başka bir deyişle, en düşük puanı alan ülke, en çok yolsuzluğa sahip ülke değil, yolsuzluk algısı en yüksek ülkedir (Transparency International, 2019).

YAE'nin 2019 raporlarına göre dünyadaki en az yolsuz ülkeler Yeni Zelanda ile Danimarka, Finlandiya ve Norveç dahil olmak üzere çeşitli İskandinav ülkeleridir. En yozlaşmış ülkeler ise otoriter rejimler veya çökmüş devletler olan Somali, Güney Sudan ve Suriye'dir (Transparency International, 2019).

Tablo 1: 2020 Yolsuzluk Algılama Endeksi Raporuna Göre En Yüksek Yolsuzluğun Olduğu Ülkeler

Sıralama	Ülke/Bölge	Puan
170	Haiti	18
170	Kuzey Kore	18
173	Libya	17
174	Ekvator Gine'si	16
174	Sudan	16
176	Venezüella	15
178	Yemen	15
179	Suriye	14
179	Somali	12
179	Güney Sudan	12

Kaynak: (Transparency International, 2020).

Tablo 2: 2020 Yolsuzluk Algılama Endeksi Raporuna Göre Yolsuzluğun En Düşük Olduğu Ülkeler

Sıralama	Ülke/Bölge	Puan
1	Danimarka	88
1	Yeni Zelanda	88
3	Finlandiya	85
3	Singapur	85
3	İsveç	85
3	İsviçre	85
7	Norveç	84
8	Hollanda	82
9	Almanya	80
9	Lüksemburg	80

Kaynak: (Transparency International, 2020).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, tecrübeler ışığında yolsuzlukla mücadele konusunda şunları tavsiye etmektedir:

- Çıkar çatışmalarını yönetmek,
- Siyasetin finansmanını kontrol etmek,
- Seçimlerin hilesiz yapılmasını temin etmek,
- Lobi faaliyetlerini düzenlemek,
- Vatandaşları (sivil toplumu) güçlendirmek,
- Özel muamele (torpil) ile mücadele etmek,
- Denge ve fren mekanizmalarını tahkim etmek.

1.5.2. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Rüşvet Verenler Endeksi (BPI)

1999 yılında, Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hazırlanan ve yayınlanan Yolsuzluk Algılama Endeksi gibi farklı bir endeks olarak Rüşvet Verenler Endeksi ortaya çıkmıştır. Rüşvet Verenler Endeksi (BPI), dünya ihracatında önemli bir rol oynayan ülkelerde yatırımcıların rüşvet verme eğilimini belirlemek için tasarlanmıştır.

Rüşvet Verenler Endeksi (BPI), bir ulusun çok uluslu şirketlerinin yozlaşmış ticari uygulamalara ne kadar istekli görüldüğünün bir ölçüsüdür. İlk BPI 26 Ekim 1999'da Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından ve sonuncusu 2011'de yayınlanmıştır.

Tablo 3 ve Tablo 4'teki veriler Rüşvet Verenler Endeksi uluslararası işlemlerde kimin rüşvet aldığını ve verdiğini, en çok rüşvet alınan sektörler ile en çok rüşvet verilen sektörleri göstermektedir. Sıralamada, puan 0 ile 10 arasında değişmekte, sıfır yatırımcıların tamamen rüşvet verme eğiliminde olduklarını, 10 ise rüşvet vermediklerini göstermektedir (Bribe Payers Index, 2019; İşler, 2018: 25-26).

Tablo 3: BPI 2011 Raporuna Göre En Üst Sıradaki Ülkeler

Sıralama	Ülke/Bölge	Puan
1	Japonya	8,9
2	Hollanda	8,8
3	İsviçre	8,8
4	Belçika	8,7
5	Almanya	8,6
6	Avustralya	8,5
6	Kanada	8,5
8	Singapur	8,3
8	Birleşik Krallık	8,3
10	Amerika Birleşik Devletleri	8,1

Kaynak: (Transparency International, 2019).

1.5.3. Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB)

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hazırlanıp 2003'ten beri yayımlanan Küresel Yolsuzluk Barometresi (The Global Corruption Barometer), toplumdaki yolsuzluğun genel algısı ve deneyimini değerlendiren bir kamuoyu araştırmasıdır.

Barometre kapsamında, insanlara hangi sektörlerin daha fazla yolsuzluğa sahip olduğu, hükümetin yolsuzluk ile mücadele çabalarının ne dereceye etkileyici olduğu ve yakın gelecekte yolsuzluk seviyesinin nasıl seyredeceği hakkında sorular sorulmaktadır. Dahası, çeşitli kamu kurumlarında kamu hizmeti alımlarında rüşvetin ne derecede talep edildiği ile alakalı malumat temin etmek için insanların rüşvet deneyimi de araştırılmaktadır (Global Corruption Barometer, 2019).

Tablo 4: BPI 2011 Raporuna Göre En Alt Sıradaki Ülkeler

Sıralama	Ülke/Bölge	Puan
28	Rusya	6,1
27	Çin	6,5
26	Meksika	7,0
25	Endonezya	7,1
23	Arjantin	7,3
23	Birleşik Arap Emirlikleri	7,3
22	Suudi Arabistan	7,4
19	Tayvan	7,5
19	Hindistan	7,5
19	Türkiye	7,5

Kaynak: (Transparency International, 2019).

Barometrenin neticeleri yıldan yıla kıyaslanabilmektedir. Barometre verilerinin bazıları için zaman içinde tezahür eden bir eğilim vardır. Bu yolla, halkın en çok yolsuzluk yapıldığını düşündüğü kurumlar hakkındaki düşüncelerindeki değişiklikleri, insanların zaman içinde yolsuzluğun değişimine ilişkin görüşlerini ve kamu hizmeti alımlarında rüşvet oranlarını değerlendirme fırsatı sağlanmaktadır (Global Corruption Barometer, 2019; Beşel, 2013: 25-26).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından yayınlanan Küresel Yolsuzluk Barometresi, yolsuzlukla ilgili kamuoyunu izleyen dünyadaki en büyük ankettir. 107 ülkede 114.000 kişiyle yolsuzlukla ilgili görüşleri hakkında anket yapmaktadır.

Mart 2014'ten Ocak 2017'ye kadar 162.136 kişiyle yapılan görüşmelere dayanan rapor, bölgeler arasındaki temel farklılıkları ve konuma göre önemli sonuçları tanımlamaktadır. Tablo 5 ve 6'da yer alan oranlar, ankete katılanların 7 kamu sektöründe yolsuzluğun ne kadar yaygın olduğuna ilişkin görüşlerine göre hesaplanmıştır.

Tablo 5: 2014-2017 Yılları Arasında Kamu sektöründe Yolsuzluğun En düşük Olduğu Ülkeler

Ülke/Bölge	Oran
Almanya	6%
İsviçre	8%
İsveç	8%
Avustralya	10%
Hollanda	11%

Kaynak: (Transparency International, 2019).

Tablo 6: 2014-2017 Yılları Arasında Kamu sektöründe Yolsuzluğun En Yüksek Olduğu Ülkeler

Ülke/Bölge	Oran
Moldova	69%
Yemen	68%
Lübnan	67%
Liberya	65%
Venezüella	64%

Kaynak: (Transparency International, 2019).

1.5.4. Uluslararası Ülke Riski Rehberi Yolsuzluk Endeksi (ICRG)

Uluslararası Ülke Riski Rehberi Yolsuzluk Endeksi (International Country Risk Guide), bir ülkenin risk analizi ve derecelendirme konusunda dünyanın en iyi kaynaklarından biri olarak kabul edilir. Endeks 140'tan fazla ülkeyi kapsamakta ve ülkeler için finansal, politik ve ekonomik risk bilgileri ve tahminleri yayınlamaktadır. Politik Risk Hizmetleri Grubu (Political Risk Services Group Inc.) adında özel bir organizasyon tarafından hazırlanan verilerden oluşan Uluslararası Ülke Riski Rehberi Endeksi (ICRG), 22 değişkenin politik, finansal ve ekonomik olarak üç farklı kategoride analiz edilmesiyle oluşturulmuştur. Endeks hazırlanırken Politik Risk Endeksi 100 puan, Finansal ve Ekonomik Risk Endeksleri 50 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Endeks 140 ülke için aylık, 26 ülke için yıllık veri sağlamaktadır. Endeks 0-6 arasında değişen değerler almakta ve ülke puanı 6'ya

yakınlaştıkça yolsuzluğun azaldığını göstermektedir (The International Country Risk Guide, 2019; Türkdönmez, 2019: 32).

Tablo 7: 2017 Uluslararası Ülke Risk Rehberi Yolsuzluk Endeksi'ne Göre 16 MENA Ülkesinin Performansı

Ülke	Puan
Cezayir	2,00
Bahreyn	2,50
Mısır	2,00
Irak	1,00
Ürdün	3,00
Kuveyt	2,67
Lübnan	1,67
Libya	1,00
Fas	3,00
Umman	3,00
Katar	3,67
Suudi Arabistan	3,04
Suriye	1,00
Tunus	2,50
Birleşik Arap Emirlikleri	4,00
Yemen	1,00

Kaynak: The International Country Risk Guide, 2019

1.5.5. Opasite Endeksi

2001 yılından beri Price Waterhouse Coopers (PWC) tarafından yayınlanan bir endeks olup, 35 ülkede kamu yönetiminin şeffaflığını ölçmektedir. Araştırmanın temel hedefi, kamu yönetiminin şeffaflığını belirlemek ve şeffaf olmayan yönetim uygulamalarının olumsuz neticelerini meydana çıkarmaktır.

Endeks, İngilizce 'CLEAR' (temiz) kelimesinin baş harflerine karşılık gelen 5 farklı başlık altında bir anket uygulanarak hesaplanmaktadır.

C: Corruption (Yolsuzluk),

L: Legal Opacity (Şeffaf Olmayan Hukuk Sistemi),

E: Economic Opacity (Şeffaf Olmayan Ekonomi Politikaları),

A: Accounting Opacity (Şeffaf Olmayan Muhasebe Uygulamaları),

R: Regulatory Opacity (Şeffaf Olmayan Düzenleme Sistemi).

Ülkelerin söz konusu bileşenler bağlamında aldığı puanların sıfıra yaklaşması şeffaflık belirtirken, 100'e yaklaşması ise şeffaflık eksikliğini göstermektedir (Beşel, 2013: 27).

1.5.6. Uluslararası İş Dünyası Endeksi

Bu endeks, ilk kez 1980 yılında *Business International* tarafından her ülke için uzmanlarca yapılan anketler neticesinde 1-10 arasında değişen değerler alan bir endeks olarak hazırlanmıştır. Buna göre, endeks değeri 1'e yaklaştıkça yüksek yolsuzluk seviyesini ve 10'a yaklaşıncaya düşük yolsuzluk seviyesini göstermektedir. Business International şu anda Economist Intelligence Unit'e bağlı olarak faaliyet göstermektedir (Wei, 1997:4).

1.5.7. Küresel Rekabet Gücü Endeksi

Dünya Ekonomik Forumu tarafından finanse edilen ve Harvard Uluslararası Kalkınma Enstitüsü tarafından oluşturulan Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (GCI), ülke pazarlarının çeşitli anketler tarafından rekabetçi olup olmadığını hesaplayarak yayınlamaktadır (Başar, 2004: 16).

İlk defa 1979'da yayınlanan endeks 0-10 arasında derecelendirilmekte, değer 0'a yakın olduğunda yolsuzluğun azaldığını, 10'a yaklaştığında ise arttığını göstermektedir. Söz konusu endeks ayrıca, şirket yöneticileriyle yargının durumu, yolsuzluğun derecesi ve hükümetin ekonomiye müdahalesi gibi konularda öznel verileri içeren bir endekstir (Topkaya, 2014: 30; İşler, 2018: 29).

1.6. Yolsuzluğun Nedenleri

Becker'e göre yolsuzluk nedenleri arasında "Devlet bürokrasisi, şirket tekeli, şeffaf olmayan devlet gelirleri, hesap verebilirliğin zayıf olması, sıkı kanun yaptırımı, gerekli kamu denetiminin eksikliği" gibi hususlar bulunmaktadır (Becker, 1995: 26). Yolsuzluk, son yıllarda dünyada önemli bir fenomen olarak görülmektedir.

Yolsuzluğa yol açan sosyo-kültürel nedenlerin incelenmesi oldukça önemli olmasına rağmen bu konuda pek çalışma yapılmamakta, buna yeterince önem verilmemektedir. Yolsuzluğun akla gelebilecek birçok sosyo-ekonomik nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler, insanların yolsuzlukla kirlenmesine yol açmaktadır. Taşar ve Çevik'e (2017) göre bu nedenler şöyle sıralanmaktadır:

- Hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme,
- Aile reisinin artan aile bireyleri nedeniyle giderleri karşılayamaması,
- Kişinin terbiye biçimi ve manevi yapısı,
- Yolsuzlukla mücadele etkili yasalarının bulunmaması,
- Ekonomik gerileme ve topluma ayak uyduramamak,
- Çeşitli politik düşünceler ve hükümetten memnuniyetsizlik,
- Zengin kesime karşı kin,
- İş yerinde adaletsiz kararlar alınması,
- Irkçılık, toplumdan uzlaştırılma hissi,
- TV dizisindeki gösterişli yaşama ayak uydurmaya çalışmak,
- Yolsuzluğun normal olarak kabul edildiği ve yeterli derecede cezalandırılmadığı bir ortamda çalışmak ve cezadan korkmamak,
- Eğitimsizlik (Taşar ve Çevik, 2017: 141).

Aşağıda sosyal, ekonomik ve siyasal sebepler ele alınmaktadır.

1.6.1. Ekonomik ve Siyasi Nedenler

Birçok farklı yolsuzluk türü olduğu gibi buna zemin hazırlayan çeşitli faktörler de vardır. (Caiden vd., 2001). Heywood'a (1997) göre, yolsuzluğun tüm kaynaklarını belirlemek işi o kadar zordur ki bu zorluk, sistematik değerlendirmeyi neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Yolsuzluk kimi ülkelerde benzer şekiller ortaya çıksa da altında yatan nedenler her zaman farklıdır (Spector, 2012). Literatürde siyasi, ekonomik, küreselleşme, sömürgecilik, ideolojik, psikolojik, harici, coğrafi ve sosyo-kültürel olmak üzere çeşitli yolsuzluk nedenleri bulunmaktadır (Caiden vd., 2001). Bu faktörlerden bazıları doğrudan yolsuzluğa zemin hazırlar. Örneğin, bazı insanların doğal yapısında hastalık ve kusur bulunur ve bu nedenle fırsat ortaya çıktığında yozlaşmaya eğilimlidirler. Küreselleşme ve coğrafi faktörler gibi diğer faktörler de önemli nedensel faktörlerdir (Ellero, 2015: 34).

Literatürde, çoğu bilim insanı için politik veya ekonomik sistemleri, yolsuzluğun temel faktörleri arasında saymak meşhurdur. Devlet ekonomiye müdahale eder ve ekonomik, politik ve sosyal faaliyetler için bir çerçeve oluşturur. Mülkiyet ve bireysel kişilik haklarını tesis eder, polis ve ordu aracılığıyla güvenlik sağlar, özel uyumsuzlukların çözülebileceği mahkemeler oluşturur, özel pazarlar tarafından sağlanmayan mal ve hizmetleri sağlar, piyasa hatalarını düzeltir, savunmasızlara yardım eder vb., ortak unsur, devletin vatandaşlarının ve sınırları içinde yaşayan bireylerin yararına olması gereken eylemleri gerçekleştirmesidir. Ancak bu, her zaman söz konusu olmaz ve devlet bir zulüm ve baskı aracı haline gelebilir (UNDP, 1997). Üst düzey politikacılar ve hükümet bürokratları, kendilerini zenginleştirmek için yargı gibi devlet kurumlarını manipüle edebilirler. Bu doğrultuda politik ve ekonomik faktörler, yolsuzluğu etkileyen temel faktörler olarak görülmektedir (Ellero, 2015; 34).

1.6.1.1. Siyasi Nedenler

Yolsuzluk genellikle devletin faaliyetlerine ve verdiği tekel ve takdir yetkisine dayanır. (Tanzi, 1998). Bu nedenle, ekonomi alanında Nobel ödülü sahibi Gary Becker, eğer biri devleti ortadan kaldırırsa, yolsuzluğun da etkin bir şekilde ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir. Bu bakış açısına göre devlet, yolsuzluğun birincil nedeni olarak görülmektedir. Ancak, gerçekte birey devleti ortadan kaldıramaz. Çünkü modern medeni toplumda hiçbir özel sektör, çok sayıda büyük işlevi olan bir devlet

olmadan yaşamını idame ettiremez (Ellero, 2015: 34). Tabii ki, Becker vatansız bir dünya olmasını beklememektedir, ancak vurguladığı şey, devlet ne kadar küçük olursa, yolsuzluğun gerçekleşme olasılığının da o kadar düşük olacağıdır. Esasen neoliberalizm reformları, kötü niyetlerin azaltılmasına yardımcı olmaktadır (Weyland, 2006).

Bu, dünyanın gelişmekte olan birçok ülkesine, devletin gücünü (kontrolünü) azaltmak, sorumluluk ve dışarıdan yerel düzeyin yanı sıra özel ve bireysel kurumlara devretmek için öngörülen bir çözümdür. Bu nedenle aşırı hükümet müdahalesi, piyasa kısıtlamaları ve külfetli bir bürokrasi, yolsuzluğun baş sebepleri arasında yer almaktadır (Lambsdorff, 2007). Bu üç unsur da demokratik olmayan hükümet yetkililerinin büyük miktarlarda kontrolsüz güç kazanmasına ve yolsuzluk yoluyla servet biriktirmesine izin vermektedir. Çok az bir kesimin elinde çok fazla güç buldurmasına olanak sağlamakta, çoğunluk namına büyük kaynaklar biriktirmelerine izin vermektedir (Ellero, 2015: 34-35).

Özelleştirme, genellikle yolsuzlukla mücadelenin ve iktisadi verimliliği arttırmanın bir yolu olarak kabul edilmiştir (Lambsdorff, 2007). Özelleştirme, yozlaşmış memurlar tarafından suistimal edilecek belirli varlıkların devlet kontrolünden çıkarılmasına yardımcı olmaktadır (Rose-Ackerman, 1999). Piyasa güçlerine tahsis edilen ekonomik kaynaklar, yolsuzluğa daha az fırsat vermektedir (Weyland, 2006). Daha küçük rejimlerin vatandaşlarını "soymak" için daha az fırsata sahip olduğu iddia edilebilir (Lambsdorff, 2007). Bu teorinin kanıtı, en yozlaşmış ulusların hepsinde büyük otoriter rejimlerin var olmasıdır. Bu nedenle argüman piyasa kısıtlamalarına gitmekte ve büyük hükümetlerin yolsuzluğa neden olacağına vurgu yapmaktadır (Fitzsimons, 2002). Dolayısıyla gelişmekte olan devletler, ekonomilerini kredi ve dış yardım karşılığında yeniden yapılandırmak için istenen ekonomik koşulları kabul etmek zorunda kalmıştır (Bracking, 2007).

Bu yaklaşıma, neoliberal reformların yolsuzluğa yeni yollar açması şeklinde temel bir eleştiride bulunulmuştur (Weyland, 2006). Yolsuzluğa bir çözüm olarak genellikle özelleştirme önerilmektedir. Ancak bu her zaman geçerli değildir. Neoliberaller, genellikle özelleştirmenin ve rekabet gücünün artmasının yolsuzluğa götüren sebepleri en aza indirmeye yardımcı olacağını savunmaktadır. Mesele şu ki, ticaret kısıtlamalarını azaltan ve giriş engellerini ortadan kaldıran politikalar, yolsuzlukla

mücadeleye yardımcı olabilir (UNDP, 1997). Ancak bu, sadece yolsuzluk için başka fırsatlara kapı açar. Özelleştirme sürecinde, yolsuzluk çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Devlet teşebbüsünün özelleştirilmesi için teklif veren firmaların sayısını sınırlandırmak veya değiştirmek için bir anlaşma yapılabilir. Ayrıca, büyük devlet kurumları özelleştirildiğinde varlıklarının bir bütün olarak uygun şekilde değerlendirilmesi zordur. Bu ise yolsuzluğa yeni fırsatlar yaratabilir. Yolsuzluk yapan yetkililer, şirketin gerçekten iyi olduğu zamanlarda zayıf olduğunu söyleyebilirler. İçeriden kimseler daha sonra şirketi değerinin altında satabilirler (Rose-Ackerman, 1999).

Johnston (1997), ekonomik sisteme odaklanmak yerine bir toplumu yolsuzluğa daha yatkın hale getirebilecek dört özellik tanımlamaktadır. Bunlar arasında düşük siyasi rekabet, düşük ve eşitsiz ekonomik büyüme, zayıf bir sivil toplum ve yolsuzlukla mücadele için kurumsal mekanizmaların bulunmaması yer almaktadır. Güçlü bir siyasi rekabet olduğunda, kamu görevlileri eylemlerinden sorumlu tutulabilirler. Seçmenler, yolsuzluk yapanları seçimleri kaybettirerek veya görevden alınmaya zorlayarak cezalandırabilirler. Bu, yolsuzluğun önlenmesinde ve kamu çıkarları konusunda farkındalığın geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Lederman vd., 2005). Servet oluşumu, son derece küçük olduğundan veya elitler lehine büyüdüğünden, düşük ve eşitsiz ekonomik büyüme yolsuzluğa neden olur. Buna ek olarak sivil toplum, yolsuzluğa karşı güçlü eylemlerin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Son olarak, yolsuzluğu cezalandırmak ve gelecekteki yolsuzluğa karşı caydırıcı olmak için bağımsız ve etkili bir mahkeme sistemine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla Johnston'ın (1997) da belirttiği gibi bu dört husus söz konusu olduğunda bir toplumda yolsuzluğun yaygın olma olasılığı daha yüksektir (Ellero, 2015: 37).

Caiden vd. (2002) yolsuzluğun kaynağı olarak kamusal bireye odaklanmışlardır. Kamu görevlileri genellikle etkili kimselerdir ve toplumda kimin kazanıp kimin kazanmayacağını, ya da kimin kazanıp kaybedeceğini belirleyebilecek güce sahiptirler. Böyle bir güce ve etkiye sahip olmasalar bu konuda bir etkileri söz konusu olmazdı. Dahası, ne kadar güçlü olurlarsa, onları etkilemek o kadar değerlidir. Bu nedenle herhangi bir toplumda yolsuzluğun en güçlü ve en önemli nedeninin etkili kamu görevlileri olduğu ifade edilebilir. Özellikle devletin küçük ve temsili olmayan bir elit ile idare edildiği durumlarda yolsuzluk daha yaygın olur (Ellero, 2015: 37).

1.6.1.1.1. Siyasi İstikrar

Siyasi istikrar, yolsuzluk düzeyini etkileyen bir diğer önemli değişkendir. Akademik çevrelerde yolsuzluğun siyasi eksikliklerden kaynaklandığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Yerleşik bir demokrasi; siyasi rekabeti, şeffaflığı ve seçmene karşı hesap verebilirliği teşvik ederek yolsuzluğu azaltır. Demokrasiye prosedür yerine dinamik bakış açısından bakarsak, bu bizi politik istikrara götürmektedir. Bir yandan, siyaseten istikrarlı idareler bürokratlar için üretken teşvikler yaratmaktadır. Çünkü daha az işten çıkarma riski ile karşı karşıyadırlar ve resmi kariyerlerinin uzun vadeli gelişimi için daha fazla fırsat bulmaktadırlar. Bu, siyasi istikrarın bürokratları kariyer gelişimi için açık ve dürüst bir itibar oluşturmaya motive ettiği anlamına gelmektedir. Öte yandan, bürokraside güvenli bir pozisyon, “himaye ve yolsuzluk” ilişkilerinin korunmasına yardımcı olabilir (Treisman, 2000).

1.6.1.2. Ekonomik Nedenler

Ekonomi, yolsuzluğun nedenlerini açıklamak için kullanılan ikinci bir unsurdur. Bu, özellikle zayıf ekonomiler ve yoksullukla karakterize edilen gelişmekte olan ülkeler için söz konusudur. Gelişmekte olan dünyada kıtlık, açıkça yolsuzluğun birincil kaynağıdır. Sık sık yaşanan kıtlıklar, bireylerin ihtiyaçlarını normal yollardan karşılayacak yeterli kaynakları bulmakta zorluk çekmelerine sebep olmaktadır. Caiden vd. (2001)’e göre geçici kıtlıklar, insanlarda ve insanlıkta en kötüyü ve en iyiyi ortaya çıkarabilir. Pek çok gelişmekte olan dünya ekonomisinde olduğu gibi bir dizi uzun süreli kıtlıkta insanların ikinci bir şansı yoktur. Geride kalan insanlar, temel kaynakları elde edemezler ve bu nedenle telafisi mümkün olmayan zararlar görürler. Gerekli kaynaklara erişim sağlanamaması, belirli düzeyde yoksunluk ve hatta ölüm anlamına gelebilir. Bu, kontrolü elinde bulunduran insanların bu kaynaklara erişimi olmadığı halde toplumun en fakir üyelerini sıkıştırıp onlardan yararlanabileceği anlamına gelmektedir (Ellero, 2015: 37-38). UNDP’ye (1997) göre bu genellikle en yüksek meblağı ödemeye razı olan başvuru sahiplerinin mal veya hizmeti alma olasılıklarının daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Caiden vd. (2001), yoksul toplumların bir ülkeyi yönetmek için tüm sektörlerde yeterli kaynaklardan nasıl yoksun olduğunu, ancak kamu kaynaklarının aşırı derecede yetersiz olduğunu açıklamaktadır. Bu, hükümetlerin halka yeterli mal ve hizmetleri sağlayamayacak ve kamu binalarını

koruyamayacak veya kamu görevlilerine adil maaş ödeyemeyecek kadar fakir olduğu anlamına gelmektedir. Bu, kalan az miktardaki kaynak için bir kaos meydana getirir. Kamusal tekelleşme, bu durumu daha da kötüleştirir. Yetkililer, çoğu zaman kamu icraatlarını özel şirketler gibi yürütebilir. Bu nedenle, yoksullar genellikle yolsuzluktan en çok sömürülen ve zarar gören kesim olur (Ellero, 2015: 38).

Bazı zamanlar ücretler o kadar düşük olur ki, bireylerin hayatta kalması zor bir hale gelir. Daha sonra yolsuzluk, geliri artırmanın bir yolu olarak benimsenir ve nihayetinde hayatta kalmanın bir aracı haline gelir. Bu durumda yetkililer, ya ikinci bir işe sahip olmalı ya da yolsuzluğa bulaşmalıdır (UNDP, 1997). Bu durum, özellikle birçok Afrika ülkesindeki söz konusudur. Örneğin 1986'da Zaire'nin memur maaşlarının, bir memurun toplam gelirinin yalnızca yüzde 33'ünü oluşturduğu tespit edilmiştir. Söz konusu gelirin kalanı ise ikinci işlerden veya yolsuzluktan sağlanmıştır (Cockcroft, 2012). Bununla birlikte Perry (1997), iyi maaş alan memurların, terfi veya maaş artışı verilse bile yolsuzluk yapma olasılıklarının daha az olmadığını ve nadiren alışkanlıklarını değiştirdiklerini ve bu nedenle yolsuzluğun devam edebileceğini belirtmiştir (Ellero, 2015: 38).

1.6.1.2.1. Ücret Seviyeleri

Kamu görevlilerinin çalışmaları için almış oldukları ücret, diğer kamu görevlileri ve özel sektörde çalışanlarla kıyaslanabilir. Personel yönetiminin ana prensibi “eşit işe eşit ücret” ödenmesidir. Ancak, kamu sektöründeki sözleşmeli-memur, memur-işçi ayrımı şeklindeki farklı uygulamalar, bu prensibe zarar vermektedir. Bilhassa belediyelerde, idarecinin birincil ve daimî görevlerinde işçi statüsünde olan personel istihdamı, farklı statü görevlilerinin farklı maaşlar almasına yol açmaktadır. Ayrıca, kamu personel sisteminde daha iyi çalışanları ödüllendirme uygulaması bulunmamaktadır. Hizmeti düzgün yapanlar ile yapmayanlar arasında bir ayrım yapılmamaktadır. Dolayısıyla bu, kamu görevlileri içinde rahatsızlığa neden olmaktadır. Ücret seviyeleri arasındaki bu fark, bazı kamu görevlilerinin açığı kapatmak için güçlerini kullanarak yolsuzluğa başvurmalarına yol açmaktadır. Düşük ekonomik kalkınma düzeyindeki ekonomiler, sıradan bir vatandaş için asgari zenginlik meydana getirir. Bu da yolsuzluk için yapısal motivasyon üretir. Diğer bir deyişle, fakir ekonomilerde paranın marjinal değeri, zengin ekonomilere kıyasla daha fazladır.

Marjinal gelirlere bağlı daha yüksek kamu hizmetleri hem rüşvet verenleri hem de alıcıları etkiler. Rüşvet ödemek, kazançların maliyetlerden daha yüksek olması durumunda değerlidir. Aslında, bu ekonomilerde ekstra gelir desteği fırsatı sağlayan hükümet işleri, cazip hale gelmektedir (Muhammad, 2012: 26).

Rijckeghem vd. (1997) tarafından yapılan araştırmaya göre yolsuzlukla kamu sektörü ücret seviyesi arasındaki ilişki ters yönlüdür.

1.6.1.2.2. Devlet Müdahalesi

Birçok iktisatçıya göre, devlet piyasaya girdiğinde olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Bundan dolayı devlet piyasaya asla müdahale etmemelidir. Elliot'e (1997) göre yolsuzlukla ekonomideki devletin büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki vardır. Devletin ekonomideki rolü (kamu harcamaları / GSYH) arttıka, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluk düzeyi de artmaktadır (Lapalombara, 1994: 338; Beşel, 2013: 9-10).

Sonuç olarak, dünyanın birçok ülkesinde, devletin farklı sebeplerden dolayı iktisadi hayata müdahalesi, yasal çerçeveye kural koymak ve bürokrasiyi artırmak, bürokratları güçlendirerek yükseltmekte ve yolsuzluğa zemin hazırlamaktadır. Devletin iktisattaki rolü ve müdahalesi (kontroller, düzenlemeler...) kamu görevlilerine ekonomik kaynakları ve fırsatları kimin ve nasıl tahsis edeceği konusunda tekel bir gç ve takdir hakkı vermektedir (Klitgaard, 1991:75; Beşel, 2013: 9-10).

1.6.1.2.3. Kamusal İstihdam

Kamu personelinin seçilmesinde, istihkak unsurunu dikkate almadan ve etkili çalışma yapmadan, üretken olmayan personel seçmek ve kamu birimlerinin gerçek ihtiyaçlarını karşılayacak personel alımı yapmamak kamu sektörünü faaliyetten uzaklaştırarak verimsiz hale getirecektir. Aynı zamanda, bazı kamu kurumlarında kadro ihtiyacı yüksek olduğu halde diğer bazı kurumlarda personel şişkinliği vardır. Ayrıca, kamu harcamalarının etkinliği konusunda Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yapılan anket bağlamında, yetersiz harcamaların ana nedeni olarak; bakanlık sayısının yüksek olduğu, aynı işin birden fazla bölüm tarafından yapıldığı ve memurların çok fazla oluşu olduğu ortaya çıkmıştır (Cingi vd., 2002: 79).

Kamu personelinin usulsüz işe alımı veya haksız terfi etmesi, kamu görevlileri arasındaki eşitlik prensibini bozacak ve rahatsızlığı artıracaktır. Mesleki deneyim, bilgi ve yetenek bakımından değerlendirme yapılmadan iyilikçiliğe veya kişisel ilgiye göre atama yapmak, diğer yolsuzluklara da davetiye çıkaracaktır. Hak kazandıkları görevlere atanmamış memurlar, aynı yolları denemeyi tercih edecek ve öznel değerlendirmeye tabi tutulan lehtarlık, hukukun üstünlüğünün yerine konacaktır. Buna ek olarak, hak etmediği halde belirli bir pozisyona atanmış bir kamu görevlisi, atanma usulüne aykırı hareket edemez ve usule bağlı kalmayı tercih eder. Çünkü kayırmacılık sistemi bu kamu görevlisinin varlığının nedenidir (Beşel, 2013: 10).

1.6.1.2.4. Mülkiyet Hakları

Artan yolsuzluk oranlarının mülkiyet haklarının düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalardan biri, daha az gelişmiş ekonomilerin genel denge modelini takiben daha düşük mülkiyet hakları ve daha yüksek yolsuzluk oranlarını tercih edeceğini göstermiştir (Acemoğlu ve Verdier, 1998). Daha sonraki bir araştırma, mülkiyet haklarının korunmasının yolsuzluğun azaltılmasına büyük ölçüde katkıda bulunduğunu gösteren daha deneysel veriler sunmuştur (Dong ve Tongler, 2011; Çakıroğlu, 2018: 29).

1.6.2. Sosyal Nedenler

1.6.2.1.Eğitim Yetersizliği

Gelişmekte olan toplumlarda, eğitim sistemi genellikle ezbere dayalı bir yaklaşıma göre hazırlanmıştır. Bir ezberci eğitim sistemi yolsuzluğa uygun ortam yaratan bir faktör olmasına rağmen bazı insanlar buna destek vermektedirler. Ezbere dayalı eğitim sistemi, insanları üretimden uzaklaştırdığından dolayı üretmeyen ve üretimden hoşlanmayan bireyler, ihtiyaçlarını karşılamak için kolay, köşe çevirme yöntemlerinden faydalanma yoluna gitmektedirler. (Beşel, 2013: 8).

Diğer taraftan yüksek eğitim oranları, potansiyel olarak bir ülkenin yolsuzluk seviyesini düşürecektir. Daha yüksek eğitim düzeyine sahip kişilerin sivil haklara daha fazla ve hükümet zorlamasına daha az toleranslı olduğu görülmektedir. Ayrıca, yükseköğrenim görmüş kimseler, uluslararası standartların bilincinde olma eğilimindedir. Bu nedenle eğitim, bir kişinin yolsuzluğa karşı savunmasızlığını

potansiyel olarak azaltır. Daha önce yapılan deneye dayalı çalışmalar, yüksek eğitim düzeyleri ile düşük yolsuzluk oranları arasında bir ilişki kaydetmişlerdir (Glaeser ve Saks, 2006; Çakıroğlu, 2018: 33).

1.6.2.2.Nüfus Artışı, Göç ve Kentleşme

Hızlı nüfus artışı, devletin denetleyici rolünü sınırlayan bir etmendir. Denetim faktörünün düşük olduğu yerlerde devletin, kurumlarını canlandırması ve kamu hizmeti yapması kolay değildir. Nüfus artışının yüksek olduğu durumlarda yavaş çalışan kurumlar, halkın taleplerine karşı çok hassas olmayan bir çarkı ve bununla başa çıkamayacağı bir talep patlaması ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda, bir yandan işinin yapılmasını isteyenler kendi çabaları ile çeşitli şekillerde kendilerine öncelik ve kolaylık ararken öte yandan güç kaynaklarını kendilerini desteklemek için harekete geçirmektedirler. Kamu hizmetlerinin yetersizliği neticesinde hizmetlerden yararlanacak olan kimseler belirsizleşirken; kayırmacılık, rüşvet, kuvvet kullanımı, kayırmacılık gibi yolsuz yöntemler artmakta, bunun bir sonucu olarak suç ekonomisine zemin hazırlanmış olmaktadır (TÜGİAD, 1998:14).

1.6.2.3.Din

Teorik perspektiften, dinin yolsuzluk oranı üzerinde bir etkiye sahip olduğuna inanılmaktadır. Din, La Porta vd.'nin (1999) belirttiği gibi sosyal hiyerarşiye göre kültürel tutumları etkileyebilir ve özellikle kişilerin iktidardaki insanları nasıl sorgulayıp sorgulayamayacağını ele alabilir. Devletle iç içe olan Katoliklik ve İslam gibi bazı dinlerin yolsuzluk düzeyleri üzerinde etkisi söz konusudur. Bu teoriye yönelik ilk deneye dayalı delil, Protestan kökenli ülkelerin bununla ilişkili daha düşük yolsuzluk oranlarına sahip olduğunu göstermektedir (Treisman, 2000; Çakıroğlu, 2018: 29-30). Bu ilişki, iktisadın etkisini göz önünde bulundurarak, reforma bağımlı Hıristiyanlığın (Anglikan ve Protestan) ve aşiret dinlerinin yolsuzluk oranını aşağıya indirdiği, İslam ve Katoliklik'in yolsuzluk oranını yukarıya çıkardığı bir araştırma ile desteklenmiştir (Paldam, 2001).

1.6.2.4.Küreselleşme

Küreselleşmenin yeni bir süreç olmadığına dair artan bir fikir birliği olsa da son yıllarda küreselleşme çarpıcı bir şekilde artmıştır. Bu, hava yolculuğunun ortaya çıkışı,

internet, küresel iletişim, genel teknolojik ilerleme ve dünya çapında elektronik olarak paranın toplu transferi gibi bir dizi faktörden kaynaklanmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki mali transfer hacminin artmasıyla denetim ve gözetim yapmak daha zor hale gelmiştir (Brown ve Cloke, 2004). Bu, dünya genelinde çok az gözetimle yolsuzluğu işlemeyi ve bankaların ve açık deniz hesaplarının faydalarını gizlemeyi nispeten kolaylaştırmıştır. Küreselleşme esasen yolsuzluğun gerçekleşmesi ve tüm dünyada gizlenmesi için yeni fırsatlar yaratmıştır (Mcfarlane, 2001). Küreselleşme, yolsuzluğun ulusötesileşmesine ve insan ticareti, kara para aklama ve seks köleliği gibi bağlantılı suçların artmasına yol açmıştır (Ellero, 2015; 38-39).

Caiden vd.'nin (2001) belirttiği gibi, yolsuzluk bulaşıcıdır. Yolsuzluk, hiçbir toplumun birbirinden ayrılmadığı veya diğerinden kopuk olmadığı, giderek küreselleşen bir dünyada sınırları aşmaktadır. Örneğin, yasadışı malların ticareti ve sınırlardan mal kaçakçılığı yapılmaktadır. Uluslararası piyasadan borçlanma ve kötüye kullanılabilir yardım alma potansiyeli ortaya çıkmıştır. Dahası, TNC'ler kar peşinde koşarak yabancı ülkelere yolsuzluk uygulamaları getirme konusunda bir üne sahiptir. Bu, güçlü şirketlerin hâkim olduğu zayıf uluslararası kuruluşlar tarafından desteklenmekte ve teşvik edilmektedir. Bu nedenle, kuzey ulusötesi şirketlerin rolüne odaklanmadan gelişmekte olan dünyadaki yolsuzluğa bakmanın imkânsız olduğuna dikkat etmek önemlidir. Bunun nedeni, yolsuzluğun, birçok gelişmekte olan ülkede çok uluslu şirketler tarafından kârlı hükümet sözleşmeleri elde etmenin ve kaynaklara erişimin bir yolu olarak kullanılmasıdır. Bu nedenle, birçok gelişmekte olan ülkede yolsuzluk önemli bir sorundur. Ancak birçok yabancı ulusötesi şirketin, bu sorunun bir parçası olduğu da açıktır. Dünya Bankası'nın politikasının neoliberalizme doğru kaymasından bu yana, gelişmekte olan dünyaya yapısal uyum planları empoze edilmiştir. Empoze edilen bu planın koşullarından biri özelleştirme ve piyasaların açılmasıdır. Bu, ulusötesi şirketin büyük sözleşmeler almasına ve gelişmekte olan dünyada birçok hizmeti devralmasına olanak sağlamıştır. Birçok temel hizmet kurumu, özelleştirilmiştir. Bu nedenle çok uluslu şirketler, mümkün olan herhangi bir yolla sözleşme yapmayı denemek için çabalamıştır (Ellero, 2015: 38-39).

Cockcroft'a (2012) göre, çok uluslu şirketlerin yolsuzluk yapabilmesinin dört yolu vardır. Birinci yol, rüşvet ve yolsuzluğun yüksek değerli siparişleri güvence altına

almak için bir araç olarak kullanıldığı pazar geliştirmedir. Bu, en çok inşaat, savunma ve hizmet tedarik sektörlerinde görülmektedir. Buna iyi bir örnek, yerel yönetim yetkililerine uluslararası çok uluslu şirketler tarafından barajın inşası ihalesini kazanmak için rüşvet verildiği Lesotho Highland Su Projesi'dir (Vogal, 2012).

İkinci yol, yönetimin finansal çıkarlarının paydaşlardan ayrılmasıdır. Buna ABD'deki Enron ve Hindistan'daki Satyam örnek olarak verilebilir (Vogal, 2012). Bu şirketlerin üst düzey yöneticileri, denetçileri, kişisel çıkarları için manipüle etmeyi başarmışlardır (Ellero, 2015: 38-39).

Üçüncü yol, uluslararası olarak satılan ve ticareti yapılan ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasının transferine yönelik mekanizmalardır. İthalatçı bir ülkedeki veya bir vergi cennetindeki bir alıcıya fatura kesildiğinde, ihracatçı bir ülkede malların değeri düşer. Rusya'da gaz ihracatı konusunda yapılan büyük yolsuzluk buna örnek olarak verilebilir. Gaz, dünya piyasa fiyatının bir kısmına bir ara şirkete satılacak ve daha sonra komşu bir ülkede daha yüksek bir fiyatla satılacaktı. Bu, Rus ekonomisini 2000 ila 2008 yılları arasında yılda 50 milyar dolardan mahrum bırakmıştır (Cockcroft, 2012). Dördüncü yol, yasadışı ticareti yapılan ürünleri meşrulaştırmaktır. Bu esas olarak doğal kaynaklarla ilgilidir (Ellero, 2015: 40).

Küreselleşme ile ilgili ilginç tartışmalardan biri de küreselleşme, özgürlük ve yolsuzluk arasında sistematik bir ilişki kurulup kurulamayacağıdır. “Yapılan empirik çalışmalar küreselleşme ile özgürlük arasında doğrusal, buna karşılık küreselleşme ile yolsuzluk arasında ters yönlü bir ilişki kurulabileceğine işaret etmektedir. CATO Enstitüsü, Fraser Enstitüsü, Freedom House gibi kuruluşların son yıllarda düzenli olarak yayımladıkları endeksler, daha özgür ülkelerin daha yüksek kişi başına gelir düzeyine sahip, küreselleşme yarışında daha önde giden, yolsuzlukların nispeten daha az görüldüğü ülkeler olduklarına işaret etmektedir. Ekonomik özgürlükler sıralamasında önde gelen ülkelerin küreselleşme bakımından da daha ileride ülkeler olması dikkat çekicidir” (Acar, 2018: 134).

1.6.2.5.Sömürgecilik

Birçok bilim insanı, gelişmekte olan ülkelerin mevcut sorunlarının çoğunun sömürgeciliğe dayandırılabilirliğini göz önüne alarak yolsuzluğu incelerken tarihsel

bir perspektif olması gerektiğini savunmuştur (Harrison, 2006). Yolsuzluk, İngilizler, Fransızlar, İspanyollar, Portekizliler, Hollandalılar ve Almanlar dâhil olmak üzere eski sömürge efendilerinin manipüle yapma yöntemlerinin bir yan ürünü olarak görülmektedir. Dahası, böl ve yönet politikası ve doğal kaynakların ve emeğin sömürülmesi ile sömürgecilik esasen yolsuzluğun temelini atmıştır (Harrison, 2006).

Sömürgecilik sona erdiğinde, Afrikalı liderler eski efendileriyle aynı rollere girmişler ve kişisel kazanç için manipüle ettikleri kurumların aynısını miras almışlardır. Yeni liderler kısa süre sonra devlet kaynaklarını kötüye kullanmaya başladıkça yolsuzluk yaygın bir uygulama hale gelmiştir. Yani bu, sadece bir nöbet değişikliği meydana getirmiştir (Timamy, 2005; Ellero, 2015: 40).

1.6.2.6.Psikolojik nedenler

Psikolojik nedenler, yolsuzluğun yaygın bir açıklaması olarak kabul edilmektedir. Bazı insanlar, doğaları gereği tatlı, nazik ve itaatkârdır; diğerleri ise kaba, egoist, açgözlü ve üçkâğıtçıdır (Caiden vd., 2001). İnsanlar doğası gereği kusurludur, bazıları diğerlerinden daha da fazla böyledir. Yolsuzluğu açıklayan bir dizi psikolojik faktör vardır (Ellero, 2015; 40).

Mesela Holmes (1993) tarafından önerilen kötü / siyah elma teoriler vardır. Birincisi, bazı bireylerin doğal olarak kötü olduğu ve yolsuzluk eylemleri dâhil olmak üzere suç eylemlerinde bulunma olasılığının daha yüksek olduğu fikri vardır. Bu içsel bir psikolojik faktördür (Holmes, 1993). Bu nedenle kişinin kendi kusurlu karakteri, bir yolsuzluk sebebidir (Otusanya, 2011). Bazı insanlar empati yoksunu olabilir ve bu nedenle kendi bencil davranışlarının diğerlerini nasıl etkileyebileceğini göremezler. Bencillik, insanlar kendi çıkarlarını başkalarına göre önceliklendirdiğinde ortaya çıkmaktadır. Bir bireyin serveti veya belirli bir pozisyonu hak ettiğine inanması ve bu amaca ulaşmak için herhangi bir eylemde bulunması haktır. Bazılarının başkalarını suçlama ve dolayısıyla sorumluluktan kaçınma eğilimi vardır. Son olarak, bazıları da yolsuzluğu işlerken bir neşe veya coşku hissi duyduğundan heyecan arayışı içindedirler ve bu yüzden yolsuzluk yaparlar (Corruption Watch, 2013).

İç psikolojik faktörler, insanların yetişme çağında muhatap oldukları sosyalleşme süreci ile büyük ölçüde açıklanabilir. Bu sosyalleşme kişinin kişiliğinin temel

belirleyicisidir. Sosyalleşme ebeveynler, eğitimciler, din adamları tarafından sağlanır ve oyun alanında gerçekleşir. Bu sosyalleşme bireyin geleceğini etkiler. Bu nedenle Holmes (1993), yolsuzluğa ortak olanların genellikle parçalanmış ailelerden geldiklerini veya kötü yetiştirilmiş kişiler olduklarını öne sürmüştür.

Holmes (1993) ayrıca dış faktörlerin, özellikle bireyin etkilendiği akran grubuyla ilişkisinin olduğunu belirtmektedir. Bu, örgütsel kültür teorileri altında gruplandırılabilir (Otusanya, 2011). Burada birkaç faktör vardır. Birincisi, akranlar, hareket etme baskısı altında hisseden bir birey üzerinde etki yaratmaktadır. İkincisi, akran karşılaştırması vardır. Bu, bir kişi başkalarının yolsuzluktan yararlandığını ve hatta ondan kaçtığını gördüğünde söz konusu olabilir. Üçüncü dış faktör korkudur. Korku, bireyleri çeşitli şekillerde yolsuzca davranmaya teşvik edebilir. Örneğin, hiyerarşik bir durumda diğerine tabi olan bir kişi, yozlaşmış patronu gibi yapmamanın sonuçlarından korkabilir. Bir başka korku da bir planın eksik yerine getirilmesinden korkmaktır: Bir görevi tamamlamama korkusu, bireyi yolsuzluğa sürükleyebilir. İnsan zayıflığı son faktördür. Bireyler, diğerlerinden gelen cömert teklifleri reddetmeyi çok zor bulmaktadır (Holmes, 1993). Kamu tercihi perspektifinden bakıldığında birey rasyonel olarak görülür. Ancak beklenen avantajlar dezavantajlardan ağır bastığında yozlaşma meydana gelir. Örneğin, yolsuzluk suçlamalarından kurtulma olanakları arttığında veya gelir yüksek olduğunda bu durum söz konusu olur. Bu teori Rose-Ackerman (1978), Klitgaard (1988) ve Graaf (2007) tarafından desteklenmektedir (Ellero, 2015: 40-41).

1.6.2.7. Coğrafya

Yolsuzluğun nedenleriyle bağlantılı bir diğer faktör de coğrafyadır. Lambsdorff (2007) coğrafi değişkenlerin yolsuzluğu çeşitli şekillerde teşvik edebileceğini savunmaktadır. Bir ülke ne kadar geniş ve yayılmışsa, yolsuzluğun o kadar büyük olasılıkla ortaya çıkacağı iddia edilmektedir (Goel ve Nelson, 2010). Bunun nedeni, hükümetin ve özellikle merkezi hükümetin, yolsuzluğu izlemek için çok geniş bir alana sahip olmasıdır. Her yerde herkesi izlemek neredeyse imkânsız olduğundan, yetkililerin yolsuzluk suçlamasından kaçması daha olasıdır.

Dikkate alınması gereken bir diğerk faktör de “doğal kaynak laneti” adı verilen olgudur. Bu, zengin doğal kaynak rezervlerinin büyük savaş ve yolsuzluklara konu olduğu zamanlarda söz konusu olur. Bu nedenle, bir ülke ne kadar çok kaynağa sahip olursa, yolsuzluk olasılığı o kadar artmaktadır.

Doğal kaynakların bolluğu, rant arama davranışı için fırsatlar yaratmaktadır (Lambsdorff, 2007). Çoğu gelişmiş ülke, kaynak açısından gelişmekte olan ülkeler kadar zengin değildir ve ekonomilerini devam ettirmek için büyük miktarlarda doğal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla, örneğin, kâr peşinde koşarken, ulusötesi şirketler, gerektiğinde rüşvet ödemekten kaçınmazlar. Bu, özellikle kaynakların savaşları finanse etmeye yardımcı olduğu ve yolsuzluğun yüksek olduğu Angola, Somali, Nijerya, Libya, Sierra Leone ve Kongo gibi birçok Afrika ülkesinde geçerlidir (Ellero, 2015: 41-42).

1.6.3. Sosyo-Kültürel ve Demografik Faktörler

Yolsuzluğun diğerk nedenleri arasında insanları veya bir toplumu diğerklerinden daha fazla yolsuzluğa eğilimli yapan sosyo-kültürel ve demografik faktörler yer almaktadır. Yolsuzluk ile din, güç ve kişilerarası güven gibi kültürel faktörler arasında önemli bağlantılar vardır (Morris, 2006).

Farklı kültürlerde ve toplumlarda, bazı yolsuzluk türleri diğerk türlerden daha kabul edilebilir olabilir. Ayrıca, belirli yolsuzluk türleri bir ülkede kabul edilebilirken, başka bir ülkede kabul edilemez bir durum arz eder (Caiden vd., 2001). Caiden ve diğerklerine (2001) göre bazı ülkeler, aile ve akrabalığa yönelik geleneksel tutumları nedeniyle yolsuzluk konusunda bir üne sahip olabilir. Diğerk bir sosyo-kültürel faktör, bazı ülkelerin zayıf bir hukuk geleneğine sahip olmaları ve hukukun üstünlüğüne çok az saygı göstermeleridir. Yolsuzluğu açıklamaya yardımcı olan demografik faktörler de vardır. Yolsuzluğu açıklayan en yaygın demografik faktörlerden biri nüfustur. Araştırmalar, nüfusun çok büyük olduğu veya nüfusun çarpıcı bir şekilde arttığı bazı yerlerde, yolsuzluğun gelişebileceğini göstermiştir. Bunun nedeni, yolsuzluk yapma ve bundan kurtulma şansının yüksek olmasıdır. Yetkililer, yolsuzluk vakalarının artışıyla başa çıkamaz hale gelirler. Böylece yolsuzluk, iş görmeyin yaygın bir yolu haline gelir (Haan vd. 2006).

Yolsuzluk konusunda bir de cinsiyet faktörü söz konusudur (Haan vd. 2006). Eril egemen ağlar, toplumdaki diğerlerinin zararına kendi tikel çıkarlarını ilerletmek için yolsuzluğa daha yatkındırlar. (Lambsdorff, 2007). Kadınların erkeklerden daha az yozlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi, yolsuzlukla mücadelede de önemli bir adım olabilir. Erkek ve kadın, parlamentoları tanındığında ve siyasi ve idari kararlar cinsel gruplar aracılığıyla paylaşıldığında, artan şeffaflık ile yolsuzluk minimuma indirilebilir (Lambsdorff, 2007). Son faktör etnik gruplarla ilgilidir (Haan vd. 2006). Bazı araştırmalar, diğer etnik veya dini gruplardan rüşvet almanın kendisinininkinden daha zor olduğunu göstermiştir.

Diğer araştırmalar, azınlık gruplarının savunmasızlıklarından dolayı yozlaşmanın daha yüksek olduğunu göstermiştir (Haan vd. 2006). Bunun bir örneği, yabancıların genellikle yozlaşmış yetkililer tarafından hedef alındığı Güney Afrika'dır (Ellero, 2015: 42-43).

1.7. Yolsuzluğun Sonuçları

Yolsuzluk, toplumda ters giden bir şeylerin olduğunun göstergesidir (Rose-Ackerman, 1999). Vatandaş ile devlet arasındaki karşılıklı ilişkileri yönetmeyi amaçlayan kurumlar, halkın aleyhine kişisel zenginleşme aracı olarak kullanılmaktadır (Rose-Ackerman, 1999). Bazı gözlemciler, kişisel çıkarlara hizmet ettiği için yolsuzluğun, önemli bir siyasi suç olarak görülmemesi gerektiğini savunmaktadır, ancak yolsuzluğun çok çeşitli etkileri vardır. (Ross, 2003). Bu etkiler; politik, ekonomik, sosyal ve çevresel birçok etkiyi içine alır. Bu etkiler, tüm zengin veya fakir ülkelerde yıkıcı sonuçlar doğurur. Genel görüş, yolsuzluğun sadece kötü olduğu değil, aynı zamanda kalkınma açısından birçok ülke için büyük bir zorluk teşkil ettiği yönündedir. Yolsuzluk sadece bir toplumun ekonomik yapısını değil, aynı zamanda düzenin ahlaki temellerini de yok etmektedir (Klitgaard vd., 2000). Bunun nedeni, yolsuzluğun nihayetinde toplumun en zayıf üyelerini etkilemesi, yoksulluğu ve eşitsizliği şiddetlendirmesi ve bir ülkenin kalkınmasını ilerletmek için tek ve en büyük zorluk oluşturmalarıdır (UN, 2013).

Yolsuzluk anlaşmaları birçok biçimde gerçekleşmekte ve kaynakların tahsisini ve hükümetin performansını farklı şekillerde çarpıtmaktadır (UNDP, 1997). Sorun şu ki,

yolsuzluğa karışan kamu görevlileri genellikle yakalanana veya cezalandırılana kadar kazanç elde etmektedirler Bunun nedeni, toplum zarar görürken yetkililerin yolsuzluktan yararlanmalarındır. Yolsuzluk çok karlı olabilir, yetkililerin ayrıcalıklı hayatlar yaşamasına ve hatta bazılarının muazzam servetlere sahip olmasına olanak sağlayabilir. Yolsuzluk yapan yetkililer, başkalarının herhangi bir şeyi başarmasını engellerken, kendilerini göreve atayabilir ve yapmak istediklerini yapabilirler (Caiden vd., 2001).

Yolsuzluk, insanları ve toplumu hor gösterir. Eğer bunun devam etmesine izin verilirse, çoğu zaman insanlığa karşı ağır suçlara yol açacaktır. Yolsuzluk, bir azınlığın kendini zenginleştirmesi için ortak ve kamu yararını feda eden bir aldatma veya yalan yöntemidir (Caiden vd., 2001). Yolsuzluğun ekonomik, politik, sosyal ve çevresel çeşitli sonuçları bu bölümde incelenecektir (Ellero, 2015: 45-46).

1.7.1. Politik Sonuçlar

Yolsuzluk her şeyden önce toplumdaki demokrasiye ve genel yasalara zarar vermektedir (Evans, 2001). Yolsuzluk, devlet kurumlarının istikrarsızlaşmasına, demokratik prosedürlerin bozulmasına ve kanuni yaptırımların azalmasına neden olmaktadır (Spector, 2012). Yolsuzluk nedeniyle, demokratik kurumlar meşruiyetlerini kaybetmeye başlamaktadır (Evans, 2001). Dolayısıyla yolsuzluk devletin aldığı siyasi kararları baltalayacak ve vatandaşlar devlet organlarına olan güvenlerini kaybedecektir (Ellero, 2015: 46).

Yolsuzluk, devlet tarafından yoksullar için sağlanan hizmetlerin ve altyapının kalitesini ve miktarını etkilemektedir (UN, 2013). Bu özellikle sağlık ve eğitim sektörlerinde daha çok görülmektedir. Yozlaşmış ülkelerde, bu alanlara daha az öncelik verilmektedir. Bu, rant arama faaliyetlerinin daha fazla fırsata sahip olduğu sermaye yoğun projelerin lehine bir durum arz etmektedir (Ellero, 2015: 46).

Yolsuzluk birkaç farklı şekilde şiddete yol açabilir. Hatta bunlar, hükümetlerin devrilmesine yol açabilir. Arap Baharı sırasında, yozlaşmış rejimlerin devrilmesi bunun en iyi örneğidir (Vogal, 2012). Yolsuzluğun şiddete neden olmasının bir başka yolu, onu açığa çıkaran veya onunla savaşılan insanlara yönelik saldırılardır. Bu insanlar, yozlaşmış yaşam tarzlarını sürdürmek isteyen yozlaşmışların başlıca

hedefleridir. Son olarak, devlet protestolar ve hükümetteki yozlaşmış uygulamalara karşı yürüyüşlere sık sık şiddetli karşılık vermektedir (Vogal, 2012; Ellero, 2015: 46-47).

Yolsuzluğun bir diğer siyasi sonucu, siyasi katılıma olan ilgiyi azaltması, düşük seçmen katılımına neden olması ve genel bir siyasi ilgisizlik yaratmasıdır. Böylelikle yolsuzluk, umutsuzluk ve yoğun bir negatif hava yaratan alaycı bir toplum meydana getirir (TI, 2009). Nihai kurbanı halkı olduğu için siyasi yolsuzluk kamu güvenine ihanettir (Ross, 2003). Halk siyaset, siyasetçiler ve onların politikaları hakkında alaycı bir duruma gelir. Yolsuzluk, toplumu ve insanları iyi hükümetten, hizmetlerden, haysiyetten, bütünlükten ve güçlü bir ekonomiden mahrum bırakır (Grobler, 1999).

1.7.2. Ekonomik Sonuçlar

Yakın zamana kadar iktisatçılar, çalışmalarında yolsuzluk konusunu görmezden gelmiştir. Kalkınma ekonomistleri, hükümet politikalarının ve kurumlarının ekonomiyi ve büyümeyi etkilediğinin farkındadır. Bununla birlikte, ekonomik kalkınma ile ilgili literatür, ekonomi ve büyüme üzerinde çok çeşitli sonuçlara yol açabilmesine rağmen, nadiren yolsuzluğa atıfta bulunmaktadır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler arasında yapılan son araştırmalar, tüm farklı düzeylerdeki yolsuzluğun ekonomiye zarar verdiğini göstermektedir (UNDP, 1997). Muhtemelen yolsuzluğun ekonomik etkileri üzerine üretilen en iyi araştırma Tanzi (1998) ve Mauro (1996, 1997) tarafından yapılmıştır. Her iki araştırmacı da yolsuzluğun olumsuz etkilerini göstermeye yardımcı olmak için geniş bir ülke örnekleminde alınan verileri kullanmıştır (Johnson ve Sharma, 2004). Mauro (1996)'ya göre, yozlaşmış toplumlarda, hükümet ve yetkililer, işlerini yönetmek ve yapmaktan ziyade ekonomik güç pozisyonları için rekabet etmek ve rant aramak için daha fazla zaman harcarlar. Bu rant arayışı, sadece devletin ve kurumlarının kapasitesini aşındırmakla kalmaz aynı zamanda ekonomik kalkınmayı da baltalar (Johnson ve Sharma, 2004).

Mauro (1997), yolsuzluğun yatırımların düşmesine yol açtığını kanıtlamak için 106 ülkede bir araştırma yapmıştır. Bunun nedeni, yolsuzluğun belirsizlik ve risk yaratmasının yanısıra hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için teşvikleri azaltmasıdır. Sermaye, kamu malları ve hizmetleri ile istihdam fırsatlarından yoksun

olan birçok gelişmekte olan ülke için yatırımlar son derece önemlidir (Spector, 2012). Bu nedenle yolsuzluk, kalkınma çabalarına aykırıdır ve kalkınmaya engel olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yolsuzluk, yalnızca hızlı sorgulanabilir karlara odaklanan ve aksi takdirde başka ülkelerde uyulması gereken güvenlik, işçilik, evre ve düzenlemeleri ihlal eden şüpheli işleri kendine eker (Botchwey vd., 2000).

Yolsuzluk, vergi kaçakçılığı da dâhil olmak üzere birçok farklı şekilde ortaya çıkabilir. Bu, devlet gelirlerinde kayba yol açar ve mali zayıflığa ve makro ekonomik zorluklara zemin hazırlar (Botchwey vd., 2000). İtalya'da binlerce belediye sözleşmesinin uzun yıllar boyunca yüzde 50'ye varan oranda yüksek fiyatlandırıldığı bildirilmiştir (Cockcroft, 2012). Karlar, çoğunlukla özel banka hesaplarına gitmiş veya siyasi partileri finanse etmeye harcanmıştır. Söz konusu yolsuzluk ya bütçeyi olumsuz etkileyebilir ya da bunlara zemin hazırlayabilir (Mauro, 1997). Kalkınma amaçlı kullanılacak para ortadan kaybolur ve ekonomi ker. Kalkınmaya yönelik para, başka taraflara aktarılır ve ekonomi zayıflar. Örneğin 1980'den 2000'e kadar Nijerya'da ülkenin petrol gelirleri 600 milyar doları aşsa da rakamlar GSYH büyümesinin negatif yönde gerçekleştiğini ve ülkenin yaklaşık yüzde 70'inin yoksulluk içinde yaşadığını göstermiştir. Büyük petrol gelirlerine karşılık gösterilecek pek bir şey yoktur ve bu esas olarak yolsuzluktan kaynaklanmaktadır (Cockcroft, 2012).

Son derece yozlaşmış toplumlarda beşerî sermayeye yeterince yatırım yapılmamaktadır. Örneğin, yolsuzluk, eğitim ve sağlık hizmetlerine yönelik devlet harcamaları ile negatif yönde ilgilidir. Yolsuzluğun artması, bu temel hizmetlere daha az harcama yapılmasına neden olmaktadır (Mauro, 1997). Okullar, hastaneler ve otoyollar gibi çok ihtiyaç duyulan projelere harcanması gereken para, seçkinlere fayda sağlayan yüksek profilli projelere aktarılmaktadır (TI, 2009). Yolsuzluğun yıkıcı etkisi, yoksul insanlar üzerinde kendisini gösterir. Çünkü kamu hizmetlerine en çok ihtiyaç duyanlar onlardır (Johnson ve Onwuegbuzie, 2004). Bunun ekonomi üzerinde de domino etkisi vardır. Birincisi, sağlıklı bir iş gücü, her işletme için çok önemlidir. İkinci olarak, iş piyasasına girerken eğitim önemlidir. Eğitim bir ülkede iyi bir temel sağlamazsa, o ülkede işsizlik ve hükümetin işsizlik yardımlarına muhtaç potansiyel bir işgücü ortaya çıkacaktır. Yolsuzluğun, insan sermayesini etkilemesinin bir başka yolu da girişimciliği vergilendirmesidir. Girişimciler ve yenilikçiler lisans, izin ve katılım

ücretlerine ihtiyaç duyarlar. Bu, piyasaya girmek veya aşırı bürokrasi ile uğraşmak için rüşvet gerektirebilir. Bu, kâr paylarını azaltacak ve girişimcilerin pazara girmesini engelleyecektir. Buna ek olarak, yetkililer, kârın bir kısmını da talep edebilirler (Spector, 2012).

Yolsuzluk ve suç birlikte yürümektedir. Yolsuzluğa bulaşmış olan şirketler, yolsuzluk sayesinde iş dünyasındaki diğer ticari firmalara karşı rakabet avantajı elde ederler (UNDP, 1997). Cezalandırılma korkusu olmadan bu işletmeler istediklerini yapacaklardır. Çoğunlukla politikacılar ve polis de suçlu iş ağlarının bir parçasıdır. Zira bunlar, piyasalar üzerinde tekel gücü elde edebilir ve rüşvet ödemeyen diğer işletmelerin başarılı olmasını engelleyebilirler. Yolsuzluk yapan işletmelerin verimlilik değil ayrıcalık istediğini hatırlamak önemlidir (Perry, 1997; Ellero, 2015: 48-49).

Yolsuzluk, kayıt dışı ekonominin gelişmesine neden olmaktadır. Yasadışı piyasa veya karaborsa birçok ülkede iki yoldan biriyle gerçekleşir. Birincisi uyuşturucu ticareti, fuhuş, çocuk kaçakçılığı ve kaçakçılık gibi yasadışı faaliyetlerdir. İkinci yol, vergilerden kaçmak için yasal olan ancak resmi olarak kaydedilmeyen faaliyetlerde bulunmaktır (Myint, 2000).

Yolsuzluk, karaborsa faaliyetlerine neden olur ve bunun yayılmasına ve yerleşmesine yol açar. Yolsuzluğa bulaşanlar kimin kazanıp kazanmayacağına karar verebilir. Böylece bireyler, yolsuzluğun; iş yapmanın, terfi almanın vb. tek yolu olduğunu kabul eder ve böylece yolsuzluk daha köklü hale gelir. Ancak, yolsuzluk iş performansını ve çıktılarını azaltacaktır. Yolsuzluğa karışmayan bireyler bile terfi alamayacağını bildikleri için işlerini yapmak konusunda herhangi bir motivasyona sahip olmazlar (Rose-Ackerman, 1999). Yolsuzluğa karışan insanlar genellikle kişisel çıkarlarını düşünür, bu nedenle yine iş performansı feda edilir. Devletin bakanlıkları ve kurumları bu nedenle görevlerinde etkisiz hale gelebilir (Ellero, 2015: 48-49).

1.7.3. Sosyal Sonuçlar

Yolsuzluğun maliyetlerini ve sonuçlarını inceleyen mevcut yaklaşımların çoğu, bunu siyasi veya ekonomik bir perspektiften yapmaktadır. Yolsuzluk, bir ülkenin ekonomik büyümesi ve siyasi istikrarı üzerinde olumsuz etkilere sahip olarak

görülmektedir. Ancak bu bakış açıları yetersizdir ve yolsuzluğun insanların yaşamları üzerindeki gerçek etkisini dikkate almamaktadır (Pearson, 2001). Yolsuzluk, halkların temel insan haklarını ciddi şekilde etkilemektedir (TI, 2009). Dahası bu sorunu ele alırken kamu fonlarının hileli yollarla zenginlerin cebine aktarılması nedeniyle, yolsuzluk sorunu yoksulluk düzeylerinin yükselmesine de önemli bir katkı yapmaktadır.

İnsanlar yiyecek, sağlık, barınma, eğitim ve işe ulaşmak için rüşvet vermek zorunda kaldıklarında temel insan hakları ihlal edilmiş olur. Tüm insanlar yolsuzluktan etkilenir. Yolsuzluk, kadınlar, çocuklar, engelliler ve yabancılar dâhil olmak üzere bir toplumda en çok yoksulları ve ezilenleri etkiler (TI, 2009). Bunun nedeni, genellikle değişimi başlatmak için güçsüz olmaları ve kendilerini savunmak için çok az imkana sahip olmalarıdır. Dahası yolsuzluk, eşitsizliği artıran rüşvet nedeniyle temel hizmetlere ve mallara erişimi kısıtlayabilir (UNDP, 2004). Sonuç olarak, yolsuzluğu bir insan hakları sorunu olarak görmek için büyük bir paradigma değişikliği gerekmektedir (Pearson, 2001).

Yolsuzluk, servetin kötüye kullanılması veya yetkilerin suistimal edilmesinden daha fazla sorunu ifade eder. İnsanların en temel haklarını etkiler. Yolsuzluğun bu yönü, çağdaş tartışmaların dışında bırakılmıştır. Son 50 yılda, insan hakları kavramı muazzam bir şekilde büyümüştür ve bu büyüme insanların yolsuzluk hakkındaki düşüncelerini etkilemiş olmalı. Esasen ihtiyaç duyulan şey, yolsuzluğa bir "insan yüzü" vermektir (Pearson, 2001). 2003 Seul Yolsuzlukla Mücadele Konferansı'na göre, yolsuzluğun işkence, soykırım ve benzeri suçlarla eşit bir insanlık suçu olduğu ilan edilmelidir (UNDP, 2004; Ellero, 2015: 50).

Yolsuzluk, devletin yönetme yetkisini kaybettiği bir kısır döngü yaratır. Eleştirmenler susturulur ve bu, yolsuzluğu daha da kötüleştirir (UNDP, 2004). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay'e göre yolsuzluk öldürücü ve yok edicidir. Bunun nedeni, yolsuzluk nedeniyle çalınan şeylerin, küresel bazdaki açları 80 kat fazla doyurmaya yeterli olmasıdır (UN, 2013).

Siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel haklar yolsuzluktan etkilenir (Gebeye, 2012). Buna sağlık hakları da dâhildir. Sri Lanka'da sağlık hizmetlerine veya ilaçlara erişim

için veya ameliyat listesinin üst sıralarına yerleştirilmek için rüşvet vermek şarttır (UN, 2013). Endonezya'da raporlar üniformalar ve burslar için rüşvet verildiğini göstermektedir. Adil yargılanma hakkı, rüşvet ve yargı yolsuzluğu nedeniyle tehlikeye atılmaktadır (Gebeye, 2012). Ayrıca yolsuzluk ve şiddet arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Yolsuzluk yasadışı silah kaçakçılığını teşvik eder. Nijerya'daki Nijer Deltası'nda şirketler, bölgenin petrol zenginliğine erişmek için yolsuzluğa ortak olmuştur. Yerli halkın çoğu topraklarında kitlesel çevresel tahribat yaşamış ve çok az tazminat almış ya da hiç alamamıştır. Ancak menfaatler, hep yönetici elitlerin lehinedir. Bu nedenle isyancı liderler ve terör örgütleri, yoksul köylerdeki savunmasız genç erkekleri işe alarak bu durumdan tam anlamıyla yararlanmışlardır (Beyerle, 2014).

Yolsuzluk tüm ülkelerde mevcuttur. Yolsuzluğun bir insan hakları sorunu olarak kabul edilmesi, bununla mücadele için güçlü bir küresel teşvik yaratır (AB, 2013). Bir insan hakları yaklaşımı, bir toplum içindeki gücün kötüye kullanılması ve güç ilişkilerine odaklanmaktadır. Gerçek yolsuzluk maliyeti ortaya çıktığı için bu, vatandaşları harekete geçirmeye yardımcı olacaktır (Gebeye, 2012). Yolsuzluğa karşı savaş, insan haklarının elde edilmesine katkıda bulunacaktır ve bu nedenle önlem alınmalıdır (Ellero, 2015: 50).

Yakın zamanda tartışılan bir diğer konu, yolsuzluk ve yoksulluk arasındaki bağlantıdır (Negin, 2010). Yolsuzluk, birçok gelişmekte olan ülkede olağanüstü yüksek seviyelerde yoksulluk ve eşitsizliği sürdürmek ve vurgulamaktan sorumlu kilit bir faktördür (Cockcroft, 2012). Yolsuzluk, milyonlarca insanı yoksulluk içinde tutmakta ve onları bu tuzaktan kurtulmalarına yardımcı olabilecek sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden mahrum bırakmaktadır. Yolsuzluk nedeniyle temel hizmetler hem nitelik hem de nicelik olarak azalmaktadır (UN, 2013). Yolsuzluk ve yoksulluk arasındaki ilişki karmaşıktır, ancak bunun anlaşılması, aynı zamanda yoksullukta bir azalmaya da yol açacak olan yolsuzlukla mücadele için önlemler geliştirmek için önemlidir (Spector, 2012).

Yolsuzluk, genellikle az bir elit kesimin; kimin yarar sağlayıp kimin sağlayamayacağına karar verdiği tekel güce meydan verir (Gebeye, 2012). Yoksullar,

eğer varsa, en düşük kalitede sosyal hizmet alırlar (UNDP, 1997). Yolsuzluğun yoksullar için zayıflatıcı sonuçları olabilir.

Kenya'da şehirli vatandaşların iki haftada bir rüşvet ödediği ve bunun gelirlerinin yüzde 15'ini oluşturduğu tespit edilmiştir (Cockcroft, 2012). Rüşvet, bir süre sonra kamu hizmetleri için yerleşik bir maliyet faktörü olarak normal hale gelir. Bu, altyapı yatırımı durumunda çok belirgin bir nitelik kazanır (Spector, 2012; UNDP, 1997). Bunun nedeni, yolsuzluğun normal olduğu bir toplumda, yetkililerin kişisel faydaları en üst düzeye çıkarmak ve bunun tespit şansını en aza indirmek için kamu projeleri tasarlamasıdır. Böylece komisyonlar için daha fazla fırsat demek olan sermaye ile, yoğun mega projeler gerçekleştirmek adına hastane ve okul yapmaktan kaçınılacaktır (Spector, 2012). Cockcroft'a (2012) göre, yolsuzluğun yoksullar üzerindeki etkilerini incelemenin en iyi yollarından biri, 2000 yılında BM tarafından kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne (BKH) göz atmaktır. 21. yüzyılın başında, dünyanın dört bir yanındaki uluslar, bir milyardan fazla insanın günde bir doların altında ve esasen yoksulluk içinde yaşamasına sebep olan en önemli faktörleri belirleyen sekiz amaç ve onsekiz hedefle ortaya çıkmıştır. Hedeflerin odak noktası yoksulluk, açlık, eğitim, sağlık, cinsiyet eşitliği ve çevresel sürdürülebilirliğini ele almaktadır. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin her birinin başarılması, yolsuzluk tehdidi altındadır. Örneğin, acil durum gıda programlarıyla beslenen aç insanlar bile, yerel yönetim yetkilileri yiyecek malzemelerinin bir kısmını alıp özel kâr için sattıkları için sıklıkla yolsuzluğun kurbanı olmaktadır. 2009'da yedi Afrika ülkesinde yapılan bir araştırma, ankete katılan ebeveynlerin yüzde 44'ünün çocuklarını okullara götürmek için rüşvet ödemek zorunda olduğunu göstermiştir (Cockcroft, 2012). Son olarak, büyük yabancı firmalar, yerel halkın geçim kaynaklarını oluşturan ve çevresel sürdürülebilirlik hedefinin karşılanmasını sağlayan büyük ormanlara erişim sağlamak için yerel yetkililere rüşvet vermektedir (Ellero, 2015: 51).

1.7.4. Çevresel Sonuçlar

Yolsuzluğun daha az dikkat çeken sonuçlarından bazıları çevresel etkilerdir. Yolsuzluk insanlar ve çevre arasındaki ilişkilerin yönetilme biçiminde çok yaygındır. Bunun çevre üzerinde, insanları olumsuz etkilemesi muhtemel olan yıkıcı etkileri

vardır. Yolsuzluk, Filipinler'deki ormansızlaşmada, Güney Afrika'da tıbbi atıkların bertarafında, Nijerya ve Rusya'da doğal gaz ve petrolün sözleşmelerinde ve sondajında ve Amerika Birleşik Devletler'inde kentsel arazi izinlerinin yönetilmesinde açıkça görülmektedir (Robbins, 2000). Ayrıca, Güney Afrika'daki gergedanların katliamının arkasında bu yolsuzluğun olma ihtimali de yüksektir. Bu, ülkeden gergedan boynuzu kaçırmak için sınır görevlilerine rüşvet vermek şeklinde orataya çıkmaktadır (Ellero, 2015: 52).

Danışmanlık işinde de yolsuzluk yaygındır. Yolsuzluk yapan yetkililer danışmanlarla işbirliği yapabilir ve danışmanların kendileri de yozlaşmış olabilir. Danışmanlar rüşvet alabilir veya bir projenin sosyal ve çevresel sonuçlarını görmezden gelebilir. Örneğin inşaat, standartların altında olabilir ve bu daha fazla soruna yol açabilir. Yolsuzluk, bir bölgenin çevreyle ilgili sağlığı üzerinde artan olumsuz etkiye sahip kirlilik seviyelerine yol açabilir (Spector, 2012).

Yolsuzluk, doğal afetlerin sonuçlarını da ağırlaştırmaktadır. Örneğin, 5 Nisan 2010'da Batı Virginia'da 29 madencinin ölümüne yol açan The Upper Big Branch maden felaketi buna örnek olarak verilebilir. Bir FBI soruşturması, maden sahiplerinin Maden Güvenliği ve Sağlık idaresi müfettişlerine yetersiz havalandırma sistemlerini ve yangınla mücadele ekipmanlarını görmezden gelmek için rüşvet verdiğini ortaya çıkarmıştır (Spector, 2012).

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan dünyada çevre yönetimi üzerine yazılan ders kitaplarında ve kılavuzlarda yolsuzluk konusu tamamen görmezden gelinmiştir (Robbins, 2000). Yine de yolsuzluğun sistemin bir parçası olduğu açıktır. Dolayısıyla yolsuzluk, sürdürülemez uygulamalara yol açar ve dünyanın ekosistemlerinin yok edilmesine zemin hazırlayabilir (Ellero, 2015: 52).

1.8. Yolsuzluğa Yönelik Politika Tepkileri

Yolsuzluk üzerine üretilen literatürün büyük çoğunluğu, yolsuzlukla mücadele görevine adanmıştır (Andvig ve Fjeldstadt, 2000). Ancak, tüm bu odak ve ilgilere rağmen iki nedenden dolayı yolsuzluk sorununu çözmeye pek yakın değiliz. İlk olarak, yolsuzluk bir toplumda yerleştikten sonra kontrol edilmesi son derece zordur (Caiden vd., 2001). İkincisi, birçok yayında önerilen çok sayıda çözüm vardır, ancak bu

önlemlerin başarısı ancak bir ülke tarafından fiilen uygulandıklarında öğrenilebilir (Lambsdorff, 2007). Bununla birlikte, yolsuzlukla mücadelede Singapur, Hong Kong ve Portekiz gibi ülkeler, yolsuzluğu önemli ölçüde azalttığı için imkânsız değildir (TI, 2009). Sorun, yolsuzluğun katkıda bulunan birçok farklı güç ve faktörle çok yönlü bir problem olmasıdır (Gebeye, 2012). Her ülkenin yolsuzluğa katkıda bulunan kendine özgü bir geçmişi olduğundan stratejiler devlete özgü olmalıdır (Lawal, 2007). Bir sonraki bölüm, literatürde yolsuzlukla mücadele için önerilen farklı çözümlere odaklanacaktır.

1.8.1. Önleme ve Yaptırım

Etkili yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin, sorunu etkili bir şekilde ele alabilmek için hem önleyici hem de yaptırım stratejilerinin bir kombinasyonuna sahip olması gerekir. Önleme stratejileri, yolsuzluğun altında yatan nedenleri ele almalı ve yolsuzluğun meydana gelmemesini sağlamak için önlemler almalıdır. Ele alınması gereken konular, özellikle politik ve idari kurumlardaki politikaların başarısızlıkları ve zayıflıklarıdır. Yolsuzluğun olabildiğince erken tespit edilmesini ve yolsuzluğa karşı uygun önlemlerin alınmasını sağlamak için etkili yaptırım önlemleri de olmalıdır. Yaptırım her seviyede yer almalıdır (Botchwell vd., 2000). Uygun yaptırım, hukuk, polis ve hükümet dâhil çok çeşitli aktörlerin işbirliğini gerektirmekte ve yeterli kaynak gerektirmektedir (Ellero, 2015: 53).

1.8.2. Yolsuzlukla Mücadele İçin Siyasi İrade ve Kararlılık

İlk olarak, yolsuzluğun ortadan kaldırılması için yalnızca hükümetin değil, tüm toplumun siyasi bir iradesi ve güçlü bir kararlılığı olmalıdır (Spector, 2012). Yolsuzluk kötü ve kabul edilemez olarak görülmelidir. Devletin ve özel kuruluşların her seviyesinde yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadele konusunda kararlı olunması gerekir. Kararlılık bir CEO, bir ülkenin başkanı ve belirli bir bölümün başkanı ile başlar. Bu kişi güçlü bir mesaj göndermelidir (Balía ve Mavuso, 1999). Siyasi liderler her şeyden önce kendileri iyi bir örnek oluşturmalı ve yolsuzlukla mücadeleye liderlik etmelidir (Caiden vd., 2001; Ellero, 2015: 54).

Liderler açık, dürüst olmalı ve her zaman en başta halkın refahına ve ilgisine yer vermelidir (Boardman ve Klum, 2001). Yolsuzluğun yargılanmasında hiçbir iltimas

veya çifte standarda müsamaha gösterilmemelidir. Toplumdaki tüm kirli oyunlara bir son verilmeli ve politikacıların ve hükümet bürokratlarının sadece adil ve dürüst olmakla kalmayıp aynı zamanda yolsuzluktan da hoşnut olmadıkları iyi ahlaklı yeni bir toplum yaratılmalıdır (Caiden vd., 2001). Dolayısıyla, yolsuzlukla etkili bir şekilde mücadele edebilmek için hem hükümet içinde hem de özel sektör / sivil toplum içinde, yolsuzlukla mücadeleye kendini adamaya istekli olan güçlü bir siyasi iradenin olması gerekir (Spector, 2012).

1.8.3. Etkili Mevzuat

Yolsuzlukla mücadelenin en etkili yollarından biri, etkili mevzuattır (Grobler, 1999). Bu, insanların cezalandırılmasını ve yolsuzluğun ciddiye alınmasını ve suç olarak görülmesini sağlamak içindir. Etkili hükümet politikası, yolsuzluğun risklerini ve faydalarını kontrol edebilir. İç politika, dürüst olmanın faydalarını artırabileceği gibi, yolsuzluğun tespit edilme imkânını da artırabilir ve etkili bir yaptırıma olanak sağlayabilir. (UNDP, 1997). Etkili mevzuat, esas olarak yolsuzlukla mücadelenin temellerini atar. Bu nedenle yolsuzlukla mücadele stratejilerinin mavi baskısıdır. Bu tür yasalar, yolsuzluğu açıkça tanımlamalı ve bununla mücadele eden yetkililerin uygun yetkilerini ve ayrıca fail aleyhine alınması gereken eylemleri belirlemelidir (Ellero, 2015: 54).

1.8.4. Etik Kuralların Oluşturulması

Güney Afrika, ülkedeki çeşitli kamu görevlileri için çok sayıda davranış kurallarına sahiptir. Davranış kuralları, uygulanmazsa gerçekte işe yaramaz (Hilliard ve Wissink, 2001). Tüm davranış kuralları ihlalleri ciddiye alınmalıdır. Devletin ve iş dünyasının her seviyesinde resmi etik kuralları hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu profesyonel bir gurur ve kişisel disiplin meselesi olmalıdır (Caiden vd., 2001). Etik kuralların ihlal edilmesi ve bunun kanıtlanması halinde işten çıkarılma söz konusu olmalıdır (Grobler, 1999). Etik olmak, ahlaki değerlere bağlı kalmayı ve bir dizi etik standarda bağlı olmayı ifade eder (Balía ve Sangweni, 1999a). Yolsuzlukla mücadelede önemli olan etik uygulamalar arasında iyi yönetim, dürüstlük ve doğruluk, açıklık ve şeffaflık, hesap verebilirlik, adaletin desteklenmesi ve adalet yer alır (Balía ve Sangweni, 1999a; Ellero, 2015: 54-55).

1.8.5. Eğitim

Eğitim, yolsuzlukla mücadelede bir başka kilit faktör olarak tanımlanmaktadır. Bu, iki kilit aktörü hedef almalıdır. İlk olarak, tüm devlet çalışanları yolsuzluk ve kamu görevinde neyin kabul edilebilir olup neyin kabul edilemez olduğu konusunda eğitilmelidir. Dolayısıyla, bir kimse yolsuzluktan hüküm giymiş ise, cahillik mazeret olamaz. İkinci olarak, genel eğitim standartları iyileştirilmelidir. Bu, okullarda, kolejlerde ve üniversitelerde gerçekleşmelidir. Eğitim, temel ilkelerin, yüksek performans seviyelerinin ve yüksek vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu durum, hükümeti de daha sorumlu davranmaya zorlayabilir (Morris, 2006).

1.8.6. Devlet Hizmeti Reformu

Bu, Dünya Bankası ve BM gibi uluslararası kuruluşlar da dâhil olmak üzere birçok kişi tarafından desteklenen bir stratejidir. Buna, daha iyi çalışma koşulları yaratmanın yanı sıra, kamu görevlilerinin alternatif gelir kaynakları bulma ihtiyacını azaltabilecek maaşların artırılması da dâhildir (Cockroft, 2012).

1.8.7. Bilgi Uçurma ve Yolsuzluğun Bildirilmesi

Bilgi uçurma kötü görülmemeli ve insanlar her türlü zarar ve kötü şeyi öne çıkararak bildirme konusunda teşvik edilmelidir. Açık ve adil bir toplumun yaratılması, yolsuzlukla mücadelede uzun bir yol kat edilmesini sağlar. Yolsuzluk genellikle uzun süreler boyunca fark edilmeden meydana gelir; ana nedeni, çoğu kişinin misillemeler nedeniyle yanlış davranışları bildirmekten korkmasıdır. Geçmişte kişiler yolsuzluğu bildirdikleri için tehdit edilmiş, kovulmuş ve hatta öldürülmüştür. Bu nedenle, yolsuzluğun isimsiz olarak bildirilmesi ve ihbarcılarının korunmasını sağlamak için önlemler alınmalıdır (Caiden vd., 2001).

1.8.8. Temel Yolsuzluk Alanlarını Hedefleme

Bazı yönetim alanları, bazı sektörlerde ve bazı insanlar yolsuzluğa diğerlerinden daha yatkın ve elverişlidir. Bunun nedeni genellikle bazılarının diğerlerinden daha fazla güç kullanması veya kararlarının daha büyük önem taşımasıdır (Caiden vd., 2001). Sonuç olarak, yolsuzluğa karşı daha savunmasız olan bu alanlar belirlenmeli ve

bu alanlara uygun iyileştirici eylem planları uygulanmalıdır. Çıkar çatışmaları ortadan kaldırılmalı ve bundan kaçınmak için planlar yapılmalıdır. Kamu görevlilerinin menfaat sahibi oldukları karar alma süreçleri yasaklanmalıdır. Hediyelerin kabulü düzenlenmeli ve kamu görevlileri mal varlığını açıklamalıdır (Rose-Ackerman, 1999). Kamu fonlarının harcanmasına ilişkin kararlar alınırken daha sıkı kontroller, tedbirler ve dengeler olmalıdır. Ayrıca gerektiğinde bu tür kararları gözden geçirecek gözetim komiteleri de olmalıdır (Ellero, 2015: 55-56).

Satın alma reformu, yolsuzluğa karşı savunmasız ana alanlardan biri olduğu için hayati önem taşımaktadır. Rüşvet sadece kamu ihalesini kimin alacağını değil, aynı zamanda devlet satın almalarının boyutunu ve özelliklerini de belirler. Yolsuzlukla mücadele tedbirleri sadece yolsuzluğu hedeflememeli, aynı zamanda hükümetin karar alma etkinliğini de geliştirmelidir. Sorun, yolsuzluğun önlenmesi ile karar verme esnekliği arasında bir değiş-tokuş ilişkisinin olmasıdır. Detaylı kuralları eleştirenlerin ileri sürdüğü gibi, bunun nedeni, fazlaca detaylara inen satın alma kurallarının projelerin durmasına neden olabilecek aşırı katılık ve bürokrasiye yol açmasıdır (Rose-Ackerman, 1999).

1.8.9. Siyasi Reformlar

Yolsuzlukla mücadelede yardımcı olabilecek bir dizi reform vardır. İlk olarak, idari ve politik sistemlerin daha geniş bir kamu denetimine tabi tutulması gerekir. İkinci olarak, demokrasinin geliştiği ve insanların öne çıkıp yolsuzluğu ifşa etmekten korkmadıkları özgür bir basınla şeffaf ve özgür bir toplumun teşviki olmalıdır (Botchwey vd., 2000). Demokratik toplumlarda, insanların hak ve özgürlüklerine saygı duyulur ve bunlar korunur ve yolsuzluğa bulaşmış görevliler onlara oy verilmeyerek görevlerinden alınır. Demokratik toplumlar genel olarak daha düşük yolsuzluk seviyelerine sahiptir. Aynı zamanda daha fazla politik rekabetin yanı sıra ekonomik büyüme ve istihdam yaratılması için bir teşvik de olmalıdır (Brunette ve Weder, 2003). Son olarak, devlet kurumlarının bağımsızlığının teşviki olmalıdır. Bu nedenle, yolsuzluğun ortadan kaldırılması kendi başına bir amaç olarak değil, demokrasiyi ve iyi yönetimi teşvik etmede daha büyük bir sürecin parçası olarak düşünülmelidir (Klitgaard vd., 2000).

1.8.10. Tespit Yöntemleri

Yolsuzluğu olabildiğince erken tespit etmek için uygun prosedürler uygulanmalıdır. İnceleme, izleme ve test işlemleri gerçekleştirilmelidir. İzleme programları yeterli kaynaklara ve personele sahip olmalıdır (Balía ve Mavuso, 1999). Hiçbir toplum yolsuzluğu tamamen ortadan kaldıramayacağı için tespit önemlidir. Bu nedenle, yolsuzluk meydana geldiğinde, mümkün olduğunca erken keşfedilmesini sağlamak için yeterli tespit yöntemleri gereklidir. Yolsuzluğa neden olan kötü davranışlara verilen tepkiler genellikle yalnızca sorunun semptomlarını tedavi etmeye odaklandığından dolayı bu önemlidir. Tespit yöntemleri ayrıca yolsuzluğun temel nedenlerini belirlemelidir. Bu, yolsuzlukla etkili bir şekilde mücadele etmek için stratejiler geliştirmeye yardımcı olabilir (Spector, 2012).

İşe alınan kişilerin güvenilir olduğundan emin olmak için bir işletmede işe alırken sıkı personel seçimi yapılmalıdır (Grobler, 1999). Bu, geçmiş kayıtlar, testler ve dürüstlüğün yordayıcıları kullanılarak yapılabilir (Klitgaard vd., 2000). İşe alma asla aceleyle getirilmemeli ve özellikle finans alanında çalışanlar için geçmişleri hakkında yeterli bir araştırma yapılmalıdır (Grobler, 1999).

1.8.11. Ciddi Önlem Almak

Yolsuzluk tespit edildikten ve tanımlandıktan sonra takip edilmelidir. Omar'a (1999) göre, yolsuzluk eyleminin küçük veya büyük olmasına bakılmaksızın hiçbir koşulda tolere edilmemesini sağlamak için en katı önlemler alınmalıdır. Güçlü bir dava açmak ve mahkûmiyet sağlamak için birden fazla kurum birlikte çalışmalıdır. Çoğu zaman kurumlar birlikte çalışmazlar. Hatta birbirlerine karşı çalışırlar. Bireyler, yakalanmayacaklarını veya cezalandırılmayacaklarını bildiklerinde yolsuzluğa karışırlar (Klitgaard vd., 2000). Bu nedenle, her türlü yolsuzluğa karşı önlem alınmalı ve bu tür faaliyetlerde bulunmanın sonuçlarına dair derin bir korku hissedilmelidir (Lawal, 2007). Yolsuzluğa karışan tüm şirketler kara listeye alınmalı ve hükümetle iş yapmaları yasaklanmalıdır (Balía ve Sangweni, 1999b). Hukuki reform ve yargı bağımsızlığının teşviki olmalıdır. Yolsuzluk vakalarının soruşturulması ve kovuşturulması için yeterli kaynak olmalıdır (Botchwey vd., 2000). Son olarak,

hükümlünün rehabilitasyonu ve topluma geri kabulü, başka suç işlememelerini sağlamak için de önemlidir (Grobler, 1999).

1.8.12. Sivil Toplum ve Yolsuzlukla Mücadele

Yolsuzluk toplumun tüm kesimlerinde meydana gelir ve bu nedenle sosyal maliyetleri, zengin veya fakir, siyah veya beyaz tüm vatandaşlar tarafından ödenir. Bu nedenle, yolsuzlukla mücadele her vatandaşın kişisel sorumluluğudur. Herhangi bir yolsuzluk eylemine sıfır tolerans geliştirilmelidir (Balia ve Sangweni, 1999a). Yolsuzlukla mücadelede kilit oyuncular, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve medyadır (Caiden vd., 2001). Arap Baharı'ndan, vatandaşların hükümetlerine karşı hareket etme ve reform talep etme konusunda daha istekli ve daha yetenekli olduğu açıktır (Vogal, 2012). Beyerle (2014), yolsuzlukla mücadelenin en iyi yolunun, yozlaşmış yetkilileri ve yozlaşmış devleti hedef alan, harekete geçirilmiş şiddetsiz bir kampanya veya hareket olduğunu savunur. Eğitim evde başlar ve okulda, kitle iletişim araçları ve televizyon tarafından desteklenir. Yolsuzluk sadece hükümet yetkilileriyle sınırlı değildir, bunun nedeni kamu ve özel sektörün de dahil olmasıdır (Caiden vd., 2001). Yolsuzluktan yakınan pek çok kişi, sonunda bizzat yolsuzluğa karışır. Bu, polise rüşvet vermek yoluyla olabilir (Ellero, 2015: 58).

Sivil toplum kuruluşları, yolsuzluğun ortaya çıkarılmasında ve yolsuzlukla mücadelede kritik bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, yolsuzluk konusunu sosyal aktivizm için çok önemli bir alan olarak tanımlayabilirler. Vatandaşlar, sadece kurban olmaktan uzaklaşmalı, toplumları ve hükümetleri değiştiren güçlü bir güç haline gelmelidir (Beyerle, 2014). Sivil toplum, yolsuzlukla mücadele ve yolsuzluğun izlenmesinde bir bekçi rolü oynamalıdır (Van Der Merwe, 2001). Her yurttaşın yolsuzlukla karşılaştığında izleme ve ifşa etme yükümlülüğü vardır (Ellero, 2015: 58).

Sivil toplum da politika müdahaleleri geliştirmeli ve politika oluşumunda önemli bir aktör olmalıdır. En iyi uygulamaların geliştirilmesi ve tanıtılması önemlidir. Sivil toplum ayrıca yolsuzluk konusunda halkın farkındalığını artıran programlara katılmalıdır. Farklı gruplar, reklamlar, çıkartmalar, broşürler, posterler, medyadaki raporlar ve yayınlar aracılığıyla halkın bilinçlendirilmesine katılabilir. Sivil toplum örgütleri, yolsuzlukla mücadelede taban aktivizmini uygulayacak en iyi gruplardır.

Sivil toplumun oynayabileceği bir diğer önemli rol, yolsuzluk mağdurlarına ve onu açığa çıkaran kişilere destek sağlamaktır bu hizmetler, mağdurlar için güvenli bir yer sağlamanın yanı sıra, genel halkın eğitiminde psikolojik danışmanlığı da içerir. Buna insan hakları eğitimi, sivil eğitim, demokrasi eğitimi, iyi yönetim ve etik eğitimi de dâhildir (Van Der Merwe, 2001). İnternetin, YouTube'un ve Facebook ve Twitter gibi diğer sosyal medya uygulamalarının ortaya çıkışı sivil toplumun hizmetindeki araçlara katkıda bulunmaktadır. Teknoloji genişlemeye devam ettikçe ve hükümetler bilgi yayımı üzerinde daha fazla kontrolü yitirdikçe, sivil toplumun yolsuzlukla mücadele etmek için bundan tam olarak yararlanması önemlidir (Vogal, 2012).

Sonuç olarak, yolsuzluğun azaltılmasına yönelik çok sayıda farklı öneri olduğu açıktır. Ancak birkaç reform yapmakla yolsuzluk bir gecede çözülemeyecektir. Ayrıca yolsuzluk, diğer sorunlardan ayrı olarak mücadele edilebilecek bir sorun değildir. Sadece çürük elma arayan ve cezalandıran bir ceza hukuku yaklaşımı, yolsuzluk söz konusu olduğunda yeterli olmayacaktır (UNDP, 1997; Ellero, 2015: 57-58-59).

1.9. Yolsuzluğun Etkileri

Çalışma konusuyla ilgili olarak yolsuzluğun etkilerinin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda, bu bölümde yolsuzluğun genel etkilerinden bahsedilecektir. Başta yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerine etkisi olmak üzere insan gelişimi ve sağlık göstergeleri üzerine etkisine göz atılacaktır. Pellegrini (2008: 47-48), yolsuzluğun ekonomik büyümeyi iki boyutta etkilediğini tespit etmiştir. Sonuçlar, yolsuzluğun yatırım, eğitim, ticaret açıklığı ve politik şiddet gibi iletim kanalları yoluyla ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini işaret etmektedir (Pellegrini, 2008: 91). İkincisi, aynı araçları kullanarak Pellegrini, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki uzun vadeli etkisini incelemiş ve bu etki yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında aynı şekilde negatif yönlü ilişkiye yol açmıştır. Pellegrini, kanalların yolsuzluğu dolaylı olarak etkilediği için hükümetlerin yolsuzluğu azaltmak için politikalar uygularken iletişim ağlarını ihmal etmemesi gerektiği sonucuna varmıştır (Pellegrini, 2008: 85).

Yolsuzluk diğer yönleri de etkilemektedir. Akçay (2006: 29) yolsuzluğun ekonomik büyümeyi azaltarak ve yatırımı caydırarak insani gelişmeyi dolaylı olarak

etkileyebileceğini öne sürmüştür. İnsani gelişme, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) adı verilen bir ölçü birimi kullanılarak ölçülmektedir. Akçay ayrıca insani gelişmenin ‘kentleşme, ekonomik özgürlük, demokrasi ve yolsuzluğun bir fonksiyonu’ olduğunu belirtmiştir. Çalışma, yolsuzluk ve insani gelişme arasında negatif bir ilişki olduğunu keşfetmektedir. Azrfar ve Gurgur (2008: 197) yolsuzluğu sağlık göstergesi açısından incelemiştir. Sonuçlar, yolsuzluğun aşılama oranlarını düşürdüğünü, bebeklerin aşılmasını geciktirdiğini, genel sağlık merkezi kullanımı konusunda bireyleri caydırdığını, hanelerin genel sağlık hizmetlerinden memnuniyetini azalttığını ve tıp merkezinde bekleme süresini artırdığını göstermektedir. Ayrıca, kırsal alanlardaki yolsuzluğun kentsel alanlardakinden daha fazla olduğunu ve yolsuzluğun zenginlere göre fakir insanlar için daha zararlı olduğunu fark etmişlerdir. Yolsuzluğun çocukların sağlığı üzerindeki etkisini vurgulayarak koalisyonlar kurulması gerektiğini öne sürmüşlerdir (Azrfar ve Gurgur, 2008: 242). Daha önceki çalışmalardan yolsuzluğun ekonomik ve sosyal boyutlar üzerinde olumsuz etkileri olduğu anlaşılabilir (Fadzallah, 2018: 23).

1.9.1. Yolsuzluğun Enflasyon Üzerindeki Etkileri

Yolsuzluk ve enflasyon birbirinden kopmayan bir sürecin birer parçası gibi görünmektedir. Yolsuzluk enflasyona yol açan bir olgu olarak görülürken diğer yandan da enflasyonu beslemektedir. Öte yandan bu yolsuzluk; beslenme, yatırım ve kalkınma üzerinde olumsuz etkilere sebep olurken, diğer yandan enflasyon risklerini ve belirsizliğini artırmakta ve yolsuzluğu körüklemektedir (İşler, 2018: 68).

Bu olumsuz etkinin var olduğunu savunan birçok çalışma vardır. Al-Marhubi tarafından 2000 yılında, 1980-1985 döneminde 41 ülkeyi kapsayan bir çalışmada, yolsuzluğun enflasyonu tetiklediği ortaya çıkmıştır. Bu durumun iki ana nedeni vardır. Birincisi, vergi tahsilatının maliyeti nedeniyle devletin senyoraja yönelmesidir ve bundan dolayı enflasyon da artmaktadır. Senyoraj, para basma gücüne sahip olan hükümetin para basmak suretiyle elde ettiği geliri ifade etmektedir (Aklan, 2001: 200). Yüksek rüşvet ve yolsuzluk oranlarına sahip olan ülkelerde vergi geliri düşük ve vergi toplama maliyetleri yüksektir. Ulusal hükümet bu yüksek maliyet nedeniyle senyoraja

yönelmektedir ve bu da enflasyonu yükseltmektedir. İkinci nedeni ise, yolsuzluktaki artış firmaları kayıt dışı aktivitelere yönlendirmekte ve bu da hükümetin alacağı vergi kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır. Bu senaryoda, devlet enflasyon vergisine yönelmektedir. Diğer bir neden ise, yolsuzluğun varlıkların verginin alındığı ülke dışına kaçmasına yol açmasıdır. Bu senaryoda da yine devlet enflasyon vergisine yönelmektedir. Bu nedenler devletin yeterli vergi gelirlerini alamamasına ve kamu harcamalarını artırmasına yol açmaktadır. Bu durum bütçe açığı yaratmakta ve bunun sonucunda enflasyon artmaktadır (İşler, 2018: 68).

Akça vd.” nin yaptığı bir başka çalışmada da 2002-2010 döneminde toplam 97 ülkeyi kapsayan veriler incelenerek yolsuzluk arttıkça enflasyonun da artacağı ispat edilmiştir (Akça vd., 2012).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, enflasyon ve yolsuzluğun iki yönlü bir ilişkisi olduğu sonucuna varılabilir. Bir ülkede yolsuzluk arttıkça, diğer ülkelere sermaye akışı olur ve vergilendirilebilir kaynaklar azalır. Vergi gelirlerindeki azalma ve kamu harcamalarındaki artış, enflasyonist bir etkiye neden olur. Öte yandan, enflasyondaki hızlanma ve sürekli değişen fiyatlar, ekonomik belirsizliği artırmakta, satın alma gücünü düşürmekte ve ek gelir elde etmek için insanların yolsuzluğa karışmasına neden olur (Özşahin ve Üçler, 2017: 3).

1.9.2. Yolsuzluğun Tasarruf Üzerindeki Etkileri

Özel tasarruflar, kamu tasarrufları ve dış tasarruflar toplanarak herhangi bir ekonomideki toplam tasarruflar hesaplanabilir. Tasarrufları hem olumsuz hem de olumlu yönde etkileyen birçok faktör vardır. Pozitif faktörler ile ilgili olarak milli gelir, büyüme oranları, gelir dağılımı, genç nüfus ve kentleşme oranının olumlu bir etkisi olduğu düşünülürken, yolsuzluk, enflasyon, büyüme oranı, faiz oranı, finansal derinlik ve yaşlı nüfusun da olumsuz etkisi olduğu görülmektedir (Yurdakul, 2013: 100).

Bununla birlikte, yolsuzluğun tasarrufları hem doğrudan hem de dolaylı farklı yollar ile etkilediği düşünülmektedir. “Yolsuzluğun tasarrufları doğrudan etkilemesi anlamında, yolsuzluk düzeyinin ülkeden sermaye kaçışına sebep olduğu ve bu durumda ulusal tasarruf düzeyini iki yönlü olarak düşürdüğü bilinmektedir” (İşler, 2018: 55).

Yolsuzluk ve tasarruflar arasında dolaylı bir etkinin ortaya çıkması genellikle GSYH, kişi başına gelir ve gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi alanlardadır. Bu alanlarda, yolsuzluk düzeyindeki artış, kişi başına düşen GSYH'yı ve milli gelirdeki büyüme oranını azaltmaktadır. Kabul edildiği gibi, kişi başına milli gelir tasarruf miktarının temel belirleyicisidir. Bu anlamda yolsuzluktaki artış kişi başına gelir oranını düşürecek ve bu durumda tasarrufların büyüme oranını azaltacaktır (Çelen, 2007: 95).

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ihtiyaçlar arttıkça ve yüksek enflasyon satın alma gücünü düşürdükçe, yasadışı yöntemlerin kullanımı da artmaktadır. Yüksek enflasyon fiyat istikrarsızlığı yarattığı için yolsuzluğu teşvik eder. Bu bağlamda, belirsizlik seviyesi enflasyonla birlikte yükseldikçe tasarruflar azalacaktır (Topkaya, 2014: 95).

Gelir dağılımı da benzer bir ilişkiye sahiptir. Yolsuzluk derecesinin artırılması gelir dağılımındaki adaletsizliği de arttıracaktır. Bu çerçevede, gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikten dolayı tasarruflar da etkilenecektir (Çelen, 2007: 96; İşler, 2018: 56).

1.9.3. Yolsuzluğun Yatırımlar Üzerine Etkisi

Yolsuzluğun yatırımlar üzerinde olumsuz etkileri vardır. Sorunun kökü, yolsuzluğun girişimciler için mali bir yükünün olmasıdır. Yatırım izinlerini güvence altına almak için yapılması gereken yasadışı ödemeler, girişimcileri yatırım teşviklerini azaltarak caydırır ve yüksek rüşvet vermek karlı yatırımları dışlayıcı bir etki yaratır. Sonuç olarak, girişimciler rant elde etme fırsatları bulunan diğer yatırımlara yönelmektedir (Başar, 2004: 46).

Yolsuzluğun maliyet artırıcı yönü, özellikle piyasaya yeni giren küçük şirketler ve girişimciler için göz korkutucu bir boyuttadır. Yolsuzluğun büyük işletmelerden ziyade küçük işletmeler üzerinde daha fazla olumsuz etkileri vardır. Bu küçük işletmeler ilk kez pazara girmeye çalıştıklarında, kamu görevlileri tarafından büyük miktarlarda ödeme yapmaya zorlanmaları gibi birçok engel ile karşılaşmaktadırlar. Üstelik rüşvet şeklinde legal veya illegal baskılar da yapılmaktadır. Zaman maliyeti ile ilgili olarak, küçük şirketler gereksinimleri ayarlamak için uzun bir süre bekler.

Aslında, küçük şirketler büyük şirketlerden daha zorlu ve rekabetçi bir dünyada çalışmak zorundadır. Öte yandan ise büyük şirketler kendilerini tüm bu sorunlardan koruyabilmektedir. Büyük ölçekli şirketler, işi kontrol edecek ve yasadışı düzenlemelerde uzman olan düzenleyicilerle mücadele edebilecek bölümlere sahiptir. Dahası, ilgili bürokratları etkileme yeteneğine sahip siyasi güçleri de vardır. Bu, farklı rant imkanları hakkında önceden bilgi edinme fırsatı sunmaktadır (Tanzi, 1998/2001: 132-133).

Literatürdeki bazı araştırmalar, yolsuzluğun yatırım verimliliğini artırdığını savunmaktadır. Nitekim rüşvetin en verimli firmaların ihaleleri kazanmasını sağladığı değerlendirilmiştir. İhale tekliflerinde en fazla verimi sağlayacak firmaların en çok rüşvet veren firmalar olduğu iddia edilmektedir. Literatürdeki araştırmaların çoğu ise yolsuzluğun yatırımlar üzerindeki olumsuz etkilerine değinmiştir. Mauro, yatırımların ve yolsuzluğun ters bir ilişkisi olduğunu ispat etmiştir. Yolsuzluğun yatırımı caydırdığı sonucuna varmıştır. Ayrıca yapmış olduğu çalışmasında yolsuzluk endeksinde 6'dan 8'e yükselecek bir iyileşmenin yatırımları %4 seviyesinde arttıracığını ayrıca bunun da istihdam ve büyümeye de olumlu etkileri olacağını ortaya koymuştur (Yakar ve Cebeci, 2007: 22).

1.9.4. Yolsuzluğun Büyüme Üzerine Etkisi

Yolsuzluğun doğrudan veya dolaylı olarak büyüme üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır. İlk olarak, yolsuzluk kamu yatırımlarının verimliliğini azaltmakta, yatırım kalitesini düşürmekte ve büyümeyi geciktirmektedir. Aynı zamanda, yolsuzluk mevcut altyapının kalitesini düşürür ve büyümeyi yavaşlatır. Ayrıca devletin üretim harcamaları açısından ihtiyaç duyduğu finansal gelirleri azaltarak büyümeyi yavaşlatmaktadır (Göktaş, 2009: 23).

Literatüre bakıldığında, yolsuzluğun büyüme üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. Yolsuzluğun olumlu bir etkisi olacağına dair bazı kanıtlar bulan Leff (1964) olmuştur. Leff, bürokratik yolsuzluk ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Leff'e göre yolsuzluk gelişmekte olan ülkelerde bulunmayan yeniliklerin getirilmesi ve yaratılmasının nedeni olabilir. Yolsuzluk

nedeniyle bazı imrenilen fırsatlara veya arzu edilen şeylere sahip olmak rekabeti arttırmakta ve böylece üretimde verimliliğe yol açmaktadır.

Yolsuzluğun maliyeti konusundaki en ünlü eserlerden biri Mauro (1995) tarafından yapılan yolsuzluk ve büyümeyle ilgili araştırmadır. Mauro, 1980-1983 yılları arasında 70 ülkeden oluşan bir panel veri çalışması yapmıştır. İçselliği kontrol etmek için etnik-dilsel ayırım denilen bir değişken kullanmıştır. Mauro söz konusu çalışmasında yolsuzluğun yatırımları azaltarak ekonomik büyümeyi engellediğine dair sonuçlar bulmuştur.

Mauro (1997) tarafından yapılan bir başka çalışmada, yolsuzluğun beş kanal üzerinden ekonomik büyümeyi engellediği ileri sürülmektedir. Buna göre yolsuzluk, kamu gelirini azaltmak, kamu altyapısının kalitesini düşürmek, kamu yatırımını artırırken verimliliğini azaltmak, sağlık ve eğitim harcamalarını azaltmak ve bütçe içinde kamu yatırımlarının payını arttırmak suretiyle büyümeyi engellemiştir.

Benzer sonuçlar, yolsuzluğun zaman içinde ekonomik büyümeyi ve geliri önemli ölçüde etkilediğini bulan Pellegrini ve Gerlagh (2004) tarafından bulunmuştur. Pellegrini ve Gerlagh (2004), 1982-2004 dönemi için 33 Afrika ülkesinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yolsuzluğun iç ve dış yatırım yoluyla ekonomik büyümeyi büyük ölçüde etkilediğini belirtmişlerdir.

Huang (2012) 1995-2010 dönemi için 10 Asya ülkesinde yolsuzluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanarak incelemiş; yolsuzluğun ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Yolsuzlukla ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulan diğer çalışmalar arasında Egger ve Winner (2005) ile Ondo (2017) de bulunmaktadır.

Bazı araştırmacılar ise yolsuzluk, ticarete dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu araştırmacılara göre, yolsuzluk dış ticareti engellemektedir, böylece ekonomik özgürlüğü ve büyümeyi sınırlandırmaktadır; buna göre daha dışa açık ülkelerin daha az yolsuz olduğu kabul edilmektedir (Pellegrini ve Gerlagh, 2004; Ghazi vd., 2014).

1.10. Bazı Ülkelerde Yolsuzlukla İlgili Örnekler:

1.10.1. Libya

Libya'daki siyasi yolsuzluk örnekleri

- A. Libya'daki çoğu hükümet yetkilisi, mevkilerini özel kazançlar elde etmek için kullanmaktadır. Böylece, kısa sürede yasa dışı yollarla zengin işadamları haline gelmektedir. Bu, kişisel servetlerini artırmalarına olanak sağlamaktadır.
- B. Pek çok politikacı ve hükümet yetkilisi, etkileri ve nüfuzlarını kullanarak işadamlarının düşük faiz oranlarıyla ve teminat olmaksızın devlet bankalarından kredi almasını kolaylaştırmaktadır. Bunun karşılığında devlet memuru, kredilerin bir kısmını rüşvet veya komisyon olarak almaktadır.

Libya'daki bürokratik yolsuzluk örnekleri

- A. İltimas ve kayırmacılığın yayılması, özel çıkarların ve aile bireylerinin ülke çıkarına ve kamu yararına tercih edilmesi.
- B. Devlet dairelerinde resmi görevlerin tamamlanmasındaki yavaşlama, özellikle emeklilik, vatandaşlık alma ve pasaport çıkarma gibi önemli ve acil hizmetlerdir.
- C. Libya İdari Kontrol Kurumu'nun (2015) raporuna göre, Libya'daki çifte kariyer sayısı 94.294'e ulaşmıştır. Bu önemli istatistikler, Libya'nın ulaştığı yüksek yolsuzluk seviyesini yansıtmaktadır (Arkip ve Almabsut, 2018: 68-71).

Herhangi bir toplumdaki yüksek yolsuzluk endeksi düşük hükümet kontrolünün, zayıf yasaların ve mevzuat eksikliğinin bir göstergesidir. Yolsuzluk, düzenleyici kurumlar ve yasal düzenlemelerin olmaması veya bunlara uyulmamasıyla ivme kazanır. Devletin temel rolü pahasına kamu yararı ve devlet kaynaklarının sömürülmesine yol açarak adalet, fırsat ve erdem eşitliği, kamu ofislerinde verimlilik ve bütünlük ilkesini ortadan kaldırır. Sonuç olarak, bu eylemler Libya Devleti'nin kurum ve tesislerinde yolsuzluğun varlığına ve yayılmasına katkıda bulunmuştur. Yolsuzluk kültürü denen şey budur, yolsuzluk toplum kültürünün merkezinde yer aldığında, onu bu toplumdan çıkarmak zordur (Arkip ve Almabsut, 2018: 72).

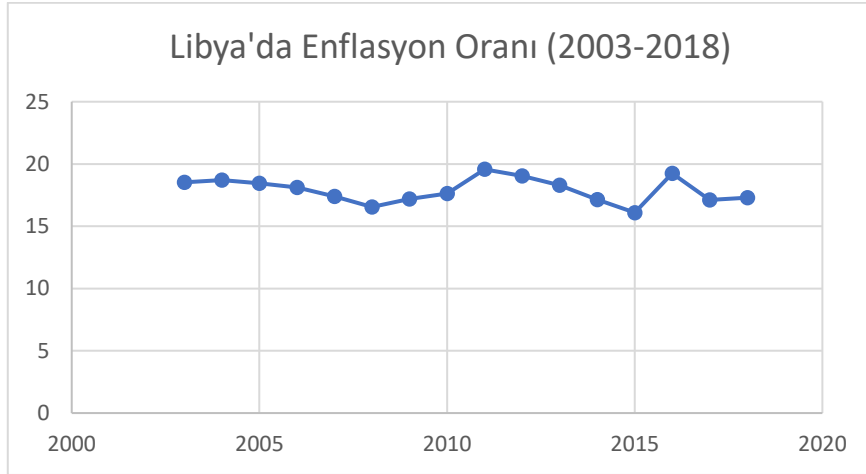
1.10.1.2. Libya'da Yolsuzluğun Ekonomik Sonuçları

Devleti yöneten yozlaşmış ve ehil olmayan hükümet yetkilileri ve yöneticiler, orta ve küçük işletmeler ile rüşvet ve iltimas gibi dolambaçlı yollarla anlaşabilir. Bu, enflasyon oranlarının artmasına neden olacak ve Libya ekonomisinde düşük bir yaşam standardına yol açacak ve ücret boşlukları yaratarak doğrudan ve nihayetinde üretim maliyetlerini (yüksek enflasyon) artıracaktır (Arkip ve Almabsut, 2018: 83).

Tablo 8: 2003-2018 Dönemi İçin Libya Enflasyon Oranı

Yıl	Yıllık enflasyon oranı%
2003	-0,2
2004	1,3
2005	2,6
2006	1,5
2007	6,2
2008	10,4
2009	2,4
2010	2,4
2011	15,9
2012	6,1
2013	2,6
2014	2,4
2015	9,8
2016	25,9
2017	28,5
2018	9,3

Kaynak: Libya Merkez Bankası (2018: 58) (2013: 61).

Şekil 1: Libya'da Enflasyon Oranı (2003-2018)

Şekil 1, 2003-2018 tarihleri arasında Libya'daki enflasyon oranının eğilimini göstermektedir. Genel bir perspektif olarak, enflasyon oranı çoğu sene dalgalanmıştır. En düşük oran 2002 yılında yüzde -0,2'dir. 2017 yılında enflasyon oranı zirveye (yüzde 28,5) ulaşmıştır. Araştırmacı, bu yüksek enflasyon oranlarını Libya'da kötüleşen güvenlik durumuna, yolsuzluğun Libya halkı arasında yayılmasına ve devletin görevlerini yerine getirememesine bağlamaktadır.

1.10.2. Çin

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Çin ekonomisi büyüdükçe yolsuzluğun derecesi ve boyutu da artmıştır. Bunun nedeni, Çin'in daha iyi ekonomik duruma geçişi gerçekleşirken bürokratların ve politikacıların nüfuzlarını kişisel kazançlar için kullanmaları için daha büyük fırsatlar ortaya çıkmasıdır. Bu, reformcular ve muhafazakârlar arasında, Çin'in planlı bir merkezi ekonomiden daha piyasa odaklı bir ekonomiye geçişinin hızı ve özü konusunda bir mücadeleye yol açmıştır. Reformcular yolsuzluğu daha fazla siyasi ve ekonomik reforma ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi olarak görürken, muhafazakârlar yolsuzluğu bu tür reformların Çin yaşamının sosyal dokusunu lekelediğinin bir göstergesi olarak görmektedir (Glenn, 2007: 6-7).

Shuntian Yao (2002), ekonomi politikasındaki değişikliklerle birlikte, aynı ayrıcalıklı sınıfın uzun vadeli varlığının, iktidardakilerin, üretilen serveti tekeline alma rollerini kullandıkları sistemik yozlaşmaya yol açtığını ileri sürer. Yao, özellikle yolsuzluğun doğasındaki değişikliklere odaklanmakta ve Mao döneminde yolsuzluğun nasıl daha örtük olduğunu açıklamaktadır; hükümet yetkilileri ve yakınları

sadakatlerinden ötürü ödüllendirilecek ve karar vermede onlara daha önemli bir rol verilecektir. Ancak, Deng Xiaoping'in ekonomik ve siyasi reformlarından sonra, yolsuzluk daha açık bir biçim almıştır; hükümet üyeleri ve yakınları, rant kollama için pozisyonlarını kullanmaya başlamıştır. Yao, (2002: 293) “örtük yolsuzluk bir ekonomiyi verimsiz hale getirirken, açık yolsuzluğun bir toplumda son derece dengesiz bir servet dağılımı yaratarak istikrarsızlık ve kargaşa yaratabileceğini” savunmaktadır.

Her büyük kurum, kamu veya özel, ulus veya şirket, yolsuzluk sorunuyla karşı karşıyadır ve Çin de bundan farklı değildir. İmparatorluk tarihinden, Çin İç Savaşı ve Milliyetçi Hükümete, Mao Zedong yönetimindeki Çin Komünist Halk Cumhuriyeti'ne, 70'lerin sonundaki reformlardan sonra modern Çin'e kadar, hükümetin her düzeyinde yolsuzluk mevcuttu. Çin'in küresel bir ekonomik süpergüç haline gelmesiyle birlikte Çin hükümetindeki yolsuzluk konusu da akademi, medya, iş alemi ve siyasette bir tartışma konusu haline gelmiştir (D'Amico, 2015: 4).

Çin'in son yarım yüzyılda yaşadığı değişiklikleri ayrıntılarıyla anlatan “China's Rise, Challenges and Opportunities” adlı kitap, Çin'deki yolsuzluğun olumsuz sosyopolitik etkilerine atıfta bulunmaktadır. Ancak "henüz büyüme oranlarını düşürmediğini veya doğrudan yabancı yatırımı caydırmadığını" kabul etmektedir. Aslında yazarlar, yolsuzluktan elde edilen kazançlar yetkililer için bir teşvik görevi gördüğünden, yolsuzluğun muhtemelen ekonomik büyümenin bir yan ürünü olduğuna inanmaktadır. Emlak sektöründeki devlet yatırımlarını tararken yetkililerin elde ettiği kazançlara dikkat çekmektedir (Bergsten, vd., 2008: 95-96). Bu yasadışı borç verme, yatırımı ve ekonomik büyümeyi teşvik ettiği için aslında ekonomik büyüme için bir nimet olabilir. Yine de yazarlar, Çin ekonomisinin uzun vadeli çıkarlarının en iyi şekilde yolsuzluğun ortadan kaldırılmasıyla sağlanacağını savunmaktadırlar (D'Amico, 2015: 5).

Çin'deki siyasi liderler, “China's Rise: Challenges and Opportunities” kitabının yazarları ve yolsuzluğun azaltılması gerektiğine inanan diğerleriyle hemfikirdir. Eski Cumhurbaşkanı Hu Jintao bu inançta ısrarcıdır. Kendisi, şunları söyledi: "Bu konuyu

iyi çözemsek, parti için ölümcül olabilir, hatta partinin çökmesine ve devletin çökmesine neden olabilir" (Brown K., 2012).

Şu anki Devlet Başkanı Xi Jinping, bu konuda harekete geçti ve Konfüçyüs'ten alıntı yaparak "Erdemle yönet ve cezalarla düzeni sağla" demiştir. Cezalar yoluyla düzeni sağlamak gerçekten de Xi başkanlığının ilkesi haline gelmiştir. Yalnızca 2012 yılında 414 bin parti yetkilisi disiplin cezasına çarptırılmış ve bunların 201 binden fazlası mahkemede yargılanmıştır. Xi yönetimi yolsuzluğa yönelik baskısını "Kaplanları ve Sinekleri Öldürmek" (Keliher ve Wu, 2015) olarak adlandırmıştır. "Kaplanlar", yozlaşmış üst düzey parti görevlilerini ifade ederken, "sinekler" alt düzey yozlaşmış bölgesel yetkilileri ve hükümet çalışanlarını ifade eder (D'Amico, 2015: 5).

Xi yönetimi, en tehlikeli olanı toplum üzerinde zararlı bir etkiye sahip olabilecek "sinekleri" tedavi etmenin değerini vurgulamaktadır. Yine de Xi yönetimi bu fikirle "kaplanları" devirmekten alıkonulmamıştır. Yolsuzlukla ilgili suçlar nedeniyle birden fazla üst düzey yetkili görevden atılmıştır. Bu isimler arasında, yargılanan en yüksek askeri yetkili olan merkezi askeri komisyonun emekli başkan yardımcısı Xu Caihou, eski güvenlik şefi ve politbüro daimî komite üyesi Zhou Yongkang, Çin halkının eski başkan yardımcısı Ling Jihua bulunmaktadır. Siyasi danışma konferans komitesi, eski politbüro daimî komite üyesi ve devlete ait varlık denetimi ve idare komisyonu başkanı Jiang Jiemin ve en üst ekonomik planlama komitesi yöneticisi Liu Tienan bulunmaktadır (Branigan, 2015; D'Amico, 2015: 5).

Medyadaki Çin gözlemcileri, yolsuzluğa yönelik mevcut baskıyı Xi Jinping'in iktidarını tahkim etme ve rakiplerini safdışı bırakmaya yönelik bir girişim olarak eleştirmektedir (Denyer, 2013). The Economist'teki bir makale, "Bay Xi'nin sadece yaygın yolsuzlukla pençeleyiyor olması da mümkündür; ancak başka bir şeyin peşinde olduğuna dair ipuçları da mevcuttur" (The Economist). Xi'nin yolsuzlukla mücadele çabalarının gerçek olup olmadığına bakılmaksızın, yolsuzluğa yönelik son baskılar Çin'in yolsuzluğunu iyi ya da kötü olarak dünya sahnesine taşımıştır (D'Amico, 2015: 5-6).

1.10.2.1. Çin'de Yolsuzlukla Mücadele Kampanyaları

Yolsuzluk her yerde var olan bir sorun haline geldikçe, Çin Komünist Partisi (ÇKP) liderliği, hükümetin yolsuz üyelerine karşı ciddi adımlar atmaya başlamıştır. Jiang Zemin, 1997'den başlayarak çok sayıda devlete ait şirketin elden çıkarılması emrini vererek yolsuzluk ve kaçakçılık fırsatlarını en aza indirmiştir. Ertesi yıl Zemin, çalışma, politika ve dürüstlüğü vurgulayan “Üç Stres” kampanyasını başlatmıştır. 1999'da sorunun ciddiyetini bir kez daha vurgulayan Zemin, askeri öğrencilerle bir kez daha bir araya gelerek şunları söylemiştir: “Ekonomik suçlar ve yolsuzlukla mücadele etmezsek insanları hayal kırıklığına uğratarız. O zaman ciddi bir toplumsal karışıklık ortaya çıkar ve insanların ayaklanarak bizi vurma olasılığı göz ardı edilemez” (Yang, 2004: 221). Jiang, hükümdarlığı boyunca, yolsuzluğa ve ideolojik sapmaya eğilimli hükümet üyeleriyle başa çıkmak için geleneksel yöntemler kullanmıştır (Glenn, 2007: 10).

Çin'deki yolsuzluk ve ekonomik suçlar ikili bir tanwu huilu ve tanwu shouhui sistemi altında ele alınmaktadır. Tanwu huilu, devlet çalışanlarının fonları başka yöne çevirmek, hırsızlık yapmak veya dolandırmak suretiyle kamu mülkünü kötüye kullandığı ve Merkezi Disiplin Teftiş Komitesi (CDIC) tarafından ele alındığı davalardır. Tanwu shouhui, devlet çalışanlarının pozisyonlarını rüşvet almak için kullandıkları ve mahkemelerde yargılanan davalardır. Son yıllarda, yolsuzlukla mücadele kampanyalarının kapsamı genişlemiş ve bu kapsam devlet kurumu denetimleri, yolsuzlukla mücadele "baskınları" ve insanların yolsuzluk yapan yetkilileri gizlice ihbar edebilecekleri yardım hatlarını içermiştir (Glenn, 2007: 10).

Andrew Wedeman (2005: 93) resmi modelleme ve empirik verilerin bir kombinasyonunu kullanarak Çin'in yolsuzlukla mücadele kampanyalarının etkinliğini analiz etmiştir. Wedeman'a göre, yolsuzluğun özündeki niteliksel değişiklikler, düşük seviyeli küçük yolsuzluk fırsatlarını azaltırken yüksek riskli yolsuzluk fırsatlarını artıran reformun derinleştirilmesiyle ilişkili sistemik değişikliklerin bir kombinasyonunun sonucudur. Wedeman'ın (2005) analizi, kampanyalardan duyulan korkunun hükümet üyelerini görece "mütevazı" rüşvet kabul etmekten caydırabileceğini, ancak onları büyük rüşvet almaktan caydırmanın olası olmadığını öne sürmektedir.

1.10.3. Kanada

Kanada, mevcut endekslere göre dünyanın en düşük yolsuzluk yapılan ülkelerinden biri olarak görülse de yolsuzluk, özellikle küçük ölçekli yolsuzluk, şiddet ve organize suçlarla birlikte Kanada'da bir sorun olmaya devam etmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yolsuzluk algılama endeksi sıralamasına göre, Kanada dünyanın en az yolsuzluk yapılan 11. ülkesi, ABD ise 1. ülkesi konumundadır (TI, 2017). Bu başarıya rağmen, Kanada hala yurtiçinde ve yurtdışında yolsuzluk ile mücadele etmektedir. Kanada içerisinde, rüşvet, ekonominin hemen hemen tüm sektörlerinde meydana gelen en önemli sorunlardan biridir. Yurtdışında rüşvet vakaları enerji, savunma ve güvenlik gibi en gelişen sektörlerde meydana gelmiştir. Kanadalı şirketler de inşaat sektöründe olduğu gibi yabancı ülkelerde yasadışı yöntemlerle kazançlı ihaleler kazanmaya çalışmıştır. Kanada, yolsuzluk vakalarının çoğalmasıyla birlikte, yolsuzluğu engellemek için çeşitli kurumlar ve mevzuat oluşturarak yolsuzlukla mücadeleyi kurumsallaştırmayı seçmiştir. Yabancı rüşvet olaylarına istinaden, Kanada Kraliyet Atlı Polisi (RCMP), yolsuzluk faaliyetlerinde bulunan kamu görevlilerini kovuşturmaya çalışan Yabancı Kamu Görevlilerinin Yolsuzluğu Yasası (CFPOA) kapsamında faaliyet göstermektedir. Yurtiçinde yolsuzluklar Kanada Ceza Kanunu uyarınca yargılanmaktadır (Pustu vd., 2019: 1383-1384).

1.10.4. Yeni Zelanda

Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün bildirdiği yolsuzluk algısına göre Yeni Zelanda dünyanın en az yolsuzluğa sahip ülkesidir. Bu istisnai performans, hükümetin gerekli politika ve süreçleri yerine getirerek yolsuzluğu ortadan kaldırma kararlılığından kaynaklanmaktadır. Özellikle kamu sektöründe yolsuzlukla mücadeledeki başarısına rağmen Yeni Zelanda, ülkenin yabancı güven sisteminde gazetenin kara para aklama fırsatları yarattığını iddia eden Panama Belgeleri'nde çeşitli şekiller yer almıştır (Pustu vd., 2019: 1385).

1.10.5. Venezuela

1950'lerin sonlarından başlayarak uzun bir süredir yolsuzluk Venezuela'nın laneti olmuştur. Orta Doğu dışındaki en büyük petrol üreticisi olan Venezuela'nın

yüksek yolsuzluk seviyeleri, öncelikle ülkenin petrole aşırı bağımlılığından kaynaklanmaktadır, bu da bağımsız kurumların kurulmasını engellemekte ve yolsuzluk ve siyasi yolsuzluk riskini artmaktadır. Yolsuzluk, 1950 ve 1970 yılları arasında, her hükümet kendi kaynaklarını bölgelerine yönlendirmek için çalışırken kaynak dağıtımında gizli bir rol oynayan gerekli bir kötülük olarak görülmüştür, ancak yolsuzluk geniş bir ilgi görmemiştir (Colier ve Colier, 1991).

Bu görüş 1980'lerde değişmiş ve yolsuzluğun Venezuela'nın en büyük zorluğu olarak görülmesi, politikacıların yolsuzluğa karşı reformlar başlatmasına neden olan bir durumdu. Yolsuzlukla mücadele hareketleri bu dönemde 1993 yılında rejim değişikliğine sebep olmuştur. Ancak Hugo Chavaz 1998'de iktidara geldikten sonra, halk yolsuzluğa alışmış ve Venezuela bugüne kadar dünyanın en yolsuz ülkeleri arasında kalmıştır (Pustu vd., 2019: 1388). Uluslararası Şeffaflık Örgütü endekslemesi Venezuela'yı 183 ülke arasından 100 üzerinden 18 puanla 173. sıraya yükseltmiştir (Uluslararası Şeffaflık Örgütü, 2017).

Venezuela'da haraç, rüşvet ve dolandırıcılık yaygındır. Özellikle de haraç, emniyet ve yargı sektörlerinde daha yaygındır; çünkü bu sektörlerde, insanları uymamaları halinde yazılı olmayan cezalarla tehdit etme gücü ve yetkisine sahip kişiler görev yapmaktadır (Wilkinson 2004). Milyarlarca doların bireylerin eline geçtiği söylenen büyük yolsuzluk vakaları da olmuştur. 2002 ile 2016 yılları arasında, Venezuela'nın büyük ölçüde petrol gelirlerinden özel kişilere aktarılan kaynaklar olmak üzere 700 milyar ABD dolarının üzerinde kayıp yaşadığı bildirilmiştir (Pustu vd., 2019: 1388).

Venezuela uzun zamandır 1980'lere kadar dayanan yolsuzlukla mücadele tedbirlerine sahiptir. Federal yolsuzlukla mücadele yasalarının yanı sıra yolsuzluk vakalarını soruşturmakla görevli kurumlar da vardır. Bunlara yolsuzluk davalarını kovuşturmaya yönelik yargı reformları eşlik etmiştir, ancak yargı bağımsızlığı genellikle üst yönetim ve politikacılar tarafından engellenmiştir ("Venezuela Ülke Raporu" 2006). Aynen, pek çok gelişmekte olan ülkede, siyasi liderliğin yolsuzlukla mücadele konusundaki kararlılığının hâlâ eksik olması gibi (Pustu vd., 2019: 1388).

1.10.6. Irak

Irak'taki ekonomik yolsuzluk, varlığı ve sürekliliği diyalektik olarak mevcut siyasi durum ve domino oyununa benzeyen sistemlerinin birbirine bağıllığı ile ilgili olağandışı özellik ve temellerle karakterizedir. Bu sistemin kurucu bölümleri arasındaki para cezalarına rağmen, herhangi bir bölüm, diğer sistemin ritmine etki etmez, çünkü toplam sistemin bir kısmı (domino) oyununa düşerse, bu, hepsinin düştüğü anlamına gelecektir (Alshamaa, 2019).

Irak gerçekliğindeki yolsuzluğun belki de en önemli temeli, hayalet yolsuzluktur. Bu, yozlaşmış kimselerin bir araya gelerek hep birlikte yolsuzluk yapmalarını ifade eden bir tabirdir. Böylesi bir durumda yolsuzluk yapanlar, bütün evrakları, yolsuzluğu tespit etmeyi zorlaştıracak şekilde karıştırırlar. Böylece, siyasi figürler yolsuzluğa karşı kampanyalara öncülük ederek hayalet yolsuzluk adı verilen bir gerçeklik yaratır. Bu tür yolsuzluk bir yandan kamuoyu önünde yolsuzluk aleyhine nutuklar atar, yüksek ilkeler ve değerlerden bahsederken, perde arkasında başka şeyler yapmaktadır (Alshamaa, 2019).

Bu tür bir yolsuzlukta kamu önünde sözler edilir ve ilke ve değerlerden dem vurulur. Bu tür konuşmalar hükümet liderleri veya benzerleri tarafından yapılır. Üstelik, tanınmış siyasi liderler Irak'ta yolsuzluğa karşı herhangi bir plan yapabilecek bir otorite olmadığını, çünkü bütün otoritenin yolsuzlukla iç içe olduğunu belirtmiştir. Hayalet yolsuzluk ya da başka bir ifade ile gizlice yapılan yolsuzluk çeşitli ekonomik yolsuzluk türlerinin doğmasına neden olmuştur:

A. İhale ve Tedarik Sözleşmelerinde Yolsuzluk

Irak Dürüstlük Kurulunun raporlarına göre yolsuzluk nedeniyle 250 milyar dolar olarak tahmin edilen kayıplar söz konusudur. Raporlar bu türden yolsuzluğun başbakanlıkta da yaygın olduğunu göstermektedir.

Sözleşme ve satın alma yolsuzluğu örnekleri arasında, Dürüstlük Komisyonunun Sırbistan'dan 833 milyon dolar değerinde silah satın almaya ilişkin gizli bir sözleşmeyle ilgili bulunduğu bilgiler yer almaktadır. Bu satın alma anlaşması, 22 üst düzey Iraklı yetkiliden oluşan bir heyet tarafından Eylül 2007'de yapılmıştır. Miktar harcanırken, silahın gerçek değerinin sadece 236 milyon dolar olduğu sonradan

anlaşmıştır. O sırada Irak ordusunun eğitimi ile ilgilenen ABD askeri yetkilileri Sırbistan'dan satın alınan teçhizatın kalitesiz veya Irak ordusunun görevleriyle uyumsuz olduğunu belirtmiştir.

Söz konusu bu anlaşmadaki büyük yolsuzluk ortaya çıkmadan önce, Irak Savunma Bakanlığı sözcüsü yaptığı açıklamada anlaşmanın, Maliye ve Planlama Bakanlıkları ile Ekonomi Komitesi'nin şartlarına ve standartlarına uyumluluk açısından en iyi ve en şeffaf anlaşmalardan biri olduğunu ifade etmiştir (Assabah Aljadeed, 2018; Alshamaa, 2019).

B. Gerçekte Olmayan (Hayali) Pozisyon Açmak Suretiyle Yapılan Yolsuzluklar

Bu tür yolsuzluk, az gelişmiş ülkelerde veya petrol ülkelerinde görülen yolsuzluklara hiç benzemeyen ve Irak'a özgü bir yolsuzluktur. Şöyle ki gerçekte hiç var olmayan sahte pozisyonlara ve görevlere atamalar yapılmakta ve bu alanlara tahsis edilen maaş ve ödenekler, bakanlıklarda veya hükümet dairelerinde bulunanlara gitmektedir.

Hayali pozisyonlarda görevleri bulunan ve buralardan maaş alan insanlar için Irak'a özel bir terim olan “Fezai” (uzaylı) yani hayali görevleri bulunan kimseler terimi kullanılmaktadır. Bu tür yolsuzluklar orduyu da sızmış durumdadır. Örneğin eski Başbakan Haydar El-Abadi'nin görev yaptığı dönemde böyle hayali pozisyonlardan ve görevlerden maaş alan 50 bin subayın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu rakam, hızlı bir istatistik ortaya çıkarmak için konulmuş soruşturmanın ilk hamlesi idi. Ancak, henüz başka bir sayı belirtilmemiş veya soruşturma yapılmamıştır.

Hayali görevde bulunan askerler, ya aylık maaşlarının ödenmesi karşılığında komutanlara hizmet eden ve süresiz izin olan askerlerdir ya da çatışmalarda öldükleri halde isimleri aylık maaş listesinden çıkarılmayan askerlerdir.

Devlet tarafından yapılan yolsuzluklar, kamu görevlerine atamalarda devlet kaynaklarının tükenmesine yol açmıştır. Çünkü bu yolsuzluk yoluyla kaybedilen miktarın oranı, operasyonel harcamalara ayrılan bütçenin %80'ini aşabilmektedir. Bu meblağın çoğu, ne kadar oldukları bilinmeyen yolsuzluk yapan kimselerin cebine

girmektedir. Bu hayali görevlerde bulunan kimselere ödenen maaşların ve benzerlerinin miktarı, 2019 bütçesinde 58,5 trilyon Irak dinarı (yaklaşık 50 milyar dolar) tutmuştur. Bu, toplam cari harcamaların %61,1'ini oluşturmaktadır. "Fezai" olarak tabir edilen hayali görevde bulunan askerler konusunda silahlı kuvvetlerdeki yolsuzluğun boyutuna ilişkin mevcut tahminler yalnızca 250.000 güvenlik personeline ulaşmaktadır. Eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı İyad Allavi'nin yaptığı açıklamaya göre, bu kişilerin maaşları her biri için aylık 700 dolardan olmak üzere, yılda 2,5 milyar dolara ulaşmaktadır. Ayrıca kişi başı ayda en az 150 dolarlık yemek yardımı yapılmaktadır. Bu, yalnızca hayali askerlerin yolsuzluğu nedeniyle boşa harcanan para miktarının son dört yılda on milyar doları aştığı anlamına gelmektedir. Sivil işlerde, gerçek bir varlığı olmadan en az 5 yıl emekli maaşı alan 23.000 "Fezai" emeklinin var olduğu yönünde açıklamalar da mevcuttur. Bunların son 4 veya 5 yılda aldıkları meblağların toplamı 1 milyar dolar civarında olabilir. Çeşitli devlet kurumlarında hayali çalışan sayısı hakkında bir bilgi mevcut değilse de bunların sayılarının birkaç milyona ulaştığı bilinmelidir (Alshamaa, 2019; Alghad Press, 2018).

C. Komisyon Anlaşmaları

Irak'ta Sanayi Bakanlığı şirketleri tarafından üretilen malları satın almak yerine devlet dairelerinin yurt dışından ithalat yapma tercihi, bu hususta yapılan yolsuzlukların belki de en önemli kanıtlarından biridir. Bunun yanı sıra satın alan taraf için bir komisyon marjı bulunmazken yurt dışından herhangi bir satın alma, bir komisyon marjı eklemeye açıktır. Daha ciddi olan ise yolsuzluk yapan kimseler tarafından komisyon alma zorunluluğu getirilmiş olması, yüzlerce hizmet ve üretim projesinin ertelenmesine yol açmış ve bu milyarlarca dolar israfa neden olmuştur. Zira taahhüt konusundaki komisyon tahsilatı, ihaleyi çok yüksek bir meblağa çıkarmaktadır. Böylece yüklenicinin kâr marjı çok yüksek olmaktadır. Bu da müteahhitleri ve yüklenici firmaları veya tedarik sözleşmesini ikinci bir taşeron veya müteahhide satmaya teşvik etmektedir. Bu ikinci yükleniciden üçüncüsüne, belki de dördüncüsüne kadar devredilmekte ve bu devir işlemi, projeyi gerçekleştirmeyecek müteahhitlere veya taşeronlara varana kadar devam etmektedir. Burada devlet tarafı, ihaleyi alan taraf ile sevk sözleşmesi imzalamadığı için son yükleniciyi takip edememektedir. Bu Basra'da havada kalan proje sayısının neden 233 projeye ulaştığını

açıklamaktadır. Örneğin kentteki yaklaşık 600 milyon dolar değerinde olduğu tahmin edilen su projeleri bunlardan sadece bir tanesidir (Alshamaa, 2019).

D. Gümrük ve Doğrudan Vergi Gelirlerinin Paylaşılması

Yolsuzluk, genel bütçedeki mali açığı azaltmak amacıyla hükümetin uygulamaya koyduğu gümrük tarifesi kanununun uygulanmasından elde edilen mali gelirlerden devletin yararlanmasına engel teşkil etmektedir. Şöyle ki Genel Gümrük İdaresi, 2016 yılının altıncı ayında 400 milyar dinar (306,5 milyon dolar) elde ettiğini açıkladı. Olması gereken gelir ile karşılaştırıldığında bu küçük miktar, Irak vergi sistemindeki yolsuzluğun boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Nitekim gümrük vergisi oranı %10'dan az değildir. Şimdi Irak Merkez Bankasından yapılan yurt dışına havale ve çeklere göre özel sektörde gerçekleşen ithalatın tutarı, 2016'da 30 milyar dolardan az değildi. Bu, yılın ilk altı ayında gümrük gelirlerinin değerinin 1,5 milyar doları bulmasını gerektirirken bu rakam 306 milyon doları geçmemiştir. Bu, yalnızca gümrüklerdeki yolsuzluk seviyesinin yılda iki buçuk milyarı aştığı anlamına gelir (Alshamaa, 2019).

E. Yabancı Para Alım Satımı

Irak Merkez Bankası'nın önlemleri sayesinde 2017'nin son çeyreğinden itibaren tamamen sona eren bu tür yolsuzluk, başta Irak gümrükleri olmak üzere çeşitli devlet kurumları, yurt dışı konsoloslukları ve bazı özel bankalar tarafında gerçekleştirilmiştir. Merkez Bankası, bankalara döviz satma konusunda yeni tedbirler getirmeden önce kendi içlerinde kara para aklamayı ve para kaçakçılığına paralel olarak piyasada doların bankalara satış fiyatının çok daha düşük olmasına yol açmaktadır. Gümrük beyannamesi alma şartı, rüşvet karşılığında gümrük tarafından verilen sahte izinlerle ihlal edilmiştir. Faturanın tasdik zorunluluğu ve menşe belgesi şartı ise yurtdışındaki Irak konsolosluklarında çalışanlara rüşvet verilerek ihlal edildi. Ayrıca bankalara satılan dövizden pay almak için gerçek varlığı olmayan hayali bankalar kuranlar da varmıştır (Alshamaa, 2019).

F. Irak'taki Yüksek Pozisyonların Alım Satımı

Bu, yolsuzluk olgusunun en tehlikeli türüdür. Bireylerin, partilerin, kuruluşların, derneklerin ve benzerlerinin devletin üst veya orta pozisyonlarında yönetici pozisyonları edinmeleri anlamına gelir. Bu yolsuzluğun amacı; politik, ekonomik, yatırım, ticari veya finansal kararlar alma ve bunları kişisel ve partisel çıkarlar için kullanmaktır. Bu, ekonomik ve mali kaynakların yanlış yönetilmesine veya doğrudan veya dolaylı olarak çalınmasına neden olur.

Elbette bu tür yolsuzluklar geride herhangi bir iz veya belge bırakmaz, dolayısıyla bunu belgelemek mümkün değildir. Ancak politikacılar tarafından duyurulanlar, pozisyon satışlarının yaygın bir fenomene dönüştüğünü teyit etmektedir. Irak hükümetinde bakanlık pozisyonunun fiyatı 10 milyon ila 25 milyon dolar arasında değişmektedir; diğer üst yönetim pozisyonlarının ücreti ise daha azdır (Alshamaa, 2019).

Sonuç olarak yolsuzluk, toplum menfaati yerine kendi bencil ihtiyaçları için kendilerine emanet edilen konum ve güçlerinden yararlanan birkaç kişi tarafından üstlenilen gizli bir faaliyettir (Spector, 2012). Çok yönlü bir sorundur ve birçok farklı biçimde olabilir. Yolsuzluğun çok çeşitli nedenleri ve çözümleri vardır ve zengin ya da yoksul tüm ülkelerde var olan bir sorundur. Nihayetinde bundan en çok en savunmasız kesimler etkilenmektedir. Bu nedenle, yolsuzluğu bir “insan hakları ihlali” olarak görmeye doğru bir değişim olmalıdır (UN, 2013). Yolsuzluğun herhangi bir toplumda tamamen ortadan kaldırılması pek olası değildir, ancak bu, onun görmezden gelinmesi gerektiği anlamına gelmemektedir.

Yolsuzluk araştırmaları son 20 yılda büyüye de özellikle onu incelemeye yönelik metodolojik yaklaşımlarda hala boşluklar vardır (Cockcroft, 2012). Bu bölümün amacı, yolsuzluk üzerine yürütülen araştırmaları ele almak ve bunun kapsamlı bir incelemesini sağlamaktır. Yolsuzluğu araştırmak kolay bir iş değildir, ancak göz ardı edilemeyecek kadar büyük sonuçları olan bir konudur (Ellero, 2015: 59).

İKİNCİ BÖLÜM EKONOMİK BÜYÜME

Bu bölümde ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki farklar hakkında kısa bilgiler verilecektir. Bundan sonra ekonomik büyümenin temel nedenleri tartışılacaktır. Ekonomik büyümenin kaynakları ve ekonomik büyümenin nasıl ölçüleceği ile devam edilecektir. Son olarak ekonomik büyümenin arkasındaki farklı teoriler tarihsel bir bakış açısıyla tartışılacaktır.

Bu bölüm yedi ana bölümden oluşmaktadır: giriş, ekonomik büyüme kavramı, ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki farklar, ekonomik büyümenin temel nedenleri, ekonomik büyümenin kaynakları, ekonomik büyümenin nasıl ölçüleceği, son kısım ise ekonomik büyümenin arkasındaki farklı teorileri içermektedir.

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Toplumlar yüzyıllar boyu ekonomik kalkınma fikrini anlamadan var olmuşlardır. Bunun temel nedeni, bu toplumlarda ekonomik büyümenin önkoşulu olan sosyal kurumların ve temel düzenlemelerin bulunmamasıdır (Parasız, 2008: 10).

Ekonomik büyüme, herhangi bir ülkenin tam istihdam, düşük enflasyon ve ödemeler dengesi ile elde etmeyi amaçladığı temel makroekonomik göstergelerden biridir. Bu; “kaynakların miktarındaki ve kalitesindeki artışlardan etkilenen bir ülkenin fiili üretimindeki sürekli bir artış” olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik büyüme, gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) veya kişi başına gelirdeki artışla ölçülebilir (Alodadi, 2015: 42).

Belirlenen bir periyotta belli bir ülkenin sınırları dâhilinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplam para birimindeki değerine Gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) denilmektedir. Başka bir deyişle, buna ekonomik büyüme de denilmektedir.

Bir ölçüm aracı olarak GSYH'yı benimsediğimizde, ekonomik büyümeyi reel GSYH'daki artış olarak tanımlayabiliriz. Bir ülkede insanların ekonomik refahı, yani yaşam standartlarının yükselmesi, sürekli büyümeye bağlıdır. Uzun vadede, ülkeler arasındaki büyüme oranlarındaki küçük farklılıklar bile gelirlerde büyük farklılıklara yol açabilir (Haliloğlu, 2011: 6).

Ekonomik büyümenin meydana gelmesi, hem üretim etmenlerinin niceliğindeki bir artışın hem de teknolojik gelişmelerle ilgili olarak "toplam faktör verimliliğinin" artmasının bir neticesi olabilir. Hatırlanacağı üzere, teknolojik ilerleme üretim unsurlarının daha verimli duruma gelmesini sağlamaktadır (Şimşek ve Aydın, 2004: 227).

İktisatta, ekonomik büyüme, toplumdaki bireylerin isteklerini yerine getirmek için ekonominin üretken potansiyelindeki uzun vadeli bir genişlemeyi ifade etmektedir. Bir ülkenin sürdürülebilir ekonomik büyümesi, ulusal gelir ve istihdam seviyesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir, bu da daha yüksek yaşam standartları sağlamaktadır (Nitisha, 2019).

2.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınma

Ekonomik büyüme ile kalkınma arasında fark vardır. Bu konuyla ilgili olarak, bu terimler arasındaki farkı ifade edeceğiz.

Ekonomik büyüme, tam istihdam, düşük enflasyon ve daha iyi bir ödemeler dengesi ile birlikte herhangi bir ülkenin ulaşmayı hedeflediği temel makroekonomik göstergelerden biridir. “Bir ülkenin reel çıktısındaki gerek doğal gerekse beşerî kaynakların nicelik ve niteliğindeki artışlardan ve teknolojik gelişmelerden etkilenen, sürdürülebilir artış” olarak tanımlanmaktadır. Gayri safi yurtiçi hasıladaki (GSYH) veya kişi başına gelirdeki artışla ölçülebilir (Montiel, 2011).

Öte yandan, ekonomik kalkınma ise daha kapsamlı bir büyüme kavramını ifade etmektedir. Ekonomik kalkınma, “belirli bir toplumda ekonomik ve sosyal yaşamın tüm yönlerinin, ekonomik, sosyal ve politik açıdan optimum bir konuma getirilmesi için uygulanan bilinçli ve kapsamlı bir yönetim sürecidir” (Contreras, 2008).

Genel olarak, ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma arasında şu şekilde ayırım yapılabilir: Ekonomik kalkınmanın varlığından söz edilebilmesi için, yaşam kalitesinde bir iyileşmenin eşlik ettiği kapsamlı ve sürekli bir ekonomik değişim olması gerekir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmiş olduğunun doğrulanması için geniş kapsamlı ve zorlu bir soruşturma gereklidir. Aksine, kalkınmanın bir alt kümesi

olan ekonomik büyüme süreci daha dardır ve araştırılması tartışmaya açık bir şekilde daha kolaydır (Alodadi, 2015).

Ekonomik gelişmeyi ölçmek için iki ana yaklaşım vardır: gelir endeksi (ekonomik büyüme) ve insani gelişme endeksi (Anand ve Ravallion, 1993). Bununla birlikte, Dünya Bankası'na ve çeşitli araştırmalara (Cypher ve Dietz, 2004; Willis, 2008) göre, ekonomik kalkınma, esas olarak ekonomik önlemler kullanılarak değerlendirilebilir. Tersine, Tietenberg ve Lewis (2010) uygun bir kalkınma ölçüsünün refahtaki değişim olduğunu ileri sürmüşler ve GSYH ve kişi başına gelir gibi geleneksel ekonomik büyüme ölçütlerinin refah değişimleri için uygun ölçüler olup olmadığını sorgulamışlardır. Buna cevaben, birkaç yazar (Anand and Ravallion, 1993; Anand and Sen, 2000; Ranis vd., 2000; Kaushik vd., 2008), gelirdeki artışın eğitim ve sağlık hizmetlerini iyileştirmek ve böylece insani gelişmeyi teşvik etmek için uygun şekilde yeniden dağıtılabilen gerekli kaynakları sağladığı için ekonomik büyümenin kalkınmayı göstermek için kullanılabileceğini göstermiştir. Bu nedenle ekonomik büyümenin ekonomik kalkınma için kilit bir gösterge olduğu tartışılabilir (Alodadi, 2015).

2.3. Büyümenin Temel Nedenleri

Ekonomi tarihi, toplumların ve ekonomilerin nasıl değiştiğini anlamak açısından önemlidir. Ekonomilerin uzun vadeli gelişimi; ekonomik büyümenin temel nedenlerine, teknolojik ilerlemenin belirleyicilerine (içsel büyüme teorisinin ön saflarında yer alır) ve kurumların evrimine ve etkisine bağlıdır (Snowdon ve Vane 2005: 584).

Sermaye ve emek gibi faktör girdilerinin biriktirilmesinde bazı ülkelerin neden diğerlerinden daha iyi durumda olduğunu ve bu girdilerin üretkenliğini etkileyen değişkenlerin (ölçek ekonomileri ve teknolojik değişim) nedenlerini belirlemek için büyümenin temel belirleyicileri araştırılmalıdır (Gorlach, 2011).

Büyümenin temel kaynakları, bir ülkenin üretim faktörlerini biriktirme ve bilgi üretimine yatırım yapma yeteneği ve kapasitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan değişkenlerle ilgilidir. Ekonomik özgürlük gibi politik ve sosyal çevre [üzerinde etkili olan bir olgu] büyüme üzerinde de "daha geniş" bir etkiye sahiptir. Büyümenin temel

nedenleri, bir ekonominin *kurumsal* çerçevesi üzerinde odaklanmayı sağlar (Snowdon ve Vane 2005: 596).

Snowdon ve Vane'e (2005: 633) göre, başarılı ekonomilere sahip ülkeler hem teknolojik olarak sürekli ilerleyen hem de insan ve fiziksel sermaye birikimi konusunda yüksek oranlara sahip olan ülkelerdir. Sermaye ve teknoloji siyasi sınırların ötesine geçebilse bile işçi başına çıktı düzeyindeki önemli farklılıkların devam etmesi büyüme ve kalkınmanın önünde kalıcı engellerin varlığını gösterir.

Zengin ülkelere fakir ülkelere serbest sermaye akışının önündeki engeller; makroekonomik istikrarsızlık, ticaret engelleri, yetersiz altyapı, zayıf eğitim, etnik çeşitlilik, yaygın yolsuzluk, siyasi istikrarsızlık, politik engeller, dezavantajlı coğrafyaya sahip ülkelere yatırım yapmanın daha büyük riskinden kaynaklanmaktadır (Snowden and Vane, 2005).

Genel büyüme denklemi veya üretim fonksiyonu, Adelman'ın (1958) önerdiği şekilde yeniden yazılabilir:

$$Y_t = (K_t, N_t, L_t, A_t, S_t) \quad (2)$$

Anlamları:

Y_t = Büyüme

K_t = Sermaye stoku

N_t = Doğal kaynaklar

L_t = Emek kaynakları

A_t = Ekonominin uygulamalı bilgi stoku

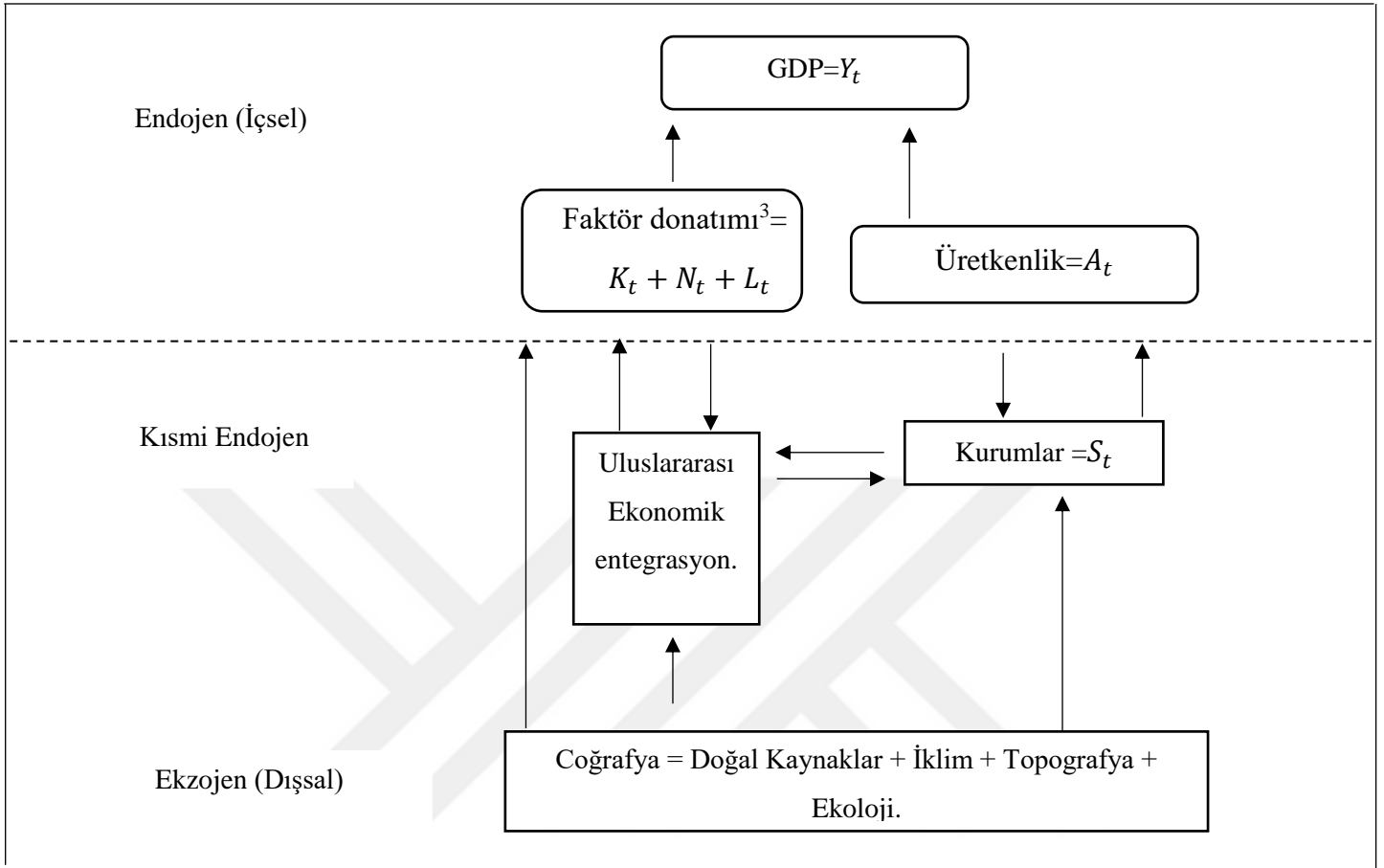
S_t = Sosyo-kültürel ortam

Çıktı, bir ekonominin emek (L_t), sermaye (K_t), doğal kaynaklar (N_t) ve bu kaynakların üretkenliği (A_t) tarafından doğrudan etkilenir. Ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri sosyo-kültürel ortam, yani entegrasyon ve kurumlardır (S_t). Entegrasyon ve kurumların ekonomik performansla birlikte geliştiği açıktır (Gorlach, 2011).

Sosyo-kültürel ortam (S_t); kurumsal faktörler, teşvikler, girişimcilik yeteneğinin özelliklerini tayin eden kurallar ve düzenlemeler de dâhil olmak üzere bir ekonominin büyüme potansiyelini ve performansını etkileyebilecek ekonomik ve ekonomik olmayan değişkenlerin etkisini ifade eder (Baumol 1990). Büyümenin temel kaynakları arasındaki etkileşim Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2, bir ekonominin büyüklüğünü ve büyüme hızını belirleyen ana faktörleri göstermektedir. Yukarıdaki şeklin üst kısmında üretimi doğrudan etkileyen emek (L_t), fiziksel sermaye (K_t) ve doğal kaynakların (K_t) ve bunların verimliliğinin ekonomik büyümenin belirleyicisi olduğu görülmektedir.

Hem teknik hem de tahsis verimliliğinin etkisi, üretkenlik değişkeni içinde ele alınır. Şekil 2’nin alt kısmında, sosyal kapasite (S_t) dâhil olmak üzere ekonomik büyümenin temel belirleyicileri görülebilir. Coğrafya, entegrasyon ve ekonomik performansla birlikte gelişen kurumlarla dışsal faktördür (Gorlach, 2011).

Şekil 2: Büyümenin Temel Kaynakları

Kaynak: Snowdon ve Vane (2005: 634).

2.4. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

2.4.1. İşgücü ve Beşeri Sermaye

İşgücü girdileri, işçi sayısı ve işgücü becerilerinden oluşur. Pek çok iktisatçı, işgücünün becerileri, bilgisi ve disiplini gibi işgücü girdi kalitesinin ekonomik büyümedeki en önemli unsur olduğuna inanır. Bir ülke en modern telekomünikasyon

³ Faktör donatımı, bir ülkenin üretim için kullanılmak üzere ne kadar kaynağa emek, toprak, para ve girişimcilik sahip olduğunu temsil eder. Büyük veya çeşitli faktör donatımlarına sahip ülkeler tipik olarak daha zengindir ve küçük faktör donatımlarına sahip ülkelere göre daha fazla mal üretebilirler. Faktör donatımı, diğer ülkelere göre belirli malların üretiminde uzmanlaşmanın fırsat maliyetini de etkiler. Söz konusu, faktör donatımı, bir ülkenin erişebildiği toprak, emek, sermaye ve kaynaklardır ve bu, ona diğer ülkelere göre ekonomik anlamda bir karşılaştırmalı üstünlük sağlayacaktır (Investopedia, 2020).

cihazlarını, bilgisayarları, elektrik üreten ekipmanı ve savaş uçaklarını satın alabilir. Ancak bu kaynaklar, yalnızca vasıflı ve eğitilmiş işçiler tarafından etkin bir şekilde kullanılabilir ve korunabilir.

Bu bağlamda okuryazarlık, sağlık ve disiplinindeki gelişmeler ve son zamanlarda bilgisayar kullanma becerisi, emeğin üretkenliğine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. Beşerî sermaye, diğer üretim faktörlerinden daha efektif bir şekilde yararlanılmasını sağlayan işgücünün sahip olduğu bilgi, tecrübe ve emek becerisi gibi faktörlerin tümü olarak tanımlanabilir. Solow'a göre, dış değişken olarak ortaya atılan emek, nüfus artış hızı ile ilişkilidir ve bu büyüme oranlarına da tesir etmektedir (Solow, 1957: 312- 320). Berber'e (2017:43) göre artan nüfusun, kalkınma üzerinde aşağıdaki şekillerde olumlu bir etkisi olması mümkündür;

- Ucuz işgücünü mümkün kılarak tarımsal ve endüstriyel üretimi arttırmak,
- Toplam talebi artırarak büyük ölçekli üretim yatırımlarını desteklemek,
- İhtiyaç çeşitliliği nedeniyle tüketim modellerinin değişmesi ve bu sektörlerdeki yatırımların teşvik edilmesi.

Öte yandan, artan nüfusun kalkınma üzerindeki olumsuz etkileri şöyle sıralanabilir;

- Tüketim harcamalarındaki artış nedeniyle tasarruftaki düşüşün sermaye birikimini olumsuz etkilemesi,
- Ülkede yeterince iş fırsatları yoksa işsizlik sorununun ortaya çıkması,
- Beslenme problemlerinin ortaya çıkması,
- Eğitim ve sağlık gibi sosyal sektörlerde kişi başına düşen harcamaların azalması.

2.4.2. Sermaye Oluşumu

Ekonomideki üretim artışına katkıda bulunan makineler, aletler, fabrikalar, ekipmanlar ve endüstriyel ekipmanlar; farklı fiziksel sermaye biçimleri oluşturmaktadır. İktisattaki sermaye birikimi, var olan gelirin bir bölümünün

biriktirilip yatırıma tahvil edilmesi ile müstakbeldeki üretim ve gelir seviyesini artırmak amacıyla ortaya koyulmaktadır (Taban, 2013:30).

Fiziksel sermayenin yollar ve enerji santralleri gibi yapıları, kamyon ve bilgisayar gibi ekipmanları ve envanter içerdiği bilinmelidir. Ekonomi tarihinde sermaye birikimine ilişkin en dramatik örneklerden biri, Kuzey Amerika'da kıtalararası demiryollarının devreye girmesiyle ticaretin Amerikan ekonomisinin merkezine oturduğu on dokuzuncu yüzyılda meydana gelmiştir.

Bu yüzyılda otomobillere, yollara ve elektrik santrallerine yapılan yatırım dalgaları, üretkenliği artırmış ve yepyeni endüstrileri yaratan altyapılar sağlamıştır. Birçok kimse, demiryollarının ve karayollarının daha önceki zamanlarda yaptıklarını, bilgisayarların ve bilgi otobanının yirmi birinci yüzyılda yapacak kapasitede olduklarına inanmaktadır (Karmakar, 2019).

Sermaye biriktirmek, görüldüğü üzere uzun yıllar boyunca mevcut tüketimden fedakârlık etmeyi gerektirir. Hızla büyüyen ülkeler, yeni sermaye mallarına yoğun bir şekilde yatırım yapma eğilimindedir; en hızlı büyüyen ülkelerde, çıktının yüzde 10 ila 20'si net sermaye oluşumuna ayrılabilir. Diğer taraftan birçok ekonomist Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düşük ulusal tasarruf oranının 1996'da çıktının sadece yüzde 4'ü ülke için büyük bir ekonomik sorun teşkil ettiğine inanmaktadır.

Sermayeyi denince akla sadece bilgisayarlar ve fabrikalar gelmemelidir. Pek çok yatırım yalnızca hükümetler tarafından üstlenilmekte ve gelişen bir özel sektörün çerçevesini oluşturmaktadır. Bu yatırımlara, sosyal sabit sermaye denir ve ticaret ve ticaretten önce gelen büyük ölçekli projelerden oluşur. Yollar, sulama ve su projeleri ve halk sağlığı önlemleri bunlar için verilebilecek önemli örneklerdir. Tüm bunlar, "bölünmezlik" veya topaklanma eğiliminde olan ve bazen ölçeğe göre artan getirileri olan büyük yatırımları ifade etmektedir. Bu projeler genellikle harici ekonomileri veya özel firmaların yakalayamadığı yayımları içerir. Bu nedenle hükümet, bu sosyal sabit sermaye veya altyapı yatırımlarının etkin bir şekilde üstlenilmesini sağlamak için devreye girmelidir (Karmakar, 2019).

2.4.3. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, natürde bulunan ve insani ihtiyaçları karşılayan kaynaklardır (Apaydın, 2013: 8). Bir ülkenin tüm yeraltı ve yerüstü kaynakları doğal kaynaklardır. Bir ülkedeki doğal kaynakların bolluğu ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilir. Doğal kaynaklar bakımından zengin ülkelerin ekonomik büyümeyi sağlayacağına dair kanıtlar kesin değildir. Örneğin, Arjantin ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerin bir kısmı doğal kaynaklar bakımından zengin olmasına rağmen, bu kaynakları mal ve hizmet üretiminde kullanma konusunda çok başarılı olamamışlardır (Taban, 2013:31). Japonya, doğal kaynaklar açısından çok fakir olmasına rağmen, kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu gelişmiş bir ekonomiye sahiptir (Alkin, 2003:463).

Ağayev'e göre uygun iklim şartları ve zengin doğal kaynaklara sahip olan ülkeler, büyüme oranını artırma konusunda daha çok fırsata sahiptir. Çünkü bu faktörler sayesinde bu ülkeler girişimciler tarafından daha cazip görülmekte ve dolayısıyla bu ülkeler yabancı sermaye çekme konusunda daha başarılı olmaktadır. Ancak, kıt doğal kaynaklara sahip ülkelerde yüksek büyüme oranı, bu unsurun kalkınma için kâfi olmayacağını belirlemektedir (Ağayev, 2008: 31).

Kanada ve Norveç gibi yüksek gelire sahip olan ülkeler, esas olarak tarım, balıkçılık ve ormancılık alanlarında büyük çıktılarla, geniş kaynak tabanlarına dayanarak yüksek büyüme oranını elde etmeye başarmıştır. Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletleri ılıman tarım arazileriyle dünyadaki en büyük tahıl üreticisi ve ihracatçısıdır. Ancak, modern dünyada ekonomik refah için, doğal kaynaklara sahip olmak şart değildir. Bir örnek olarak, New York City, yüksek yoğunluklu hizmet endüstrileri konusunda gelişmektedir. Neredeyse hiç doğal kaynağı olmayan Japonya gibi birçok ülke, yerli kaynaklardan ziyade emeğe ve sermayeye bağlı sektörlere odaklanarak ekonomik büyüme konusunda büyük başarı göstermiştir. Nitekim, Hong Kong, düşük doğal kaynaklara sahip küçük bir ülke iken, Rusya daha fazla doğal kaynağa sahip çok büyük bir ülkedir. Ancak Hong Kong, Rusya'dan daha fazla uluslararası ticaret hacmine sahiptir (Karmakar, 2019).

2.4.4. Teknolojik Değişim ve Yenilik

Yukarıda tartışılan üç klasik faktöre ek olarak, teknolojik ilerleme, yaşam standartlarının hızlı büyümesinde hayati bir dördüncü unsur olmuştur. Tarihsel olarak büyüme, kesinlikle basit bir çoğalma sürecinden ibaret olmamıştır; bilakis çelik fabrikaları veya elektrik santralleri kademeli olarak gelişmiş ve büyümüştür. Sonu gelmeyen bir icat akışı ve teknolojik ilerlemeler, Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'nın üretim imkânlarını büyük ölçüde genişletmiştir.

Teknolojik değişim, üretim süreçlerindeki değişiklikler veya yeni ürün veya hizmetlerin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Üretkenliği büyük ölçüde artıran icatlar; buhar motoru, elektrik üretimi, içten yanmalı motor, geniş gövdeli jet, fotokopi makinesi ve faks cihazıdır. Telefon, radyo, uçak, fonograf, televizyon ve videokaset kaydedici cihazlar, temel icatlar arasında bulunur.

Modern çağın en dramatik teknolojik gelişmeleri, günümüzün küçük dizüstü bilgisayarlarının 1960'ların en hızlı bilgisayarından daha iyi performans gösterdiği elektronik ve bilgisayarlarda meydana gelmektedir. Bu icatlar, teknolojik değişimin en muhteşem örneklerini temsil etmektedir. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nin yılda 100.000'den fazla yeni patent çıkarması ve milyonlarca başka küçük iyileştirmelerinden anlaşılan odur ki teknolojik değişim aslında küçük ve büyük gelişmelerin devam ettiği bir süreçtir. Bunlar ekonominin rutin ilerlemesinin bir parçasıdır. Küçük gelişmeler çoğunlukla ürünlerin kalitesini veya çıktı miktarını artırdığından, teknoloji sessiz ilerler (Karmakar, 2019).

Ancak teknolojideki değişiklikler zaman zaman manşetler meydana getirir ve unutulmaz görsel imgeler üretir. 1991'de Basra Körfezi'ndeki savaş sırasında, dünya, yüksek teknoloji silahların, görünmez uçakların, akıllı bombaların, füzelerin rakibe karşı sağladığı muazzam avantaj karşısında şaşkına dönmüştür. Bu, ancak birkaç yıl önce olmuştur. Sivil teknolojik gelişmeler; bilgisayarlar, telekomünikasyon ve diğer yüksek teknoloji sektörlerin gelişimi daha az dramatiktir, ancak bunlar, piyasa ekonomilerinin yaşam standartlarındaki artışa büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Ekonomistler, yaşam standartlarını yükseltmedeki önemi nedeniyle, uzun zamandır teknolojik ilerlemeyi nasıl teşvik edeceklerini düşünmektedirler. Teknolojik

değişimin günden güne daha iyi ürünler ve süreçler bulmanın sadece mekanik bir prosedürü olmadığı anlaşılmaktadır.

Bunun yerine, hızlı yenilik ve girişimci bir ruhun teşvik edilmesini gerekmektedir. Meraklıların bile yeni donanım yapılandırmaları ve yazılım paketleri akışına neredeyse hiç ayak uyduramadıkları bugünün ABD bilgisayar endüstrisini bir düşünelim. Girişimci ruh neden pek çok büyük bilim insanı, mühendis ve matematikçiye ev sahipliği yapan Rusya'da değil de ABD'de gelişti? Bunun temel nedenlerinden biri, Moskova'daki merkezi planlamanın gizliliği ve cansızlaştırıcı atmosferi karşısında Silikon Vadisi'nde açık bir araştırma ruhu ve serbest piyasa kârlarının cazibesinin bir arada bulunuyor olmasıdır (Karmakar, 2019).

Teknolojik gelişmeler, en önemli büyüme kaynaklarından biri olarak sayılabilir. Teknolojik gelişme daha fazla miktarda çıktıya veya belirli bir kaynaktan daha üstün mal veya hizmetlerin yaratılmasına izin veren çeşitli bilgilerin ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. Teknoloji gelişimi ile verimlilik arasında direkt bir temas bulunmaktadır. Bu nedenle, ileri teknoloji sıklıkla verimliliği artırmak için kullanılmaktadır. Ekonomik yaklaşımlarda, istihdam oranı üretkenliğe bağlı olarak artmaktadır; verimlilik artışlarının büyük ölçüde teknolojik gelişmeler nedeniyle olduğu varsayılmaktadır (Taban,2013:32). Ülkeler teknolojik ilerleme sayesinde aynı miktarda bulunan kaynakların kullanılması ile daha fazla mal ve hizmet ortaya çıkabilirler. Bir ülkenin kaynakları artarsa, üretim artacak ve sonuç olarak GSYH da artacaktır. Gerçek GSYH büyümesinin hızı, nüfus artışından daha azsa, o zaman sosyal iyileşmeden söz edilemez. Aslında, kişi başına düşen reel GSYH'daki artırımlar, sosyal refahtaki bir artışın en iyi işretidir (Ertek, 2016: 389-390).

2.4.5. İstihdam

İstihdam genelde, üretim prosesinde üretim etmenlerinin kullanılması demektir. Ekonomistlerin bu konuyla ilgilenmesinin sebebi üretim faktörlerinin verimli ve başarılı kullanılmasının ekonomik refahı ölçmesinden kaynaklanmaktadır. İstihdam tüm üretim etmenlerini kapsar fakat emek genellikle en sık kullanılan ölçüdür (Paya, 2001: 34). Demografik göstergeler arasında istihdamın, ekonomi ile en çok bağlantıya sahip olan gösterge olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, istihdam

demografik göstergeler arasında en ekonomik ilişkili göstergedir. İstihdam verileri, bir ülkenin beşerî kaynaklarının üretim sürecinde ne kadar kullanıldığını ve bir ülke tarafından beşerî kaynaklarından ne derecede yararlanıldığını göstermektedir (İstanbul Ticaret Odası, 2012: 221).

İstihdam, doğrudan ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile bağlantılıdır. İstihdam genelde şu faktörlerden etkilenir:

- Doğal kaynaklar,
- Eğitim seviyesi,
- Ekonomik koşullar,
- Nüfus yapısındaki değişiklikler,
- Teknolojik birikim (Ok, 2008: 13).

Ekonomik büyüme kaçınılmaz olarak emeğin, doğal kaynakların, sermayenin, teknolojinin ve istihdamın beş çarkına dayanmaktadır. Ancak bu söz konusu çarklar, ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterebilir ve bazı ülkeler bunları diğerlerinden daha etkili bir şekilde faydalanabilir.

2.5. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Reel GSYH) ve kişi başına düşen GSYH, uluslararası arenada en yaygın olarak bilinen ekonomik büyüme göstergeleridir.

Nominal GSYH, bir ülke sınırları içerisinde üretilen mamullerin piyasa değerlerinin belirli bir zamanda (genellikle bir yıl içinde) toplanmasıyla belirlenir. Belirli bir zamanda bir ülkede üretilen mamullerin baz yıla göre hesaplanan değerine Reel GSYH denilmektedir. Üretim yılı değil, baz yıl reel GSYH hesaplanırken göz önünde bulundurulmaktadır. Nominal GSYH’da enflasyonist etkiler var olduğu için, reel GSYH, ekonomik büyüme konusunda bir ölçüm aracı olarak kullanılmaktadır.

Büyüme oranının denklemi aşağıdaki gibidir:

$$g_t = \frac{ReelGSYH_t - ReelGSYH_{t-1}}{ReelGSYH_{t-1}} \times 100 \quad (3)$$

Denklemden görülebileceği gibi reel GSYH, fiyat artışları için enflasyona göre ayarlanmış bir ölçüttür.

Kişi başına GSYH, ekonomik büyümeyi değerlendirmek için kullanılan başka bir ölçüttür. Kişi başına düşen gelir, reel hasılanın nüfusa oranı ile belirlenmektedir. Kişi başına düşen gelir gerek ülkenin ayrı periyotları arasında gerekse ülkeler arasında büyüme oranları karşılaştırılmasında kullanılan bir ölçüttür (Yağcı, 2016: 7)

2.6. Büyüme Teorileri

İktisadi büyüme teorisinin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. W. W. Rostow, büyüme teorisinin kökenini Adam Smith ve yoldaşı David Hume'a dayandırmaktadır. David Hume, dış ticaret fazlasının ulusal refah için bir ön koşul olarak öngörülmesini sağlayan merkantilizme karşı toplam ticaretin (ithalat + ihracat) üzerinde durmuştur (Parasız, 2008: 77).

Tarihsel olarak, geliştirilen büyüme analizleri ve teorileri makroekonomik okullarla paralel bir süreç izler. Çünkü her okul, makroekonomik politikalara münasip bir büyüme teorisi ve anlayışına sahiptir. Ekonominin bir bilim olarak kabulü klasik dönemle başlamış olsa da büyüme konularının da klasiklerden önce tartışıldığı bilinmektedir (Berber, 2017: 61).

2.6.1. Merkantilistler ve Fizyokratlar

Modern büyüme kavramı, altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olmanın, nüfus sayısındaki artışla birlikte devletin ekonomik gücünü belirleyeceğine inanan James Steuart (Samuels vd. 2008) gibi Merkantilistlerle başlamıştır. Merkantilistlerin üç temel iddiası vardır:

- i. Zenginliğin kaynağı altın ve gümüş stoklarıdır,
- ii. Dünyada servet sabittir, bir ülkenin zenginleşmesi ancak başka bir ülkeyi fakirleştirme pahasına olabilir,
- iii. Dış ticaret sıfır toplamı bir oyundur, bir ülkenin kârı başka bir ülkenin zararı demektir (Demir ve Acar, 2020: 200).

Steuart dış ticaret, ihracat vergilerinin düşürülmesi, işçi sınıfı (yoksullar) için daha düşük ücretler ve dünyadaki servetin sabit bir büyüklük olduğu teorisini ortaya atmış, herhangi bir ülkenin kazancının başka bir ülkenin kaybı olduğunu ileri sürmüştür (Harley, 2004).

Merkantilistler, başlıca şu nedenlerden dolayı ağır şekilde eleştirilmiştir:

- Zenginlik kavramının tanımı: Eleştirmenler, bir ulusun servetinin altın ve gümüş birikimiyle değil, üretim kapasitesi kapasitesi ile ölçülmesi gerektiğini düşünmektedir (Geeraerts, 2011; Alodadi, 2015).
- Ticaret dengesinde sürekli fazla olma olasılığı: Bu, paraya sahip olmaktan ziyade, serbest para akışının dış ticaret dengesini sağladığını ileri süren David Hume ve Adam Smith gibi ekonomi tarihçilerinin sert eleştirilerine maruz bırakmıştır. Buna karşılık para biriktirmek yurtiçi fiyatların artmasına yol açarak “ticaret açığı” veren ülkeleri daha rekabetçi hale getirecektir (Geeraerts, 2011; Alodadi, 2015).
- Bununla birlikte, Merkantilist fikirlerin halen mevcut dünya ekonomisiyle bir miktar ilgisi olduğu belirtilmektedir. Uluslararası işlemler, devletin siyasi gücünün ekonomik gücünden kaynaklandığını göstermektedir. Büyük güçlerin politik kontrolü, ekonomik kontrolden ve ticaret dengelerinde sürekli bir artı değer elde etme imkânlarından gelmektedir. Örneğin, muazzam ticaret fazlasıyla Çin, Merkantilist fikirlerini kullanmakla suçlanmaktadır. Avrupa da aynı şekilde, 2008'de başlayan son küresel ekonomik krizin ardından mevcut ekonomik sorunlarıyla başa çıkmak için Neomerkantalizm fikirleri kullanmakla suçlanmıştır (Geeraerts, 2011; Alodadi, 2015).

Öte yandan Fizyokratlar arasında Quesnay ve Robert-Jacques Turgot da bulunmaktadır (Muller, 1978). Fizyokratlar, tarım sektörünün ekonomik büyümenin tek kaynağı olduğuna inanmış ve ekonomik faaliyete devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini savunmuşlardır (Johnson,1966). Bu politika, ihracatı teşvik ederek ve ithalatı kısıtlayarak servet birikimini hedefleyen Merkantilist politika ile çelişmektedir. Dahası, fizyokratların gözünde sanayi sektöründeki ve ticari sektördeki ekonomik büyüme, tarım sektöründeki büyümenin sonucu olmalıdır. Bu algının o dönemde Avrupa'da hâkim olan ekonomik koşullardan kaynaklandığı veya tarım sektörüne ikincil önem verirken sanayi sektörüne büyük önem veren Merkantilistlerin

görüşlerine⁴ bir tepki olduğu söylenebilir. Fizyokrat teorinin de zayıf yönleri vardır. Pek çok iktisatçı tarafından, özellikle tarım yoluyla üretime aşırı vurgu yapması ve sanayi ve ticareti ihmal etmesi nedeniyle eleştirilmiştir⁵ (Alodadi, 2015).

2.6.2. Klasik Büyüme Teorisi

Batı Avrupa'nın, on beşinci ve on sekizinci yüzyıllar arasında süren sanayi devriminden önceki Merkantilist öğretiyeye göre, zenginliğin kaynağı dış ticaret fazlası vasıtasıyla elde edilen kıymetli maden stoklarıdır. Dolayısıyla, nüfusun artmasıyla birlikte ihracatı mümkün olduğunca arttırmak ve ithalatı sınırlandırmak suretiyle büyüme sağlanabilmektedir. Merkantilist inançlara bir reaksiyon olarak bulunan fizyokratlar ise ziraata özen göstermişlerdir. Onlara göre ziraat büyümenin ana kaynağıdır (Takım, 2010: 316).

Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus ve Joseph Schumpeter gibi klasik ekonomistler, modern ekonomik büyüme teorilerinin temel bileşenlerini öne sürmüşlerdir. Bu klasik teorilerin, geliştirildikleri sırada, yani sanayi devriminin şafağında hüküm süren koşullardan da büyük ölçüde etkilendiğini belirtmek gerekir. O zamanki klasik analizler, sermaye sınıfın kârlarından ekonomik büyümenin ana motoru olan sermaye birikimine odaklanmıştır.

Smith (2020[1776]), bunun sanayi sektöründe üretkenliğin artmasına zemin hazırladığını ifade eder ve işbölümüne odaklanır. Aynı zamanda emeğin ve üretken kaynakların akılcıca kullanılmasının, işbölümü ve uzmanlaşmanın bir ekonominin zenginliğinin ana kaynağı olduğunu vurgular. Smith ayrıca, milletlerin zenginliği, ekonomik büyümeyi belirleyen kapitalist sınıfın kârlarından elde edilen tasarrufların birikimi tarafından belirlendiğini ileri sürer (Rosenberg, 1965). Smith'e göre, ekonomik büyüme oranını artırabilecek en önde gelen sektör sanayi sektörüdür; bu ise söz konusu sektörün uzmanlaşma ve iş bölümü ilkesini hayata geçirme ve ayrıca kâr etme potansiyeline sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Gwartney ve Stroup, 1993).

⁴ Merkantilist, tarım sektörünün sanayi sektörünün hizmetinde olduğunu düşünmektedir.

⁵ (Bkz. Örneğin, Neill, 1948 Formaini, 2001).

Smith (2020), teknik ilerlemenin hızı yavaş ise, ekonomik büyümenin devam etmeyeceğini, teknik ilerlemenin sermaye birikimine bağlı olduğunu ve düşen karların artan ücretler ve sınırlı kaynaklardan kaynaklandığını öne sürmüştür.

Ricardo (1817) toplumu üç katmana ayırmıştır: *toprak sahipleri*, *emekçiler* (işçi sınıfı) ve *sermaye sahipleri* (sermaye sınıfı). Ricardo, sermaye sınıfının verimli bir sınıf olduğunu ve ekonomik büyüme süreci için gerekli olduğunu düşünmekte idi. Bu görüş, tasarrufların sermaye birikiminin temeli olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tasarruflar, Adam Smith'in iddia ettiği gibi ekonomik büyümenin temel itici gücüdür (Bagchi, 1982). Ricardo, kârın sanayi sektörü tarafından da sağlandığını belirtmiştir. Ticaretin açıklığına, uzmanlaşma ve işbölümü ilkesini uygulama olasılığına odaklanmıştır, bu da toplam çıktıyı ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi arttırmıştır. Ricardo, 'azalan verimler⁶' nedeniyle tarım sektörünün azalan gelirlere maruz kaldığı görüşündedir. Sonuç olarak, nüfus artışını düşük tutmanın önemine odaklanmıştır (Barro and Sala-i-Martin, 2004).

Malthus (1798) da Ricardo gibi, yüksek nüfus artışına odaklanmıştır. Kendisi, nüfus artış hızı ile mevcut doğal kaynaklar arasındaki orantısızlık nedeniyle ekonomik durgunluğun kaçınılmazlığı konusunda ileri sürdüğü görüşleriyle tanınmaktadır. Nüfus artışının bu kaynaklar üzerinde baskı yarattığını ve onları azalan getiri yasasına maruz bıraktığını ileri sürmüştür. Malthus, bu gerekçeden hareketle üreme üzerindeki kısıtlamalar yapmak, evlilik yaşını iletirmek ve daha sıkı doğum kontrolü sağlamak yoluyla nüfus artışının azaltılmasını savunmuştur. Görünüşe göre Ricardo ve Malthus'un bu politikası, mevcut doğal kaynaklar ve nüfus arasında oransal eksiklikten duyulan korkulara yanıt olarak Çin'de uygulanmaktadır.

Çin'deki aile başına bir çocuk politikası, aşırı nüfusun feci sonuçlarından kaçınmayı amaçlamaktadır. Anacak sürdürülebilir ekonomik büyüme için pek elverişli olmayan yaşlanan nüfus göz önüne alındığında, ülke bu politikayı gevşetmek için bazı çabalar sarf etmektedir. Sermaye birikimi, teknik ilerlemeye ulaşmada kilit bir faktördür, bu da işçilerin üretkenliğini artırır ve azalan getiri yasasına girişi geciktirir.

⁶ Bu bağlamda azalan verimler yasası, nüfus artışının daha az verimli olan toprakların sömürülmesine yol açacağını göstermektedir.

Bununla birlikte, nüfus artış hızı teknik ilerlemeyi geride bırakırsa, bu bir ekonomik durgunluğa yol açar (Aghion ve Howitt, 2009). Malthus'un ilkeleri, ekonomik büyüme için bir motor olarak sermaye birikiminin rolü söz konusu olduğunda Adam Smith ve David Ricardo'nun ilkeleriyle uyusmaktadır.

Schumpeter (1912), ekonomik büyüme sürecinde girişimcinin ve yeniliklerin rolünü araştırmıştır. Girişimci yeni bir şey sunan ve üretim ve sentez unsurlarını bir araya getirmenin yeni yollarını ve araçlarını tanıtan kişidir (Chou ve Chin, 2004). Aynı zamanda bir emtianın veya belirli bir üretim yönteminin mucidi olabilir. Girişimciler, üretim fonksiyonunda fark yaratan, üretimde artışa yol açan ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artıran yenilikler geliştiren liderlerdir (Schumpeter, 1947). Schumpeter'e göre, "tasarruf" kavramı gelecekteki tüketimdir. Hem işçi hem de sermaye sınıfları tasarruf eylemini paylaşmaktadır. Schumpeter'in bu konudaki görüşü, Adam Smith gibi diğer klasik bakış açılarından farklıdır. Zira Schumpeter nüfus artışını tamamen ekonomik etkiler dışındaki unsurlardan etkilenen bağımsız bir faktör olarak görmektedir.

Kısacası, Klasik iktisatçılar sermaye birikimini ekonomik büyümenin ana motoru olarak görmüşlerdir. Analizleri, uzmanlaşma ve işbölümü uygulamasının başarısını desteklediğinden, ülkeler arasındaki ticaret özgürlüğüne odaklanmışlardır. Ayrıca, piyasanın işleyişine müdahalenin olmadığı devlet politikası uygulanması çağrısında bulunmuşlar ve hükümetleri örgütsel konulara odaklanmaya teşvik etmişlerdir. Bu klasik yaklaşımlar ekonomik büyümenin nüfusa, sermayeye, teknolojik ilerlemelere, ticarete ve doğal kaynaklara bağlı olduğunu vurgulama eğilimindedir.

Tablo 9: Klasik Ekonomik Büyüme Teorilerinin Özeti

Teoriler	Tarih	Sonuçlar
Merkantilist	1700-1800	Büyüme, değerli metal (altın, gümüş), ticaret, sanayi, ihracat ve nüfus artışlarının birikiminden kaynaklanmaktadır.
Fizyokratlar	1800	Büyüme, tarım ve serbest piyasadan kaynaklanmaktadır.
Klasik	1700-1900	Ekonomik büyüme; nüfusa, sermayeye, teknolojik gelişmelere ve doğal kaynaklara bağlıdır.
Smith	1723-1790	Büyüme, kapitalist sınıfın, sanayi sektörünün, emeğin ve ekonomik kaynakların kârlarından kaynaklanmaktadır.
Ricardo	1772-1823	Büyüme, kapitalist sınıftan, sanayi sektöründen, serbest ticaretten, düşük nüfus artışından kaynaklanmaktadır.
Malthus	1766-1834	Büyüme, sermaye birikiminden, düşük nüfus artışından kaynaklanmaktadır.
Schumpeter	1934	Ekonomik büyüme sürecinde girişimcilik ve yenilikler rol oynamaktadır.

Kaynak: Alodadi, 2015: 50

Tablo 9, Merkantilist dönemden Fizyokratlar dönemine uzanan ve nihayetinde Klasik teori ile biten ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli faktörlerin kısa bir özetini sunmaktadır.

2.6.3. Keynezyen Büyüme Modeli

1929 Büyük Dünya Bunalımının ardından klasik teorinin başarısız olması, Keynesyen düşüncenin bir adım ileri gitmesine neden olmuştur. Bu görüşe göre, istihdam eksik olduğu takdirde devletin ekonomiye müdahale etmesi gerekmektedir (Taban, 2010:9).

Keynes (1936) yatırım ve tüketimin ekonomik büyümenin ana itici güçleri olduğunu, tasarrufların ise işsizliğe ve düşük ekonomik büyüme oranlarına yol açtığını

açıklamıştır (Ayres, 1997). Bu nedenle, bu düşünce okuluna göre tüketim büyümenin ana motorudur.

Keynes, hükümet harcamalarının ekonomiyi hareket ettirmede önemli bir unsur olduğuna inanırken, bir hükümetin ekonomideki sorunları çözmek için adımlar atmaması durumunda düşük toplam talebin düşük büyümeyi (veya muhtemelen durgunluk ve depresyon) sürdüreceğine inanmıştır. Bununla birlikte, iktisadi faaliyette hükümetin rolünün artırılması çağrısında bulunan Keynes'in teorisi, Friedman (1968) liderliğindeki bir grup iktisatçı tarafından eleştirilmiştir; bu grubun inançları, kendi kendini dengeleme ilkesine ve ekonomik faaliyette devlet müdahalesinin azaltılması ihtiyacına dayanmıştır (Alodadi, 2015: 51).

Keynezyen modelin anlaşılması basit ve kolay olduğu için popüler bir modeldir. Bu model, farklı politika senaryolarının etkilerini değerlendirmek için kullanılabilir. Vergilerin azaltılması, üreticilerin ve tüketicilerin ekonomideki davranışlarındaki değişiklikler ve hükümet harcamalarındaki artışlar buna örnek verilebilir (Bhattarai, 2005). Aşağıdaki denklem Keynes'in bakış açısını açıklamaktadır:

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (4)$$

Burada:

Y= Ekonomik büyüme (GSYH)

C= Tüketim

I= Yatırım

G= Devlet harcamaları

X= İhracat

M= İthalat

Keynes'in argümanı, artan hükümet harcamaları ve yatırımlar gibi ekonomiye yapılan enjeksiyonlardan kaynaklanan ekonomik büyüme üzerindeki çarpan etkisine dayanmaktadır (Cogan vd., 2010). Keynes, yatırımdaki herhangi bir artışın gelir

üzerinde çarpan etkisi olacağına ve dolayısıyla daha yüksek bir istihdam seviyesine ulaşılacağına inanmıştır. Çarpan etkisi, gelir vergisi olmadan kapalı bir ekonominin varsayımı ile cebirsel olarak aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

$$Y = C + I + G + (X - M) \quad (5)$$

G ve X'da değişiklik olmadan yatırımın arttığını varsayarsak, denklem

$$\Delta Y = \Delta C + \Delta I + \overline{\Delta G} + \overline{\Delta X} \quad (6)$$

Denklemin her iki tarafının da (ΔY) bölünmesi ile şu denklem elde edilir

$$\frac{\Delta Y}{\Delta Y} = \frac{\Delta C}{\Delta Y} + \frac{\Delta I}{\Delta Y} \quad (7)$$

Yukarıdaki denklem şöyle olur:

$$I = \frac{\Delta C}{\Delta Y} + \frac{\Delta I}{\Delta Y} \quad \text{Ve sonra} \quad I - \frac{\Delta C}{\Delta Y} = \frac{\Delta I}{\Delta Y} \quad (8)$$

Böylece, yatırım çarpanı:

$$\Delta Y = \left(\frac{1}{1-b} \right) \Delta I \quad (9)$$

Burada, b, Marjinal Tüketim Eğilimidir (mpc) = $\frac{\Delta C}{\Delta Y}$ ve çarpan = $\left(\frac{1}{1-mpc} \right)$.

Buna ek olarak, Keynes, gelirin yeniden dağıtılması çağrısında bulunarak, yoksul sınıfın haklarının adil paylarına vurgu yapmıştır. Bu, servetin dağıtımının yalnızca zengin kapitalist sınıfların yararına olması gerektiğini savunan klasik düşünceye aykırıdır. Keynes, kapitalist yaklaşımın gelirlerinin büyük bir kısmının kapitalistler tarafından tasarruf edilmesine yol açtığını ve bunun da daha düşük toplam talebi uyandırdığını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi sınırladığını savunmuştur. Keynes, yoksulların gelirlerinin daha yüksek bir yüzdesini tüketime harcadıklarını, böylece bu katman için daha yüksek gelirin toplam tüketimin boyutunu artırdığını ve bunun da çıktı çarkını yönlendiren toplam talebi artırdığını belirtmiştir. Bu, özünde yeni fırsatlar yaratmakta, işsizliği azaltmakta ve ekonomik büyümeyi iyileştirmektedir (Keynes, 1936).

Keynes'in teorisi birçok iktisatçıdan hem eleştiri hem de destek almıştır (örneğin bkz. McKenna, 19776; Ahiakpor, 2001; Simpson, 2010). Schumpeter (1951: 275) şunu belirtmiştir: "Pratik Keynesçilik yabancı toprağa nakledilemeyen bir fidedir, orada ölür ve ölmeden önce zehirli olur...".

Keynes'in yazıları büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının ele alınmasına odaklanmıştır. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerdeki ilerlemenin uygulayıcıları arasında, önerdiği politikalar ve ekonomik araçlar büyük kabul görmüştür. Bu, özellikle bütçe açığı yoluyla finansman konusundaki tavsiyeleri ve talep eksikliğini telafi etmek için hükümet harcamalarına ilişkin tavsiyeleri için geçerlidir. Ayrıca, bütçe açığı (borçlanma) yoluyla veya iç para miktarını artırarak (enflasyon yoluyla finansman) kamu yatırımlarını finanse etme politikası da böyledir. Bu politika gelişmiş kapitalist ülkelere uygulandığında, âtil üretim kapasitelerini değiştirme eğilimindedir ve böylece istihdam ve milli gelir düzeyini yükseltmektedir (Alodadi, 2015).

2.6.4. Harrod-Domar Modeli

Harrod-Domar modelinde ekonomik büyümedeki en önemli unsur, yatırımın oynadığı ikili rol olup, artan yatırım, hem ulusal ekonominin etkin talebine ve üretken kapasitesine hem de mal ve hizmet arzına olanak sağlamaktadır. Harrod-Domar'ın modeli, ekonomik büyümenin en eski modellerinden biridir ve kolayca uygulanabilir, bu da birçok gelişmekte olan ülkeye ekonomik planlarının bir parçası olarak kullanma konusunda ilham vermiştir (Gillis vd., 1992).

Modelin gelişimi bu varsayımları takip eder: kapalı bir ekonomi ve uzun vadede tüketim, milli gelirin sabit bir yüzdesini temsil eder (yani, marjinal tüketim eğilimi uzun vadede sabittir). Model aynı zamanda genel fiyat düzeyinde istikrar ve sermaye ile gelir arasındaki oran olan sermaye katsayısının istikrarını vadetmektedir.

Bu varsayımlara dayanarak, Harrod-Domar modelindeki yatırım fonksiyonu ve tasarruf fonksiyonu aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Tasarruf, milli gelirin belirli bir yüzdesini temsil eder:

$$S = s * Y \quad (10)$$

Yatırım, sermaye stokundaki (ΔK) bir değişlikle temsil edilir:

$$I = \Delta K \quad (11)$$

Sermaye stoku, sermayenin faktörü (k) ile milli gelire bağlıdır:

$$\Delta K = k * \Delta Y \quad (12)$$

Dengede, tasarruf yatırıma eşit olmalıdır

$$S = I \quad (13)$$

(10, 11 ve 12) denklemlerden

$$I = \Delta K = k * \Delta Y \quad (14)$$

$$\text{Ya da } s * Y = k * \Delta Y \quad (15)$$

(14) ve (15) denklemlerinin her iki tarafını Y 'ye bölerek ve yeniden düzenleyerek aşağıdakileri elde ederiz:

$$g = \frac{s}{k} = \frac{\Delta Y}{Y} \quad (16)$$

Burada

g : büyüme oranıdır,

s : tasarruf oranı veya marjinal tasarruf eğilimidir,

k : sermaye katsayısıdır.

Denklemin sol tarafı, doğrudan bir tasarruf oranı (s) ve tersine bir sermaye katsayısı (k) tarafından belirlenen GSYH büyüme oranını g temsil etmektedir. Bu nedenle, Harrod-Domar modeli, gelişme sürecinin büyüme hızını artırmak için daha fazla tasarruf ve dolayısıyla yatırım gerektirdiğini göstermektedir. Bu ilişki Harrod-Domar ekonomik büyüme modelini temsil etmektedir. Modelin temel dayanağı, herhangi bir ekonomik birimin üretiminin, kendisine yatırılan sermaye miktarına bağlı olmasıdır. Ekonomik büyüme esas olarak tesis ve ekipmana yatırılan sermayeye bağlıdır. Model, bireyler ve şirketler aracılığıyla tasarrufların sermaye birikiminin ana kaynağı olduğunu doğrulamaktadır. Harrod-Domar modelinin büyüme yeni ilginç bakış açıları getirmesine rağmen, bu teorinin önemli sayıda dezavantajı olduğu daha

sonraki girişimlerden ve ekonomik büyüme literatürüne katkılardan anlaşılmiştir (örneğin, Dwivedi, 2005; Hagemann, 2009).

Harrod-Domar modeli Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD Marshall Planı şeklinde kabul edilebilir sonuçlarla uygulanmıştır. Ancak bu model, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki koşulların benzer olduğunu varsaymaktadır. Son olarak, Harrod-Domar modelinin genel metodolojik çerçevesi, teknolojik ilerlemelerin etkisini ve gerçekte petrol devletlerinin ilerlemesinin dayandığı diğer önemli yönleri değerlendirme imkânı vermemektedir

2.6.5. Neoklasik Büyüme Modeli (Solow)

Solow-Swan (1956) tarafından geliştirilen ekzojen büyüme modeli veya Solow-Swan ekonomik büyüme modeli olarak da bilinen neo-klasik model, Harrod-Domar modelinin daha verimli bir ekonomik büyüme modeline dönüştürülmesinde önemli bir adımdır. Emek değişkenini bir çıktı faktörü olarak dahil etmektedir (Barro and Sala-iMartin, 2004).

Solow modeli, modern ekonomik büyüme teorisinin en önemli modellerinden biri olmuştur. Bu modelin amacı ekonomik büyümeye neden olan temel faktörleri ölçmektir. Model, girdileri üretilen miktara bağlayan neo-klasik bir üretim fonksiyonuyla başlamaktadır. Modelin temel varsayımları ölçeğe göre sabit getiri ve girdiler arasında ikame ve azalan getiridir.

Solow⁷, bir yandan üretim girdileri (emek, sermaye) ile diğer tarafta üretilen miktar arasındaki ilişkiyi gösteren, aşağıdaki fonksiyonel formulla sonuçlanan normal bir üretim işleviyle başlamıştır:

$$Y = F(K, L) \quad (17)$$

Burada:

Y = çıktı,

K = sermaye,

⁷ Solow 1987'de Nobel Ekonomi Ödülü'nü kazanmıştır.

L = emek.

Solow modeli daha sonra, artan yaşam standartları ve ekonomik büyümedeki tasarruflar, nüfus artışı, yatırım ve teknik ilerleme gibi diğer değişkenleri içerecek şekilde genişletilmiştir. Yatırım ve teknolojik ilerlemelerin ekonomik büyümenin artmasına, nüfus artışının ise ekonomik büyüme oranlarında azalmaya yol açtığını göstermiştir.

Neoklasik büyüme modellerinden önce, Rostow (1938) ülkelerin gelişim merhalelerini belirtmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Batı ile aynı prosesi izlemesi gerektiğini savunmuştur. Böylece yatırımın kaynağı olarak tanınan yurtiçi ve yurtdışı tasarruflardaki artışı da içermektedir. Harrod-Domar (1939) ve Rostow (1938) modelinde, tasarrufun büyümede en önemli unsur olduğuna inanmışlar ve büyümenin tasarruf oranını artırarak elde edileceğini öne sürmüşlerdir. Bununla birlikte, bu modelde üretim fonksiyonu varsayılmış ve denge “bıçak sırtı” adı verilen rastgele bir yerde inşa edilmiştir (Mammadov, 2016: 15).

Bu model, sermaye birikiminin ekonomik büyümeyi açıklamak için tek başına yeterli olmadığını göstermiştir. Nitekim yüksek tasarruf oranları yüksek büyümeye yol açar, ancak bu geçici ve sürekli olmayan bir temelde sağlanır. Model, nüfus artışının sürdürülebilir ekonomik büyüme ile nasıl ilişkili olduğuna dair iyileştirilmiş bir yorum getirmiş ve farklı ülkeler arasındaki farklı yaşam standartları seviyeleri için bir açıklama sunmuştur. Daha yüksek bir nüfus artış hızının sermaye stoku seviyesinde bir azalmaya, kişi başına düşen gelirden bir düşüşe ve yaşam standartlarında bir bozulmaya yol açtığını belirtilmiştir. Solow modelinde, yaşam standartlarının yükseltilmesine ve ekonomik büyümede teknik ilerlemenin önemine odaklanılmıştır. Üretim sürecinin teknolojik gelişmelerden ve teknik bilgi birikimindeki gelişmelerden nasıl etkilendiğini araştırılmış ve teknik gelişmenin ekonomik büyümedeki herhangi bir artışın temel belirleyicilerinden biri olduğu sonucuna varılmıştır (Alodadi, 2015).

Teknik ilerleme, çıktıda sürekli artışlara ve dolayısıyla toplumun refahında iyileşmelere neden olur. Bu nedenle, ulaştırma, iletişim ve benzeri altyapısal ekonomik iyileştirmeler yoluyla üretkenlik üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmak için teknik evrime odaklanmaları ve uygun politikaları benimsemeleri hükümetlerin

sorumluluğundadır. Ayrıca, teknolojik gelişmenin, kaynakların tükenmesiyle bağlantılı zorlukların ele alınmasına yardımcı olabileceği önemli sayıda araç vardır. Solow (1974), kaynakları koruyan buluşların, gerçek çıktı birimi başına doğal kaynak gereksinimlerini azaltma potansiyeline sahip olduğunu savunmuştur. Yeni teknolojinin, talebi alternatif kaynaklara kaydırmanın ikame edici etkisi de olabilir; Yirminci Yüzyılın sonlarında kömürden petrole geçiş, bunun modern bir örneğini teşkil eder. Nihayetinde gelişmiş teknoloji, üretim maliyetlerini düşürebilir ve araştırmayı kolaylaştırabilir, bu da dolayısıyla belirli bir kaynağın kullanılabilirliğini artırabilir (Dünya Ticaret Örgütü, 2010).

2.6.6. İçsel Büyüme Modeli (Yeni Büyüme Teorisi)

Pek çok iktisatçı, Solow modelinde olduğu gibi uzun vadede üretkenliğin yorumlanmasında teknik ilerlemenin dış kaynaklara dayanan ekonomik büyüme modellerine ikna olmamıştır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004). Bu nedenle, Romer (1986) ve Lucas (1988) “beşerî sermaye stoku” ve “teknolojik değişiklikler” şeklinde iki faktöre odaklanan bir içsel büyüme teorisi geliştirdiler.

Bu modelin temel özelliği, teknik ilerlemeyi, Solow-Swan modelinin önerdiği gibi, emek ve sermaye yerine doğrudan üretkenlik ve ekonomik büyümeye bağlamasıdır. Endojen büyüme modeli aşağıdaki denklemle ifade edilebilir:

$$Y = F(K, L, A) \quad (18)$$

Anlamı:

K = Beşerî ve fiziksel sermaye,

L = Emek,

A = Teknoloji.

İçsel büyüme teorisi, yaşam standartlarını yükseltmede teknik ilerlemenin rolüne odaklanmıştır. Bu, icatların teknik ilerlemesini, yeni ürünlerin veya yeni üretim süreçlerinin herhangi bir keşfini ve inovasyonunu da kapsar. Buna ek olarak bu teoride,

araştırma ve geliştirmeye yapılan yatırım ve harcamaların (Ar-Ge) teknik ilerlemenin ana kaynakları olduğunu kabul edilmektedir (Romer, 1994).

Hızlı teknik gelişme, araştırma ve geliştirmeye yapılan sürekli yatırımın bir sonucudur. Bu, doğal olarak ülkelerin daha fazla harcama yapmasını gerektirir ve özel sektörü araştırma ve geliştirme alanına yatırım yapmaya teşvik eder. Dolayısıyla teknik ilerleme, yatırım harcamalarının yanı sıra cari tüketimde bir azalma gerektirir.

İçsel ekonomik büyüme teorisinde, ekonomik büyümede sürdürülebilir bir artışa zemin hazırlayan hükümet politikalarına vurgu yapılmıştır. Bu teoride; doğrudan harcama ve yardımın ve vergi muafiyetlerinin sağlanmasının, araştırma ve geliştirme için vergi teşviklerinin (Ar-Ge), fikri mülkiyet haklarının ve bunların korunmasının, altyapıyı geliştirmenin, beşerî sermayeye yatırım desteği sağlamanın ve dış ticaret düzenlemesinin hepsinin bizzat rol oynadığı ifade edilmektedir (Barro ve Sala-i Martin, 2004).

Romer ve Lucas'ın teorisi, ekonomik büyüme sürecindeki temel bileşenlerden biri olarak beşerî sermayenin büyüme üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Bu bağlamda eğitim, işgücü eğitimi, rehabilitasyon, küresel piyasalarda rekabet gücünün artırılması ve dolayısıyla yaşam standartlarının iyileştirilmesi yoluyla beşerî sermayeye yatırım yapılması önerilmiştir. Bu nedenle, Romer ve Lucas'ın modeli esas olarak:

- (i) Teknolojik değişim,
- (ii) Ticaret politikası,
- (iii) Hükümetin rolü,
- (iv) Beşerî sermayeye odaklanmaktadır (Piazolo, 1995).

Lucas (1988: 3-42), işgücünün eğitim düzeyine bağlı olan insan sermayesindeki artışların, diğer üretim faktörlerinin verimliliğini artıracaklarını vurgulamıştır. Hem beşerî hem de fiziki sermayenin ne kadar önemli olduğunu belirleyen Lucas, büyüme sürecinde her iki faktörün rolünü kıymetlendirmiştir. Ayrıca, eğitimin oluşturduğu pozitif dışsallıklar sebebiyle azalan getiriler yasaasının işe yaramadığı tespit edilmiştir.

Romer (1990: 251-286) tarafından belirtildiği gibi, teknolojik ilerleme büyümenin temelini oluşturmaktadır ve bu sektöre yapılan yatırımlar büyüme oranlarını hızlandıracaktır.

Diğer modeller gibi dışsal ve içsel büyüme modelleri de haddi zatında tasarım hataları taşır. Bununla birlikte bunlar, bir dizi nedenden ötürü en ünlü ekonomik modellerdir. Bunların en önemlisi ise, farklı ekonomilere uyarlanma olasılığına açık olmalarıdır. Asheghian (2011), Kanada'daki ekonomik büyümenin belirleyicileri üzerine yaptığı araştırmaya dayanarak Romer ve Lucas'ın modellerinin gücünün, uzun vadeli büyümenin yalnızca teknolojik değişikliklerden değil, bunun yanında kurumsal ve ülkeye özgü unsurlar gibi diğer faktörlerden de etkilendiği görüşünü savunmuştur.

Öte yandan tartışılması çok önemli olan iki önemli teori daha vardır. Bunlar Rostow ve Lewis teorileridir. Rostow (1960), herhangi bir ülke için ekonomik sorunların, belirlenmesi zor olan birkaç zorlu faktöre bağlı olduğunu öne sürer. Bu teori, bu sorunların ülkelerin ekonomi tarihine bağlı olduğunu varsayar. Ancak en önemlisi, ekonomik büyümenin dengesiz büyümeye dayanmış olmasıdır.

Rostow (1960) "Ekonomik büyümenin aşamaları" adlı kitabında ekonomik büyümenin dengesiz büyümeye ve geri kalanının gelişiminde öncü rol oynayan sözde "lider sektör"ün varlığına dayandığını savunmaktadır. Ancak Rostow, Baran ve Hobsbawm (1961) gibi ekonomistlerden ciddi eleştiriler almıştır. Örneğin Rostow'un büyüme aşamalarına ilişkin fikirleri çok net değildir ve ekonomide her aşamada olacak ve bir sonraki aşamaya geçmeden önce olması gereken değişiklikleri belirtmemiştir.

Lewis'in teorisi (1954), anlaşılması kolay, meşhur ve yaygın bir iktisat teorisidir. İş gücü açısından, özellikle yoksul ülkeler başta olmak üzere, ülkelerin tarımsal değil, sanayi sektörüne odaklanmasını sağlar. Teori, tarım sektöründen sanayiye dönüşüm sürecinin sanayi sektöründe artan üretime bağlı olduğunu varsaymaktadır. Bu teoride ayrıca, sanayi sektörünün, işçileri hareket etmeye teşvik etmek için tarım sektöründen daha yüksek olan sabit bir ücret düzeyinin korunması önerilmektedir.

Teori, genel olarak az gelişmiş ülkeler için yararlı olmasına rağmen, özellikle iki sektör arasındaki dönüşüm açısından ciddi şekilde eleştirilmiştir. Bu teori, tarım sektöründe insan gücünde bir artış olduğunu ve muhtemelen işçilerin endüstriyel

sektörlere transferini hızlandırdığını ima etmektedir. Aslında, daha az gelişmiş ülkelerde ve büyük şehirlerde yüksek düzeyde işsizlik vardır; bu ise Lewis'in teorisinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının neden zor olduğunu açıklayan bir husustur.

Ekonomik büyümeyle ilgili önemli sayıda teori ve model vardır, ancak yalnızca en dikkate değer olanlar bu çalışmanın literatür taramasına dahil edilmiştir. Bununla birlikte, farklı teorilerin ve modellerin farklı amaçlara hizmet ettiği ve kapsamı aynı ekonomide aynı problemi ele alacak şekilde daraltılsa bile tek bir benzersiz model veya yaklaşım olmadığı gözlemlenebilir (Zarmouh, 1998).

Bu bölümde, ekonomik büyümenin teorik yanına değinilmiş ve bir zamanlar ekonomik büyüme konusunu ele alan farklı ekonomik ekoller araştırılmıştır. Bölümün başında, ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma arasındaki fark açıklığa kavuşturulmuş ve ekonomik büyümenin ulusal kalkınmayı yansıtmak için kullanılabileceğine işaret edilmiştir. Merkantilistlerin ve Fizyokratların düşüncelerine göre ekonomik büyüme kaynaklarının bir özeti de verilmiştir. Burada Merkantilist teorisinin, artan ekonomik büyümenin ticarete ve daha da önemlisi ihracatta genişlemeye ve ticaretin hükümetin müdahalesine dayandığını öne sürdüğü belirtilmiştir.

Daha sonra Adam Smith, David Ricardo, Robert Malthus ve Joseph Schumpeter'in fikirleriyle temsil edildiği şekliyle klasik iktisat teorisinin ana savunucuları tartışılmıştır. Bu teorisyenler, piyasaya devlet müdahalesinin sınırlandırılmasını talep etmişler ve ekonomik büyümeyi sermayenin, teknolojik gelişmenin ve doğal kaynakların bir işlevi olarak görmüşlerdir. Nitekim kendileri sermaye birikimini ekonomik büyümenin ana itici gücü olarak kabul etmişlerdir.

Keynes'e göre yatırımın ve tüketimin ekonomik büyüme sürecindeki rolü de aynı şekilde ekonomik büyümede yatırımın ikili etkisine odaklanan Harrod-Domar modeli gibi tartışılmıştır.

Bundan sonra tasarruf, nüfus artışı ve yenilik gibi ek faktörleri de içerecek şekilde artırılan Solow modelinin katkısı açıklanmıştır. Romer ve Lucas tarafından sunulan iç büyüme teorisine yönelik bir araştırma da bu bölümde yer almıştır. Araştırmada Solow

modelinin içsel olarak değil dışsal olarak belirlenen değişkenlere odaklandığı bulunmuştur. Ayrıca Romer ve Lucas'ın teknolojik gelişme ve ekonomik büyüme düzeyini artırmada AR-GE'nin rolüne özel bir vurgu yaptıkları görülmüştür.

Adam Smith ve kendisinden sonraki Klasik iktisatçıların da savunduğu gibi ekonomik faaliyet özgürlüğü ve devlet müdahalesinin olmaması gibi politikalara ilham veren ekonomik teorilerin, Klasik iktisatçıların yaşadığı çağdaş koşulların sonucu olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Keynes'in açıkladığı gibi devletin piyasaya müdahalesi o dönemdeki ekonomik koşulların bir sonucu idi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Literatür Taraması ve Teorik Çerçeve

Bu bölümde, yolsuzlukla ilgili literatür gözden geçirilmektedir. Yolsuzlukla ilgili literatür, ilginç bir şekilde, düşünce okullarına göre farklı görüşler arasında bölünmüş durumdadır. Sonuç olarak ortaya çıkan görüşlerin iki başlık altında özetlenmesi mümkündür. Taraflardan birincisi *ahlâkçılar*⁸ olarak anılmaktadır. Ahlâkçılar yolsuzluğun kesinlikle ortadan kaldırılması gereken “mutlak bir kötülük” olduğuna inanmaktadırlar. Buna karşılık *revizyonistler*⁹ olarak adlandırılan diğer taraf ise yolsuzluğa karşı daha pragmatik bir yaklaşım sergilemektedir. Revizyonistler tarafından tarif edildiği şekliyle yolsuzluk, adeta “tekerlek yağı”dır; yani bir ekonominin düzgün çalışmasını sağlayan yağ işlevi görmektedir. Bunun aksine, ahlâkçılara göre yolsuzluk “tekerleğin içindeki kum”dur; dolayısıyla yolsuzluk ekonomiyi olumsuz yönde etkiler. Bu çalışma yolsuzlukla ilgili literatürü değerlendirirken, her iki okulun görüşlerine göre kapsamlı bir değerlendirme yapmaktadır.

3.1.1. Yolsuzluğun Olumlu Etkileri Olduğunu İleri Süren Çalışmalar

Bu konuyla ilgili ilk araştırmacılardan biri, yolsuzluğun olumlu bir etkisi olacağına dair bazı kanıtlar bulan Leff (1964) olmuştur. Leff, bürokratik yolsuzluk ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Leff’e göre yolsuzluk gelişmekte olan ülkelerde bulunmayan yeniliklerin getirilmesi ve yaratılmasının nedeni olabilir. Yolsuzluk nedeniyle birkaç imrenilen fırsat veya arzu edilen şeylere sahip olmak rekabeti arttırır ve böylece üretimde verimliliğe yol açar. Yolsuzluğun, hükümetin kötü politikalarının etkilerini zayıflattığını söyleyen Leffe göre, yolsuzluğun önlenmesinden elde edilen gelirin ekonomik kalkınmayı sağlamak üzere etkili bir şekilde kullanılacağına dair bir garanti yoktur. Yolsuzluk oranı ancak sürdürülebilir

⁸ The Moralists.

⁹The Revisionists.

kalkınma ile azaltılabilir. Bu nedenle, hükümetin ekonomik kalkınma için alternatif politikalara odaklanması gerekmektedir (Leff, 1964).

Huntington, “Değişen Toplumlarda Politik Düzen”¹⁰ adlı tartışmalı kitabında, yolsuzluğun erdemlerini savunmuştur. Huntington'a göre yolsuzluk, sosyal normlardan sapma değil, güçlü politik kurumları olmayan bir toplumda modernleşmenin doğal bir sonucudur. Temelde, yolsuzluk, çoğu toplumun yaşadığı bir modernleşme aşaması olarak görülmüştür (Huntington, 1968).

Lui (1985), yolsuzluğun kuyruklarda harcanan zamanı azaltabileceğini göstermek için ekonomik bir model kullanmıştır.

Acemoğlu ve Verdier (1998) yolsuzluğun, girişimcilere, zararlı ve verimsiz düzenlemeleri atlamaları için bir yol sağladığını ileri sürmüşlerdir.

Swaleheen ve Stansel'in (2007) 60 ülke için yaptıkları analizde, yolsuzluğun yüksek ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerde ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna varmıştır.

Swaleheen (2009), yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini değerlendirmek için farklı tahmin yöntemleri kullanmıştır. Ayrıca, yolsuzluk algısı için farklı veri kaynakları kullanarak tahminlerde bulunmuştur. Uluslararası Ülke Risk Rehberi'ndeki yolsuzluk endeksi kullanıldığında ve sabit etkiler tahmininde bulunulduğunda yolsuzluğun ekonomik büyüme açısından olumlu bir etkisi görülürken; Uluslararası Şeffaflık Örgütü endeksi kullanıldığında istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Heckelman ve Powell (2010), yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin görüldüğünden daha karmaşık olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu araştırmacılar, kurumsal çevreye özel bir ilgi göstererek yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlar; sınırlı ekonomik özgürlüğe sahip ülkelerde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna varmışlardır.

¹⁰ “Political Order in Changing Societies.”

Huang (2012) 1995-2010 dönemi için 10 Asya ülkesinde yolsuzluk, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi Panel Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanarak incelemiştir; yolsuzluğun ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Johnson vd. (2013) Amerika Birleşik Devletleri'nde yolsuzluk, regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada regülasyon, bir ekonomiye devlet müdahalesinin kapsamı olarak tanımlanmıştır. Düşük regülasyon oranlarına sahip olan eyaletlerde, yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunurken, daha yüksek regülasyon oranlarına sahip olan eyaletlerde ise anlamlı bir sonuç bulunamamıştır.

Yolsuzlukla ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulan diğer çalışmalar arasında Egger ve Winner (2005) ile Ondo (2017) de bulunmaktadır.

Bazı araştırmacılar ise, yolsuzlukla ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki olmadığını belirlemiştir. Nitekim Campos vd. (2010) yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için 41 empirik çalışmanın 460 tahmininden oluşan bir meta-analiz gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaların %62'sinin bu iki değişken arasında anlamsız bir ilişki bulunduğunu bildirmişlerdir. Yine yolsuzlukla büyüme arasında anlamsız bir ilişki olduğuna dair bulgulara ulaşan diğer araştırmacılar arasında Glaeser ve Saks (2006) ile Treisman (2007) bulunmaktadır.

3.1.2. Yolsuzluğun Olumsuz Etkisi Olduğunu İleri Süren Çalışmalar

Yolsuzluğun maliyeti konusundaki en ünlü eserlerden biri Mauro (1995) tarafından yapılan yolsuzluk ve büyümeyle ilgili araştırmadır. Mauro, 1980-1983 yılları arasında 70 ülkeden oluşan bir panel veri çalışması yapmıştır. İçselliği kontrol etmek için etnik-dilsel ayırım denilen bir değişken kullanmıştır. Mauro söz konusu çalışmada yolsuzluğun yatırımları azaltarak ekonomik büyümeyi engellediğine dair sonuçlar bulmuştur.

Mauro (1997) tarafından yapılan bir başka çalışmada, yolsuzluğun beş kanal üzerinden ekonomik büyümeyi engellediği ileri sürülmektedir. Buna göre yolsuzluk, kamu gelirini azaltmak, kamu altyapısının kalitesini düşürmek, kamu yatırımlarını artırırken verimliliğini azaltmak, sağlık ve eğitim harcamalarını azaltmak ve bütçe içinde kamu yatırımlarının payını arttırmak suretiyle büyümeyi engellemiştir.

Benzer şekilde, Mo (2001) tarafından yapılan bir çalışmada, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği iletim kanallarına dikkat çekilmiştir. Mo 1970-1985 döneminde 54 ülkeyi incelemek için basit en küçük kareler tahmin yöntemini kullanmış ve yolsuzluktan kaynaklanan ana kanalın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini belirlemiştir. Çalışmada ayrıca, beşerî sermaye ve özel yatırımlar önemli iletim kanalları olarak kaydedilmiştir.

Silva vd. (2001) 81 ülke üzerinde bir çalışma yapmış; yolsuzluğun ülkenin refahını ve sermayenin verimliliğini düşürerek büyümesini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmışlardır.

Pellegrini ve Gerlagh (2004), 1982-2004 dönemi için 33 Afrika ülkesinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yolsuzluğun iç ve dış yatırım yoluyla ekonomik büyümeyi büyük ölçüde etkilediğini belirtmişlerdir.

Akai vd. (2005), yolsuzluğun büyüme üzerindeki etkilerini kısa vadede (1998-2000), orta vadede (1995-2000) ve uzun vadede (1991-2000) gözlemlemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre yolsuzluk orta ve uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Yolsuzluğun ekonomik büyümeyi etkilediği bir kanal olarak yatırımın önemi, Balamoune-Lutz ve Ndikumana (2007) tarafından yapılan çalışmalarla da doğrulanmıştır. Balamoune- Lutz ve Ndikumana Afrika ülkelerindeki yolsuzluk ve büyüme arasındaki ilişkiyi yatırım kanalı üzerinden araştırmışlardır. Yolsuzluğun özel yatırım üzerinde olumsuz, kamu yatırımında ise olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirlemişlerdir; çünkü yolsuz bürokratlar bencil kazançları için kamu yatırımını arttırmaya çalışmaktadır.

Uğur ve Dasgupta (2011), düşük gelirli ülkelerle ilgili bir meta-analiz çalışmasında, yolsuzluğun beşerî sermaye ve kamu maliyesi gibi dolaylı yollarla ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca, demokrasi ve yargı sisteminin gücünün bir ekonomideki yolsuzluk seviyesini etkilediğini belirtmişlerdir.

Yolsuzluk, beşerî sermaye birikimini çarpıtarak, dolaylı yollarla, beşerî sermaye üzerinden ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Büyüme literatürü beşerî sermayeyi ekonomik büyümenin önemli bir itici gücü olarak tanımlamıştır.

Musa vd. (2016), 1995-2014 yıllarında Batı Afrika ülkelerinde yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Yolsuzluk endeksindeki 1 yüzde puanlık artışın, büyüme oranında 0,143 puanlık bir düşüş ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi dışa açıklık üzerinden de dolaylı olarak etkilediğini belirtmişleridir.

Bazı araştırmacılar ise yolsuzluk, ticarete dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu araştırmacılara göre, yolsuzluk dış ticareti engellemektedir, böylece ekonomik özgürlüğü ve büyümeyi sınırlandırmaktadır; buna göre daha dışa açık ülkelerin daha az yolsuz olduğu kabul edilmektedir (Pellegrini ve Gerlagh, 2004; Ghazi vd., 2014).

Yolsuzluğun olumsuz etkilerini tespit eden diğer çalışmalar arasında; Tarek ve Ahmed (2013) ile Tanzi ve Davoodi (1997) bulunmaktadır.

3.1.3. Yolsuzluğun Ekonomik Büyüme ile İlişkisini İnceleyen Literatür

Bu bölümde, yolsuzlukla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için kullanılmış birkaç empirik model gözden geçirilmektedir. Tablo 1, bu çalışmaların bir özetini vermektedir.

Tablo 10: Literatür Taraması Özeti

Araştırmacı (Yıl)	Ülkeler (Dönem)	Metot	İlişki
BaliamouneLutz and Ndikumana (2007).	Afrika ülkeleri (1982 -2001).	Arellano Bond GMM.	Negatif.
Anoruo and Braha (2015).	Afrika ülkeleri (1984-2000).	Phillips Hansen tamamen değiştirilmiş OLS (fully modified OLS).	Negatif.
Huang (2015).	Asya ülkeleri (1997-2013).	(Bootstrap) Önyükleme paneli Granger nedensellik.	Pozitif.
Basem vd. (2016).	İslam işbirliği teşkilatı (2003-2010).	Sabit etkiler modeli, ilk fark modeli ve panel iki aşamalı en küçük kareler yöntemi.	Negatif.
Thach vd. (2017).	Asya ülkeleri (2004-2015).	D- GMM.	Bir seviyeye kadar pozitif sonra negatif.
Boussalham (2018).	Akdeniz ülkeleri (1998 – 2007).	Panel veri analizi (Sabit ve Rassal etkiler modeli).	Negatif.

3.2.Araştırma Metodolojisi

3.2.1. Veri Seti ve Değişkenler

Bu çalışma, 2005-2017 dönemi için 18 MENA ülkesinde ekonomik büyüme ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Veriler, ikincil kaynaklardan, Dünya Bankası ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nden toplanmıştır. Veri erişilebilirliğine göre, araştırmada ele alınan ülkeler Cezayir, Bahreyn, Mısır, Irak, İsrail, İran, Ürdün,

Kuveyt, Lübnan, Libya, Malta¹¹, Fas, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen'dir. Analiz EViews 10 programı kullanılarak yapılacaktır.

Temel model aşağıdaki gibidir:

$$\ln(GDPC)_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln(COR)_{it} + \beta_2 \ln(UER)_{it} + \varepsilon_{it} \quad (19)$$

Denklem (19)'de kesit birimleri gösterilmektedir, t zamanı, i birimi ifade etmekte ve ε hata terimini temsil etmektedir, β_0 sabit değişkendir, COR yolsuzluk algılama endeksidir, GDPC Kişi başına GSYH, UER işsizlik oranıdır.

GDPC bağımlı değişkendir (açıklanan değişken), COR ve UER bağımsız değişkenlerdir (açıklayıcı değişkenler).

Tablo 11: Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları

Değişken	Kısaltma	Kaynak
Kişi başına GSYH (sabit 2010 ABD doları)	GDPC	Dünya Bankası.
Yolsuzluk Algılama Endeksi	COR	Uluslararası Şeffaflık Örgütü.
İşsizlik oranı	UER	Dünya Bankası.

Veriler homojen olmadığı için normalleştirilip log formuna getirilmiştir.

Kişi başına GSYH: Büyüme olarak modele eklenmiştir. Dataları Dünya Bankasından toplanıp logaritmik versiyonu modelimize dahil edilmiştir.

Yolsuzluk Algılama Endeksi: Yolsuzlukla mücadele eden küresel bir STK olan TI tarafından oluşturulan Yolsuzluk Algılama Endeksi, yolsuzluğu ölçmek için en yaygın yöntemdir (Harrison, 2007). YAE, dünyadaki hemen hemen her ülke için, algılanan yolsuzluk düzeylerine ilişkin değerlendirmeler sunmaktadır (Lambsdorff,

¹¹ Malta ve Cibuti, Dünya Bankası'na göre MENA bölgesinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Daha fazla bilgi için bu siteyi ziyaret edebilirsiniz: <https://data.worldbank.org/region/middle-east-and-north-africa>

2007). COR endeksi verileri yüzölçüm ölçeğe göre düzenlenmiş ve daha sonra logaritması alınmıştır.

İşsizlik oranı: Kontrol değişkeni olarak modele eklenen bu değişkene ait veri Dünya Bankasından toplanıp normal log olarak modelimize dâhil edilmiştir.

3.3. Tahmin Yöntemi

3.3.1. Panel Veri

Genel olarak ekonometrik analiz için zaman serileri, kesitsel ve panel verileri olmak üzere üç tip veri seti kullanılır. Zaman serisi verilerinde, zaman içinde bir veya daha fazla değişken gözlenmektedir. Kesitsel verilerde, birkaç örnek birim için bir zaman noktasında bir veya daha fazla değişken toplanır. Panel verileri hem kesit hem de zaman serisi verilerini içeren karışık bir türdür (Gujarati, 2003: 636). Panel verileri, kesit ve zaman serilerini birleştirerek gözlem sayısını ve böylece tahminlerin verimliliğini artırır (Song vd., 2009: 38). Bu nedenle, bu empirik çalışmada MENA ülkelerinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan panel verileri kullanılmaktadır.

Panel veri yöntemi, belirli bir zaman boyutunda ülkeler, firmalar, hane halkları ve bireylerden oluşan kesitlere ilişkin gözlemlerin bir kombinasyonudur. Gujarati (2003: 640), panel veri türünün verilerin kullanılabilirlik düzeyine göre değiştiğini belirtmiştir. Her birim aynı sayıda zaman serisi gözlemine sahipse, bu tip verilere dengeli panel verileri denilmektedir, ancak panel değişkenleri arasında gözlem sayısı farklıysa, bu verilere dengesiz panel verileri denilmektedir.

Panel veri setleri ekonomi hakkında geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır. Panel veri analizi, model üreticilerinin ekonomik süreçler hakkında bilgi edinmelerini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireyler, firmalar, ülkeler arasındaki heterojenliği ve yatay kesitlerde görünmeyen dinamik etkileri de hesaba katmaktadır.

Panel veri analizinin avantajları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Baltagi 2005: 4-8):

- I. Bireylerin, devletlerin ve ülkelerin heterojen olduğunu gösteren panel verileri, bireysel heterojenliği zaman serileri ve kesitsel çalışmalardan daha iyi kontrol edebilir.

- II. Panel verileri, uyum dinamiklerini incelemede daha başarılıdır.
- III. Panel verileri, saf zaman serileri ve kesit verileri tarafından kolayca tespit edilemeyen etkilerin ölçülmesinde daha iyi sonuçlar vermektedir.
- IV. Panel veri analizi, yatay kesit gözlemlerin farklılıklarını (ülkeler, firmalar ve bireylerin sahip olduğu özellikleri) dikkate aldığı için, mevcut farklılıkların model içerisinde ölçülebilmesinde ve kontrolüne izin vermektedir.
- V. Panel verileri, kesitsel veya zaman serisi verilerinden daha karmaşık davranışsal modeller oluşturma ve analiz etme olanağına sahiptir.
- VI. Bireyler, firmalar ve haneler üzerinde toplanan mikro panel verileri, makro düzeyde ölçülen benzer değişkenlere kıyasla daha doğru ölçüm sağlamaktadır.

Temel bir panel veri denklemi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$Y_{it} = \beta_{1i} + \beta_{2it}x_{2i} + \beta_{3i}x_{3it} + \beta_{kit}x_{kit} + e_{it} \quad (20)$$

Burada: $i = 1, 2, \dots, N$ $t = 1, 2, \dots, T$

“i” kesit birimlerini (ülkeler, firmalar, hane halkları...) temsil etmektedir.

“t” zamanı (gün, ay, yıl...) belirtmektedir. Başka bir deyişle, “i” kesit boyutunu göstermektedir. Y_{it} , denklemin bağımlı değişken değerini temsil eder.

Panel veri regresyon modellerinin tahmini, kesişim, eğim katsayıları ve hata terimi hakkında yapılan varsayımlara bağlıdır (Gujarati, 2003:640; Hsiao, 2003: 12).

Değişken kesişim ve / veya eğim katsayılarına sahip olan sabit etkiler ve rassal etkiler modeli, panel veri analizlerinde en sık kullanılan iki modeldir.

3.3.1.1. Sabit Etkiler Modeli

Sabit etkiler tahmincisi aynı zamanda iç tahminci olarak kabul edilir. Bunun nedeni, sabit etki modelindeki kesişme teriminin ayrı birimler arasında farklılık göstermesi, ancak zamana göre değişmemesidir (Lawal F. , 2019).

Sabit eğim katsayısına ve sadece birimler arasında veya sadece zaman verileri arasında ya da hem zaman verileri hem de kesitsel veriler arasında değişen bir kesmeye sahip modellere sabit etki modeli denilmektedir. Panel değişkenlerinde birimler arasında fark olduğunda zamana bağlı bir ayırım yoksa, oluşturulacak regresyon

modeline tek yönlü ve kesitsel sabit etkiler modeli denilmektedir. Ve sadece zamana bağlı farklılaşma meydana gelirse, buna tek yönlü zamana bağlı sabit etki modeli denilmektedir. Bununla birlikte, sabit terim zamana ve birime bağlı olarak değiştirilirse, çift yönlü sabit bir model vardır (Buğdaycı, 2019: 72-75).

Basit bir panel verisinin denklemi bu şekilde ifade edilebilir:

$$Y_{it} = \beta_{1i} + \beta_{2it}x_{2i} + \beta_{3i}x_{3it} + \beta_{kit}x_{kit} + e_{it} \quad (21)$$

Sabit modelinde ise $\beta_{kit} = \beta_k$

Sonuç olarak bu modelin denklemi şu şekildedir

$$Y_{it} = \beta_{1i} + \beta_{2it}x_{2i} + \beta_{3i}x_{3it} + \beta_{kit}x_{kit} + e_{it} \quad (22)$$

i: yatay kesit birimi = 1, 2, 3..., N ve t: zaman boyutu = 1, 2, 3, ..., T

Yukarıdaki denklemde eğim katsayıları (β_2, β_3) tüm bireyler için sabittir. Ancak kesişme (β_1) farklı bireyler için farklı değerler almaktadır.

Gözlenemeyen etkinin herhangi bir açıklayıcı değişkenle ilişkili olduğu varsayıldığında, modeli analiz etmek için sabit bir etki tahmincisi kullanmak uygundur. Sabit etkiler modeli ayrıca açıklayıcı değişkenlerin (x_2, x_3) hata teriminden (e_{it}) bağımsız olduğunu varsaymaktadır (Baltagi, 2005).

3.3.1.2. Rassal Etkiler Modeli

Panel veri analizinde kesitsel gruplar ve zaman serilerindeki değişiklikler rassal etkiler modelindeki hata değeri içerisinde değerlendirilir. Sabit etkiler modeline göre avantajı, serbestlik derecesinin düşmesini engellemesidir (Baltagi, 2005).

Rassal Etkiler modelinde, bireylere veya zamana bağlı olarak meydana gelen değişiklikler modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil edilir. Bu nedenle, rassal etkiler modeline hata bileşeni modeli de denilmektedir. Sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri arasındaki en büyük fark, birim etkinin veya birim ve zaman etkisinin, sabit katsayılar da tesadüfen olabileceği varsayımdır. Bununla birlikte, rastgele etkiler modelinde, sabit etkilerde olduğu gibi, zaman içinde değişmez, ancak her bir yatay kesit değişkeni için değişen sabit bir katsayı tavsiye edilmektedir (Çam, 2016: 111).

Rassal etkiler modelinin uygulanmasının maksadı, gözlemlenmeyen bazı değişkenlerde zaman içinde sabit kalıp kesit değişkenliğini göstermek, diğer kısım ise birimler arasında sabit olmak ve zaman içinde değişiklik göstermektir.

Basit bir panel verisinin denklemi şu şekildedir:

$$Y_{it} = \beta_{1i} + \beta_{2it}x_{2i} + \beta_{3i}x_{3it} + \beta_{kit}x_{kit} + e_{it} \quad (23)$$

$$\text{Rassal modelinde ise } \beta_{1i} = \bar{\beta}_1 + \mu_i \quad (24)$$

$$Y_{it} = (\bar{\beta}_1 + \mu_i) + \beta_{2it}x_{2i} + \beta_{3i}x_{3it} + \beta_{kit}x_{kit} + e_{it} \quad (25)$$

$$\text{Böylelikle hata terimi ise } v_{it} = \bar{\beta}_1 + e_{it} \quad (26)$$

Sonuç olarak bu modelin denklemi aşağıda gösterilmektedir (Baltagi, 2005).

$$Y_{it} = \bar{\beta}_1 + \beta_{2i}x_{2i} + \beta_{3i}x_{3i} + \beta_{kit}x_{kit} + v_{it} \quad (27)$$

3.4. Modeli Belirleme Yöntemi

Panel verilerinin analizi üç farklı yöntemle yapılmaktadır: klasik model (Havuzlanmış EKK), sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modelidir. Bu metotlardan hangisinin analizde kullanım için uygun olacağını belirtmek için F testi, LM testleri ve Hausman testi kullanılmıştır.

3.4.1. F-Testi İstatistiği

F Testi, genel olarak, verilerin birimlere göre değişip değişmediğini test etmektedir. Veriler birime göre farklı değilse, klasik modeli kullanmak kabul edilebilir (Tatoğlu, 2016: 168). Başka bir deyişle, tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu hipotezi F testi ile test edilir.

F-Testine ait olan hipotezler şu şekildedir:

H_0 : birim etkileri sıfıra eşittir (klasik model uygundur).

H_1 : birim etkileri mevcuttur (klasik model uygun değildir), bu durumda sabit etkiler modeli uygundur.

3.4.2. Lagrange Çarpan Testi

Regresyonu çalıştırmak için en uygun modeli seçmek için Breusch-Pagan Lagrange çarpan testi yapılmıştır.

Bu test, rassal etkiler modeli ile Havuzlanmış EKK modeli arasında seçim yapmak için kullanılır. Bu testin hipotezi aşağıdaki gibidir:

H_0 : Rassal etkiler yoktur (Birim etki yoktur), bu halde Havuzlanmış EKK geçerlidir.

H_1 : Rassal etkiler vardır (Birim etki mevcuttur), bu durumda Rassal etkiler modeli geçerlidir (Breusch ve Pagan, 1980).

3.4.3. Honda Testi

Breusch-Pagan testi, varyans bileşenlerinin olumsuz olacağını da dikkate alarak alternatif hipotezin iki taraflı olduğunu ileri sürmektedir. Honda testi, varyans bileşenlerinin olumsuz olmayacağı varsayımına dayandığı için tek taraflı sonuçlarda en sağlıklı sonuçları vermektedir (Top, 2019: 64).

Honda testine ait olan hipotezler şu şekildedir (EViews Kullanım Kılavuzu, 2019):

H_0 : Kesit etkisi varken zaman etkisi bulunmamaktadır, bu halde Havuzlanmış EKK geçerlidir.

H_0 : Zaman etkisi varken kesit etkisi bulunmamaktadır, bu halde Havuzlanmış EKK geçerlidir.

H_0 : Kesit ve zaman etkisi bulunmamaktadır, bu halde Havuzlanmış EKK geçerlidir.

Kısacası H_0 hipotezini reddedersek o halde, Rassal etkiler modeli geçerlidir (Honda, 1985).

3.4.4. Hausman Testi

Hausman spesifikasyon testi, sabit etkiler ve rassal etkiler modeli arasında seçim yapılırken kullanılır (Gujarati, 2003: 651). Hausman spesifikasyon testinde, panel veri

modelindeki bileşen hata terimlerinin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olup olmadığı kontrol edilerek sabit etkiler ve rassal etkiler modeli katsayı tahmin edicileri karşılaştırılır. Bileşen hata terimleri açıklayıcı değişkenlerle ilişkili değilse, her iki tahminci de tutarlıdır, ancak rassal etki modeli tahmincisi daha verimlidir. Aksi takdirde, sabit etki tahmincisi bu durumdan etkilenmez, ancak rassal etki tahmincisi sapmış ve tutarsızdır (Hausman, 1978).

Hausman testinin hipotezi aşağıdaki gibidir:

H_0 : Rassal etkiler modeli uygundur.

H_1 : Sabit etkiler modeli uygundur.

Hausman testinin anlamlılık seviyesi %5'tir, p değeri %5'ten fazlaysa, regresyon analizi için Rassal Etkiler Modeli dikkate alınacaktır. Öte yandan, %5'ten daha azsa Sabit Etkiler Modeli dikkate alınacaktır.

3.5. Tanı Testleri

Panel veri modellerinde, temel olarak, her üç model yapısı da yatay kesit bağımlılık, otokorelasyon (ardışık bağımlılık) ve değişen varyans sorunları olmadığı hipotezlerine odaklanmıştır. Panel veri modelinde, bu hipotezlerin bulunmaması durumunda, modele eklenen değişkenlerde güvenilirlik eksikliğine ve standart hataların yanlış değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, model bu varsayımların doğru olup olmadığını tahmin ettikten sonra test edilmelidir (Bakırtaş ve Çetin, 2016: 136-137).

3.5.1. Değişen Varyans Testi

Sabit etkiler regresyon modelinde heteroskedastisite (değişen varyans) sorunu olup olmadığını bulmak için sıkça kullanılan LM testidir. Bu testin temel fikri, hata terimlerinin değişen varyansa sahip olup olmadığını bulmaktır. Panel veri analizi için kullanılan modeller LM testi ile varyans açısından test edilmiştir. Bu teste ait hipotezler şu şekildedir:

$H_0: \sigma^2 = \sigma$ Sabit varyans varsayımı geçerli değildir.

$H_1: \sigma^2 \neq \sigma$ Sabit varyans varsayımı geçerli değildir.

3.5.2. Otokorelasyon Testi

Otokorelasyon varsayımı, hata teriminin ardışık değerleri arasındaki anlamlı ilişkiyi ifade etmektedir. Otokorelasyonun varlığı panel veri analizinde sapmalara ve tutarsızlıklara yol açabilir. Otokorelasyon sorununun olup olmadığını incelemek için hem Baltagi ve Li LM testi hem de Durbin-Watson istatistiği kullanılmaktadır (Kaplan, 2014: 122).

Baltagi ve Li LM (1995) testi ve Durbin-Watson için hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 : Birinci dereceden otokorelasyon yoktur.

H_1 : Birinci dereceden otokorelasyon mevcuttur.

3.6. Empirik Sonuçların Analizi

3.6.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistikler tüm değişkenlerin özetidir. Bu kapsamda değişkenlere ait ortalama, medyan, maksimum, minimum, standart sapma, çarpıklık ve basıklık istatistikleri raporlanmaktadır. Değişkenin normal dağılıma uygunluk gösterip göstermediğini tespit etmek için basıklık ve çarpıklık istatistiklerinin yanı sıra Jarque-Bera olasılık değeri de incelenmektedir.

Tablo 12: Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler	LnGDPC	LnUER	LnCOR
Ortalama	9,173615	1,766021	3,622856
Medyan	8,858252	2,148596	3,713572
Maksimum	11,15166	2,947749	4,418841
Minimum	6,466400	-1,966113	0,693147
Std. Sapma	1,131285	1,040240	0,462963
Çarpıklık	-0,047148	-1,466244	-1,417970
Jarque-Bera	9,537495	115,8177	382,1114
Basıklık	2,015463	4,810872	8,581071
Gözlem	234	234	234

Bu çalışmada incelenen veri seti, 2005-2017 dönemine ait 13 yıl için 18 ülkenin 234 gözleminden oluşmaktadır. Tablo 12’de görüldüğü gibi Yolsuzluk değişkenine (COR) ait ortalama değer 3,62, medyan değeri ise 3,71’dir. Maksimum yolsuzluk endeksi değeri 4.41 iken minimum değer 0.69’dur. Yolsuzluk endeksinin standart sapması ise 0,46’dır. Ekonomik büyüme değişkenine bakıldığında, GDPC’ye ait ortalama değer 9,17, en yüksek değerin 11,15 ve en düşük değerin 6,46 olduğu görülmektedir. Örneklemedeki işsizlik değişkeninin (UER) ortalama değeri 1,76, en yüksek değer 2,94 ve en düşük değer -1,96 olmuştur.

Korelasyon matrisi, bağımlı veya bağımsız olup olmadıklarına bakılmaksızın, modeldeki tüm değişkenler arasındaki pozitif veya negatif ilişkileri gösterir. Çoklu Regresyon analizindeki varsayımlar ihlal edildiğinde Panel Veri analizinden elde edilen sonuçların kullanımı ve yorumlanması yanıltıcı olabilir. Dolayısıyla, modeldeki tüm değişkenlerin korelasyonlarını gösteren bu korelasyon matrisi, bağımsız değişkenler arasındaki güçlü bir korelasyondan kaynaklanan çoklu doğrusallık problemini önlemek için oluşturulmalı ve analiz edilmelidir.

Tablo 13: Korelasyon Matrisi

	GDPC	COR	UER
GDPC	1,000000	0,622427	-0,749291
COR	0,622427	1,000000	-0,539618
UER	-0,749291	-0,539618	1,000000

Tablo 13, bağımlı ve bağımsız değişkenler için korelasyon matrisini göstermektedir. Buna göre bağımlı değişken GDPC ile bağımsız değişken COR arasında pozitif ve kayda değer bir korelasyon varken; GDPC ile UER arasında negatif ve daha kuvvetli bir korelasyon ilişkisi tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, korelasyon matrisi bulgularına ve katsayı işaretlerine göre yolsuzluk değişkeni ve GDPC arasında %62 düzeyinde pozitif yönlü, yüksek oranlı bir ilişki mevcuttur. UER ve GDPC değişkenleri arasında ise %74 düzeyinde negatif bir ilişki vardır. Bağımsız değişkenler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde COR-UER arasında %53 düzeyinde negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

3.6.2. Model Belirleme Testleri

Çalışmada, ilk olarak klasik modele (Havuzlanmış EKK) karşı sabit etkiler modelinin geçerliliği F testi ile, rassal etkiler modelinin geçerliliği ise LM ve Honda testleri ile sınanacaktır. Rassal etkiler ve sabit etkiler modelleri arasında seçim yapabilmek için ise Hausman testi kullanılacaktır.

Tablo 14: Model Spesifikasyon Testleri

Test		Test İstatistiği	P-değeri
F-testi	F-kesit	481,8168	0,000000
	F-zaman	0,695910	0,000000
	F-kesit/zaman	283,5816	0,000000
Breusch ve Pagan (1980)	LM-kesit	1202,356	0,000000
	LM-zaman	5,948627	0,014729
	LM-kesit/zaman	1208,305	0,000000
Honda (1985)	LM-kesit	34,67501	0,000000
	LM-zaman	-2,438981	0,992636
	LM-kesit/zaman	22,79431	0,000000
Hausman Modeli Belirleme Testi		17,67401	0,000145

Tablodaki verileri ışığında klasik modelin (Havuzlanmış EKK) sabit etkiler modeline karşı uygunluğunu test etmek için F testine ait p-değeri yorumlanmalıdır. F testi p-değerinin 0.0000 olduğu görülmektedir. Bu nedenle, klasik modelin (Havuzlanmış EKK modeli) uygun olduğunu kabul eden boş hipotez reddedilir ve sabit etkiler modelinin daha uygun olduğu sonucuna ulaşılır.

Breusch-Pagan ve Honda LM Testleri ile klasik modele karşı rassal etkiler modeli test edilmekte ve hangisinin daha uygun olduğu belirlenmektedir. Tabloda yer alan test sonuçlarına göre klasik modelin uygun olduğunu varsayan boş hipotez reddedilmektedir ve dolayısıyla rassal etkiler modeline karar verilmektedir. Ayrıca rassal etkiler

modelindeki zaman etkisi anlamsız olduğu için Hausman testi sonucunun rassal etkiler modeline işaret etmesi halinde tek yönlü rassal etkiler modeli tahmin edilecektir.

Son olarak rassal ve sabit etkiler modeli arasında seçim yapabilmek için Hausman testi uygulanmıştır.

Hausman test istatistiği hipotezleri aşağıdaki şekildedir.

H_0 : Tesadüfi Etkiler Modeli Uygundur.

H_1 : Sabit Etkiler Modeli Uygundur.

Yapılan Hausman Testinin sonuçlarına göre H_0 hipotezi reddedilmekte ve buna karşı olarak alternatif hipotez kabul edilmektedir. Bu bağlamda yapılan analizler sonucunda uygun modelin sabit etkiler modeli olduğuna karar verilmiştir.

3.6.3. Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 15: Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: GDPC				
Değişkenler	Katsayı	Std.Hata	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
COR	0,314021	0,072567	4,327294	0,0000***
UER	-0,064057	0,017930	-3,572644	0,0004***
C	8,149089	0,257263	31,67608	0,0000***
R^2 : 0,990727. F Stat. (Prob): 1203,306 (0,000000) ***				
Düzeltilmiş R^2 : 0,989903.				

Not: ***, ** ve *, ilgili katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Sabit Etkiler modeli sonucunda tahmini değişkenlerden oluşan denklem şu şekildedir:

$$GDPC = 8,14 + 0,31COR - 0,06UER \quad (28)$$

Tahmin sonuçlarıyla ilişkili Düzeltilmiş R^2 (belirleme katsayısı) değerlerinin de gösterdiği gibi, dikkate alınan bağımsız değişkenlerin açıklama gücü oldukça yüksektir. Ayrıca, modellerin genel anlamını test etmek için kullanılan F istatistiklerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Panel veri regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, COR katsayısı, yolsuzluk algılama endeksinin %1 oranında artması durumunda kişi başına düşen GSYH’da %0,31 oranında (daha az yolsuzluk = daha fazla büyüme) artışa yol açacağını göstermektedir. UER katsayısı ise, işsizlik oranındaki %1’lik bir artışın ekonomik büyüme değişkeninde %-0,06 oranında (daha fazla işsizlik = daha az büyüme) düşüşe neden olacağını göstermektedir.

Çalışmamız, Türkdönmez (2019), Mo (2000), Musa vd. (2016), Uğur ve Dasgupta (2011), çalışmasındaki bulguları desteklemektedir. Onların yapmış olduğu çalışma, yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasındaki negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bununla birlikte, Huang (2012), Swaleheen (2009) gibi diğer araştırmacılar, yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir.

Bir sonraki aşamada iki yönlü sabit etkiler modelinde heteroskedastisite (Değişen Varyans) ve otokorelasyon sorunlarının varlığı test edilecektir.

3.6.4. Değişen Varyans ve Otokorelasyon Test Sonuçları

3.6.4.1. Değişen Varyans (Heteroskedastisite) Testi

Bu testinin temel hipotezleri;

$H_0: \sigma^2 = \sigma$ Sabit varyans varsayımı geçerli değildir.

$H_1: \sigma^2 \neq \sigma$ Sabit varyans varsayımı geçerli değildir.

Tablo 16: Sabit Etkiler Modeli İçin Değişen Varyans Test Sonuçları

Değişen Varyans Testi	İstatistik	P-değeri
LMh_fixed	127,5597	0,000000

Tabloda verilen test sonuçlarına göre H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu da varyansın birim üzerinde değiştiğini ve dolayısıyla modelde bir heteroskedastisite problemi olduğunu göstermektedir.

3.6.4.2. Otokorelasyon Testi

Tablo 17: Sabit Etkiler Modeli için Otokorelasyon Test Sonuçları

Otokorelasyon Testi		İstatistik	P-değeri
Baltagi ve Q. Li (1995)	LM-kesit-sabit etki	116,0953	0,000000
	LM-kesit/zaman-sabit etki	146,8779	0,000000
	Durbin-Watson	+	0,346912
Born ve Breitung (2011)	LM-kesit-sabit etki	119,4513	0,000000
	LM-kesit/zaman-sabit etki	150,6877	0,000000

Yukarıda, elde edilen sonuçlara göre bütün testleri için de otokorelasyon sorunu göstermektedir. Otokorelasyon testinin sonuçlarına göre, seri korelasyon olmadığını varsayan boş hipotez reddedilmemektedir.

Heteroskedastisite ve otokorelasyon ile ilgili sorunlar bulunduğu için ve “Panel Düzeltilmiş Standartlar Hatalar” (PCSE) yöntemi kullanılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bu yöntem, Beck ve Katz’e göre yatay kesit (N) zaman boyutundan (T) daha büyük olduğunda kullanılmaktadır (1995).

3.7. Sonuç ve Öneriler

Yolsuzluk, çok çeşitli etkileri olan ve farklı şekillerde ortaya çıkabilen bir tür hastalıktır. Bir toplumda yolsuzluk hâkim olduğunda onu kolayca ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ayrıca, yolsuzluk sadece gelişmekte olan ülkelerde görülen bir sorun değildir; zengin ya da fakir tüm ulusları etkileyen bir sorundur. Literatürde, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi biri olumlu diğeri olumsuz olmak üzere iki yoldan etkilemesinin mümkün olduğuna işaret edilmektedir.

MENA ülkelerinin çoğu, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yolsuzluk algılama endeksi ölçeğinde her zaman en çok yolsuzluğa maruz kalan ülkeler arasında listelenmiştir. Aynı zamanda bu ülkelerin diğer birçok bölgeye kıyasla düşük büyüme

oranlarına sahip oldukları görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada, MENA bölgesindeki yolsuzluk ile ekonomik büyüme arasında sistematik bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Dahası böyle bir ilişki varsa, bunun olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışmada 2005 ve 2017 yılları arasında, panel veri yöntemi kullanılarak, 18 MENA ülkesinde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Analiz sonuçları yolsuzluk algı endeksinin %1 oranında artmasının kişi başına düşen GSYH'da (ekonomik büyüme değişkeni) %0,31 oranında (daha az yolsuzluk = daha fazla büyüme) artışa yol açacağına işaret etmektedir. Buna ilaveten bulgular işsizlik oranındaki %1'lik bir artışın ekonomik büyüme değişkeninde % -0,06 oranında düşüşe (daha fazla işsizlik = daha az büyüme) neden olacağını göstermektedir.

Yolsuzluk nedenlerine bakıldığında, bir ülkede yolsuzluğu artıran faktörlerin genelde yönetim ile ilgili sebepler olduğu görülmektedir.

Yolsuzluğun nasıl ölçülebileceği konusunda geliştirilmiş birçok endeks bulunmaktadır. Bunların arasında İş Dünyası Endeksi (BI), Uluslararası Ülke Risk Danışmanlığı Endeksi (ICRG), Uluslararası Şeffaflık Örgütü Rüşvet Verenler Endeksi (BPI), Global Rekabet Edebilirlik Raporu Endeksi, Küresel Yolsuzluk Barometresi (GCB) ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) Yolsuzluk Algılama Endeksi de bulunmaktadır.

Rüşvet, kayırma (akraba kayırmacılığı, hemşeri kayırma, siyasal yandaşlık), zimmet ve irtikap gibi bir sürü yolsuzluk türleri vardır.

Yolsuzluğun, demokrasiye zarar verme gibi ciddi siyasi sonuçları vardır ve toplum içindeki hukuku ve düzeni istikrarsızlaştırır. Yolsuzluğun bir diğer siyasi sonucu, siyasi katılıma olan ilgiyi azaltması, düşük seçmen katılımına neden olması ve genel siyasi ilgisizlik yaratmasıdır.

Yolsuzluk ayrıca karaborsa faaliyetine neden olup onun genişlemesine ve konsolidasyonuna yol açmaktadır.

Bazı ülkelerde yolsuzlukla ilgili bazı örneklerde olduğu gibi, yolsuzluk eylemlerine karışmanın cezası yoktur. Bu, yolsuzluğun daha geniş ve daha güçlü olmasına izin vermenin doğrudan bir nedenidir. Bu nedenle bu çalışma, yolsuzluğa karşı güçlü cezalar ve eylemler olması gerektiğini de hatırlatmaktadır. Bu çalışma ayrıca ekonomiyi yeniden düzenlemek ve ekonomik kalkınmayı desteklemek için Malezya, Çin ve Yeni Zelanda gibi uzun bir ekonomik reform geçmişine sahip bazı ülkelerle uzmanlık ve deneyim alışverişi yapılmasını tavsiye etmektedir.

Çalışma aynı zamanda entelektüel, ekonomik, sosyal ve dini farkındalığın yaygınlaştırılmasını ve yolsuzlukla mücadelenin, herkesin kendi konumuna göre katıldığı ulusal bir misyon olduğunu düşünmeyi tavsiye etmektedir, çünkü toplum bu fenomeni engellemeye aktif olarak katkıda bulunmaktadır.

TI'nın birçok raporunda gördüğümüz gibi, MENA ülkeleri her zaman çok yüksek yolsuzluk oranlarını sürdürmekte ve bu sorun hala devam etmektedir. MENA bölgesinde artan yolsuzluk oranları ciddiye alınmalı ve masaya yatırılmalıdır. Hükümetler ve rejimler daha transparan politikalara ve düzenlemelere sahip olmalıdır. Yolsuzluk oranı ancak yolsuzluğa karışan kişinin hesap vermesinin sağlandığı bir sistem kurulmasıyla azaltılabilir.

Politika etkileri, yolsuzluğa bulaşmış memurlara baskı uygulayarak hükümetlerin gelir oranlarını artıracakını göstermektedir. Yolsuzluk endeksinde yüzde 1'lik bir artış, bu modelin katsayılarına göre kişi başına GSYH'da yüzde 0,31'lik bir artışa yol açacaktır (daha az yolsuzluk= fazla büyüme).

Son olarak, yolsuzluğu sona erdirmek ve siyasete güveni yeniden tesis etmek için, siyasi yozlaşma fırsatlarına meydan vermemek ve siyasi sistemlerde dürüstlüğü teşvik etmek şarttır. Bu çerçevede Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün de vurguladığı üzere, MENA bölgesinde ekonomik büyümeyi hızlandırmak isteyen yönetimler çıkar çatışmalarını yönetmeli, siyasetin finansmanını kontrol etmeli, seçimlerin hilesiz yapılmasını temin etmeli, lobi faaliyetlerini düzenlemeli, vatandaşları (sivil toplumu) güçlendirmeli, özel muamele (torpil) ile mücadele etmeli, denge ve fren mekanizmalarını tahkim etmelidir.

KAYNAKÇA

Acar, M. (2018). *Küreselleşme*. 2. Baskı. Konya: Literatürk Academia.

Acemoğlu, D., & Verdier, T. (1998). Property rights, corruption and the allocation of talent: a general equilibrium approach. *The Economic Journal*, 108 (450), 1381-1403, 1381-1403.

Adebite, L. (1991). The Evolution of Corrupt-free Society. The Role and Duties of the Citizenry.

Adelman, I. (1958). In Snowdon, B. & Vane, H.R. 2005. *Modern Macroeconomics*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing Limited.

Aghion, P., & Howitt, P. (2009). *The Economic of Growth*. London, UK: Cambridge University Press.

Ağayev, S. (2008). *Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinde Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri* (Basılmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon.

Ahiakpor, J. C. W. (2001). On the Mythology of the Keynesian Multiplier. *American Journal of Economics and Sociology*, 60(4), 745–773.

Akai, N., Horiuchi, Y., & Sakata, M. (2005). Short-run and Long-run Effects of Corruption on Economic Growth: Evidence from State-Level Cross-Section Data for the United States. *International and Development Economics Working Papers* idec05-5, 1-30.

Akalan, R. A. (2006). *Türk Kamu Hizmetinde İyi Yönetim ve Yolsuzlukla Mücadele* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Akça, H., Ata, Y., & Karaca, C. (2012). Inflation and Corruption Relationship: Evidence from Panel Data in Developed and Developing Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2(3), 290.

Akçay, S. (2006). "Corruption and Human Development". *Cato Journal*, Vol. 26, No. 1, 29–48.

Aktan , C. (2001). *Siyasal Ahlak ve Siyasal Yozlaşma*. Hak-İş Yayınları.

Alarab News. (2017, 12 28). Sınır kapılarının bozulması Irak bütçesini ve ekonomisini zorluyor. Retrieved from <https://alarab.co.uk>

Alghad Press. (2018, 11 05). Yarın Basın, Abdul Mehdi hükümetinin değiştirilmesinden ve eklenmesinden sonra 2019 Bütçe Kanununu yayınladı. Retrieved from Alghad Press: <https://www.alghadpress.com/view.php?cat=180833>

Alkin, E. (2003). "Ekonomik Büyüme ve Kalkınma," *İktisada Giriş*, Ed. İlyas Şıklar, 1. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

Al-Marhubi, F. (2000). Corruption and inflation. *Economics Letters*, vol. 66, issue 2, 199-202.

Alodadi, A. (2015). *An Econometric Analysis Of Oil/Non-Oil Sectors And Economic Growth In The Gcc: Evidence From Saudi Arabia And The UAE* (Doctorate Thesis). Plymouth University. Plymouth.

Alshamaa, H. (2019, 08 01). Al jazeera centre for studies. Retrieved from Irak ve idari ve ekonomik yolsuzluk olgusu: <https://studies.aljazeera.net/en/node/4386>

Amundsen, I. (1999). Political Corruption: An Introduction to the Issues. WP 1999: 7.

Anand, S., & Ravallion, M. (1993). Human Development in Poor Countries: On the Role of Private Incomes and Public Services. *Journal of Economic Perspectives*7(1), 133–150.

Anand, S., & Sen, A. (2000). Human Development and Economic Sustainability. *World Development*, 28(12), 2029–2049.

Andvig, J., & Fjeldstad, O. (2000). Research on corruption: A policy oriented survey. Oslo: Norwegian Agency for Development Cooperation.

Andvig, J., Fjeldstad, O.-H., Sissener, T., & Søreide, T. (2000). Research on Corruption A policy oriented survey. Bergen/Oslo: Chr. Michelsen Institute (CMI) & Norwegian Institute of International Affairs (NUPI).

Anoruo, E. and Braha, H., 2005. Corruption and economic growth: the African experience. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 7 (1), 43-55. Available from:

https://www.researchgate.net/publication/265497767_Corruption_and_Economic_Growth_The_African_Experience [Accessed 22 May 2021].

Apaydın, F. (2013). *Büyümenin Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Arkip, S., & Almabsut, R. (2018). Libya'da Finansal Yolsuzluğun Kuluçka Ortamı ve Etkileri, Döneme İlişkin Analitik Bir Çalışma (2003-2016). *Bilimsel bakış açıları, Asmaria İslam Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi Dergisi.*, 56-110.

Assabah Aljadeded. (2018, 12 17). Assabah Aljadeded News. Retrieved from <http://newsabah.com/newspaper/172234>

Avrupa Birliği. (2013). Corruption and human rights in third countries. Avrupa Birliği.

Ayres, R. (1997). Theories of Economic Growth. INSEAD Working Papers Series, France.

Bagchi, A. K. (1982). *The Political Economy of Underdevelopment*, Cambridge University Press: London, UK.

Bakırtaş, İ., & Çetin, M. (2016). Yenilenebilir Enerji Tüketimi İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G-20 Ülkeleri. *Sosyoekonomi*, 24 (28), 131-145.

Balai, D., & Sangweni, S. (1999b). Fighting Corruption: Towards a national integrity strategy. Pretoria: University of South Africa Press.

Balia , D., & Mavuso, V. (1999b). Fighting Corruption: Invitation to Ethics Management. Pretoria: Unisa Press.

Balia, D. (1999a). *Fighting Corruption: Towards a national integrity strategy*. Pretoria: University of South Africa Press.

Baliamoune-Lutz, M., & Ndikumana, L. (2007). *Corruption and growth in African countries: Exploring the Investment Channel*. Economics Department Working Paper Series, 33.

Baltagi, B. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data (3 Ed.)*. New York: John Wiley & Sons.

Baltagi, B., & Li, Q. (1995). Testing AR(1) against MA(1) disturbances in an error component model. *Journal of Econometrics*, 68(1), 133-151.

Bank, W. (2000). *Anticorruption in Transition A Contribution to the Policy Debate*. Washington, D.C.: The World Bank.

Bank, W. (2019, 23 05). World Bank. Retrieved from World Bank Data Base: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

Baran, P., & Hobsbawm, E. (1961). *The Stages of Economic Growth: A Critique in Kyklos*, 14.

Bardhan, P. (September 1997). *Corruption and Development: A Review of Issues*. *Journal of Economic Literature*, Vol. XXXV, 1320-1346.

Barro, R. (1998). *Determinant of Economic Growth*. London: The MIT Press Cambridge.

Barro, R., & Sala-i-Martin. (2004). *Economic Growth*, 2nd edn. UK: Cambridge University Press.

Basem, E., Abulkasem, D., Elham, A. and Basim, O., 2016. The impact of corruption on economic growth in OIC countries. *International Journal of Economics and Finance*, 8 (9), 98-103. Available from: DOI:10.5539/ijef.v8n9p91.

Başar, S. (2004). *Yolsuzluklar ve Makro Ekonomik Etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Baumol, W. (1990). In Snowdon, B. & Vane, H.R. 2005. *Modern Macroeconomics*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing Limited.

Bayar, G. (2007). *Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri Ekonometrik Bir İnceleme*. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni.

Beck, N., & Katz, J. N. (1995). What To Do (and not to do) With Time-Series Cross-Section Data. *American Political Science Review*. Vol. 89, No. 3, 634-647.

Becker, G. S. (Dec. 10, 1995). If You Want to Cut Corruption, Cut Government. *Business Week*, 26.

Berber, M. (2017). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Tarabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

Bergsten, C., Freeman, C., Lardy, N., & Mitchell, D. (2008). *China's Rise: Challenges and Opportunities*. Washington: Institute for International Economics and the Center for Strategic International Studies.

Beşel, F. (2013). *Yolsuzluk - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*(Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Beyerle, S. (2014). *Curtailing corruption: People power for accountability and justice*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Bhattarai, K. (2005). *Keynesian Models for Analysis of Macroeconomic Policy*.

Boardman, C., & Klum, V. (2001). *Building organizational integrity*” In Larmour, P. and Wolanin, N. (Eds.) (2001). *Corruption & anticorruption*. Canberra: Asia Pacific Press.

Botchwell, K., Hubbard, R., & Husain, S. (2000). *Fighting corruption: Promoting good governance*. London: Commonwealth Secretariat.

Botchwey, K., & Commonwealth Expert Group. (2000). *Fighting Corruption, Promoting Good Governance: [report of] Commonwealth Expert Group on Good Governance and the Elimination of Corruption*. London : Commonwealth Secretariat.

Boussalham, H., 2018. The consequences of corruption on economic growth in Mediterranean countries: evidence from panel data analysis. *Preprints*, 2018020065. Available from: doi:10.20944/preprints201802.0065.v3.

Bracking, S. (2007). *Corruption and development: The anti-corruption campaigns*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Branigan, T. (2015, February 14). Politburo, army, casinos: China's corruption crackdown spreads. Retrieved from The Guardian: <http://www.theguardian.com/world/2015/feb/14/china-corruptioncrackdown-spreads-xi-jinping>.

Bribe Payers Index. (2019, 09 25). Retrieved from <https://www.transparency.org/research/bpi/overview>.

Brown, E., & Cloke, J. (2004). Neoliberal reform, governance and corruption in the south: Assessing the international anti-corporation crusade. *Antipode*, 36(2), 272-294.

Brown, K. (2012, November 8). China's Hu Jintao in corruption warning at leadership summit. Retrieved from BBC: <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-20233101>

Brunette, A., & Weder, B. (2003). A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*, 87(1), 1801-1824.

Buğdaycı, A. (2019). *Kamu Harcamalarının Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebine Etkisinin Analizi* (Yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt University, Ankara.

Caiden , G., Dwivedi, O., & Jabbara, J. (2001). *Where Corruption lives*. West Hartford: Kumarian Press.

Campos, N., Ralitzka, D., & Saleh, A. (2010). Whither Corruption? A Quantitative Survey of the Literature on Corruption and Growth. CEPR Discussion Paper No. DP8140.

Chou, Y., & Chin, M. (2004). Financial Innovations and Technological Innovations as Twin Engines of Economic Growth. Mimeo University of Melbourne. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20421338.2016.1226705?scroll=top&needAccess=true&journalCode=rajs20>

Cingi , S., Tosun, U., & Güran, C. (2002). *Yolsuzluk ve Etkin Devlet*. 1. baskı. Ankara: Ankara Ticaret Odası: Ümit Yayıncılık.

Cockcroft, L. (2012). *Global corruption: Money, power and ethics in the modern world*. London: I.B.Tauris.

Cogan, J., Cwik, T., Taylor, J., & Wieland, V. (2010). New Keynesian versus old Keynesian government spending multipliers. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 34(3), 281-295.

Collier, R., & Collier, D. (1991). *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America*. Princeton: NJ: Princeton University Press.

Contreras, S. (2008). Child labor participation, human capital accumulation, and economic development. *Journal of Macroeconomics*, 30(1), 499-512.

Corruption Watch. (2nd July 2013). *Decoding the culture of corruption*. Corruption Watch.

Cypher, J., & Dietz, J. (2004). *The process of economic development*. London, UK.: Routledge.

Çakıroğlu, Ü. (2018). *Yoksulluk Ve Yolsuzluk Üzerine Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Çam, İ. (2016). *İnsan Sermayesi, İlişkisel Sermaye, İnovasyon Sermayesi Ve Süreç Sermayesinin Firma Değer İle İlişkisi : BIST Üzerine Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Gebze.

Çelen, M. (2007). *Yolsuzluk Ekonomisi: Kamusal Bir Kötülük Olarak Yolsuzluğun Ekonomik Analizi*. İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, İSMMM Yayın No:77.

D'Amico, N. (2015). *Corruption and Economic Growth in China: An Emirical Analysis: An Emirical Analysis*" (2015). Senior Honors Projects. 78., 1-25.

Demir, O. (2019). *Bilgi Ekonomisinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkilerinin Panel Veri Yöntemi İle Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Erzurum.

Demir, Ö. ve Acar, M. (2020). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. 7. Baskı. Konya: Literatürk Academia.

Denyer, S. (2013, October 3). China's leader, Xi Jinping, consolidates power with crackdowns on corruption. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/world/chinas-leader-xi-jinping-consolidates-power-with-crackdowns-on-corruption-internet/2013/10/01/fd8ceeee-1eb7-11e3-9ad0-96244100e647_story.html

Domar, E. (1946). Capital expansion, rate of growth, and employment. *Am. Econ. Rev.* 14(2), 343-355.

Dong, B., & Torgler, B. (2011). Democracy, property rights, income equality, and corruption. EEM Working Paper, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1756816.

Dornbusch, Rudiger, Fischer, S., & Startz , R. (2008). *Macroeconomics*. Singapore: Mc Graw Hill.

Dwivedi, D. (2005). *Macroeconomics: Theory and Policy*. Tata McGraw-Hill Education.

Egger, P., & Winner, H. (2005). Evidence on corruption as an incentive for foreign direct investment. *European Journal of Political Economy*, 21 (4), 932-952.

Ellero, J. (2015). *Crumbling Housing And Failed Promises: A Critical Study Of Corruption In Low Cost Housing In The Phoenix Area*. Master Dissertation, University Of Kwazulu-Natal.

Ertek, T. (2016). *Makroekonomiye Giriş (Basından örneklerle)*. Istanbul: Beta Yayınları.

Etchegoyen, A. (1995). *Le corrupteur et le corrompu*. Paris: Julliard Press.

Evans, B. (2001). *The Cost of Corruption*. Teddington: Tear Fund.

Eviews Kullanım Kılavuzu, (t.y),“Çevrimiçi”,
http://www.eviews.com/help/content/panel-Panel_Equation_Testing.html, Erişim
 03.05.2019

Ezeme, P. (2002). *The Catholic Church and the Fight against Corruption in Nigeria*. Nsukka: Chuka Educational Publishers.

Fadzallah, M. (2018). *Effects Of Corruption On Fdi Inflows In Malaysia*. Effects Of Corruption On Fdi Inflows In Malaysia, Eskisehir, Anadolu University.

Fathalla, F. (2016). *Mısır Ekonomisine Başvurarak Yolsuzluk Ve Ekonomik Gelişme Arasındaki İlişkinin Analitik İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Zagazig University. Zagazig.

Fitzsimons, P. (2002). The politics of corruption in the 21st century. *Globalization* 2(1), 1-12.

Gebeye, B. (2012). Corruption and human rights: Exploring the relationships. *Human Rights and Human Welfare*, 70, 1-43.

Geeraerts, G. (2011). China, the EU and the New Multipolarity. *China, the EU and the New Multipolarity*, 57–67.

Ghazi, F., Benedict, M., & Quinn, K. (2014). *Corruption and growth*.

Gillis, M., Perkins, D., Roemer, M., & nodgrass, D. (1992). *Economics of Development*, 3rd edn. New York, USA: Norton and Company.

Glaeser, E., & Saks, R. (2006). Corruption in America. *Journal of Public Economics*, 90 (6), 1053-1072.

Glenn, C. (2007). *Corruption and economic development in the Peoples' Republic of China*. Te University of Toledo, Teses and Dissertations.

Global Corruption Barometer. (2019, 09 26). Global Corruption Barometer. Retrieved from <http://www.transparency.org/research/gcb/overview>

Goel, R., & Nelson, M. (2010). Causes of corruption: History, geography and Government. *Journal of Policy Modelling*, 32, 433-447.

Gonçalves da Silva, Marcos, Fernandes; Garcia, Fernando; Bandeira, Camara, Andrea; “How does corruption hurt growth? Evidences about the effects of corruption on factors productivity and per capita income”, *Escola De Economia De Sao Paulo, Getulio Vargas Foundation (Brazil) In Its Series Textos Para Discussao*, sayı 103, 2001, pp: 1-24.

Gorlach, V. (2011). *An Econometric Analysis Of The Impact Of Economic Freedom On Economic Growth In The SADC*, Yüksek Lisans Tezi, Nelson Mandela Metropolitan University, Port Elizabeth.

Göktaş, A. (2009). Yolsuzluğun Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Yolsuzluğu Önleme Stratejileri. *Çimento İşveren Dergisi*, 23-26.

Graaf, G. (2007). Causes of corruption: Towards a contextual theory of corruption. *PAQ Spring*, 39-89.

Greene, W. (2012). *Econometric Analysis* (7th Ed.). Harlow: Pearson.

Grobler, S. (1999). Towards an integrated approach. In Balai, D and Sangweni, S.eds. *Fighting Corruption: Strategies for prevention*. University of South Africa Press, Pretoria.

Gujarati, D. (2003). *Basic Econometrics* (4th Ed.). Boston: McGraw-Hill.

Haan, J and Seldadyo, H. 2006. *The determinants of corruption: A literature survey and new evidence*. European Public Choice Society, 20 -22 April: Turku.

Hagemann, H. (2009). Solow's 1956 Contribution in the Context of the Harrod-Domar Model. *History of Political Economy*, 41(1), 67-87.

Haliloğlu, A. (2011). *Türkiye'de İktisadi Büyüme ve İstihdam 1980-2008*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Harley, C. (2004). *The Cambridge Economic History of Britain, 1, 1700–1860*. Cambridge : Cambridge University Press.

Harrison, E. (2006). Unpacking the anti-corruption agenda: Dilemmas for anthropologists. *Oxford Development Studies* 34 (1), 15-29.

Harrison, E. (2007). Corruption. *Development in Practice*, 17(4-5), 672-678.

Harrod, R. (1939). An essay in dynamic theory. *Econ. J.* 49 (139), 14-33.

Hausman, J., 1978. Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46 (6), 1251-1271

Heckelman, J., & Powell, B. (2010). Corruption and the institutional environment for growth. *Comparative Economic Studies*, 52 (3), 351-378.

Heidenheimer Arnold, J., Michael Johnston, & Victor LeVine, T. (1989). *Political Corruption [M]*. New Brunswick, New Jersey. Transaction Publication, 1989.

Heywood, P. (1997). Political Corruption: Problems and Perspectives. *Political Studies*, 45: 417-435.

Hilliard, V., & Wissink, H. (2001). Understanding corruption in the South African public sector. In Caiden, G; Dwivedi, O. and Jabbra, J.eds. *Where Corruption lives*. West Hartford: Kumarian Press.

Holmes , L. (1993). *The end of communist power: Anticorruption campaign and legitimization crisis*. Oxford: Oxford University Press.

Huang, C.-J. (2012). Corruption, Economic Growth, and Income Inequality: Evidence from Ten Countries in Asia. *World Academy of Science, Engineering and TechnolnICRG*, Vol: 66, 354-358.

Huang, C.J., 2015. Is corruption bad for economic growth? Evidence from Asia-Pacific countries. *North American Journal of Economics and Finance*. Available from:doi:10.1016/j.najef.2015.10.013

Huntington, S. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.

Investopedia. (2020, 03 09). How Do Factor Endowments Impact a Country's Comparative Advantage? Retrieved from Investopedia: [investopedia.com/ask/answers/041615/how-do-factor-endowments-impact-countrys-comparative-advantage.asp](https://www.investopedia.com/ask/answers/041615/how-do-factor-endowments-impact-countrys-comparative-advantage.asp)

İstanbul Ticaret Odası . (2012). *2012 Yılında Türkiye ve Dünya Ekonomisi*. Istanbul: Istanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2013-16.

İşler, K. (2018). *Yolsuzluk Ekonomisi Ve Türkiye*, Yüksek lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

Johnson, B., & Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.

Johnson, B., & Sharma, K. (2004). *The struggle against corruption: A comparative study*. New York: Palgrave.

Johnson, J. (1966). The Role of Spending in Physiocratic Theory. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(4), 616–632.

Johnson, N. D., Ruger, W., Sorens, J., & Yamarik, S. (2013). *Corruption, Regulation, and Growth: An Empirical Study of the United States*. George Mason University, Department of Economics, Working Paper No. 13-21.

Johnston, M. (1996). Johnston. The search for definitions: the vitality of politics and the issue of corruption. *International Social Science Journal*, Vol.48(3), 321-335.

Kaplan, E. (2014). *Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Karmakar, D. (2019, 12 17). Economics Discussion. Retrieved from Economics Discussion: <http://www.economicdiscussion.net/economic-growth/economic-growth-of-a-country-4-main-sources/14759>

Kaushik, K., Arbenser, L., & Klein, K. (2008). Export Growth, Export Instability, Investment and Economic Growth in India: a Time Series Analysis. *The Journal of Developing Areas*, 41(2), 155–170.

Keliher, M., & Wu, H. (2015, April 7). How to Discipline 90 Million People. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/04/xi-jinping-china-corruption-political-culture/389787/>

Kempe, R. (1985). Politics, Bureaucratic Corruption, and Maladministration in the Third World. *International Review of Administrative Sciences*, Vol 51(4), 1-6.

Keynes, J. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Palgrave Macmillan.

Khan, M. (1996). The Efficiency Implications of Corruption. *Journal of International Development*, Vol:8, 683-696.

Klitgaard, R. (1988). *Controlling Corruption*. Berkeley: University of California Press.

Klitgaard, R. (1991). *Adjusting to Reality: Beyond “State versus Market“ in Economic Development*. California, USA: ICS Pres.

Klitgaard, R., Maclean, R., & Parris, L. (2000). *Corrupt cities: A practical guide to cure and prevention*. Oakland: ICS Press.

Korkmaz, E., Erkal, M., Baloğlu, B., Minibaş T., Yılmaz, B. E., ÇAK, M. (İstanbul). *Türkiye'de Yolsuzluğun Sosyo Ekonomik Nedenleri Etkileri ve Çözüm Önerileri*. İstanbul Ticaret Odası Yayın No : 35, 2001.

La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1999). The quality of government. *Journal of Law, Economics, and Organization*, 15(1), 222-279.

Lambsdorff, J. (2007). *The institutional economics of corruption and reform: Theory, evidence and policy*. Cambridge : Cambridge University Press.

Lapalombara, J. (1994). Structural and Institutional Aspects of Corruption. *Social Research*, Vol: 61, No.2, Summer, 325-350.

Lawal, G. (2007). Corruption and development in Africa: Challenges for political and economic change. *Humanity and Social Sciences Journal*, 2 (1), 1-7.

Lederman, D., Loayza , V., & Soares, R. (2005). Accountability and corruption: Political institutions matter. *Economics and Politics*, 17(1), 1-35.

Leff, N. (1964). Economic development through bureaucratic corruption. *American Behavioral Scientist*, 8 (3), 8-14.

Lewis, W. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *Manchester School of Economic and Social Studies*, 22, 139–191.

Lucas, R. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-32.

Lui, F. (1985). An equilibrium queuing model of bribery. *Journal of Political Economy*, 93 (4), 760-781.

Malthus, T. (1809). *An essay on the principle of population, as it affects the future improvement of society*, (Vol. 2).

Mammadov, O. (2016). *Dış Ticaret - İktisadi Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneği* Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Mauro , P. (1997). The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A CrossCountry Analysis. In Elliott, K. A. (eds.) *Corruption and the Global Economy*; Washington, D.C.: Institute for International Economics, 83-107.

Mauro, P. (1996). The effects of corruption on growth, investment and government expenditure. IMF Working Paper, 96/98.

Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110 (3), 681- 712.

Mcfarlane, J. (2001). Transnational crime: Corruption, crony capitalism and nepotism in the 21st century. In Larmour, P and Wolanin, N.eds., *Corruption and Anti-corruption*. Canberra: Asia Pacific Press.

McKenna, J. P. (1977). *Aggregate Economic Analysis*, Hinsdale, IL: The Dryden Press:
Silesia, USA.

Mo, P. (2001). Corruption and economic growth. *Journal of Comparative Economics*, 29 (1), 66-79.

Montiel, P. (2011). *Macroeconomics in Emerging Markets*. Cambridge, UK.: Cambridge University Press.

Morris, S. (6th to 8th April: Charlotte). Corruption in Latin America: An empirical overview. 53rd Annual Meeting of the Southeastern Council of Latin American Studies.

Muhammad, M. (2012). *Essays on corruption, inequality, and economic growth*. PhD thesis.

Muller, A. (1978). Quesnay's Theory of Growth: A Comment. *Oxford Economic Papers*, New Series, 30 (1), 150–156.

Musa, A., Rano, S. and Mansur, I., 2016. Impact of corruption on economic growth. *Journal of Educational Policy and Entrepreneurial Research* 3 (7), 188-201. Available from: [https://www.zeetarz.com/wp-content/uploads/2017/12/Impact-of-Corruption-on EconomicGrowth.pdf](https://www.zeetarz.com/wp-content/uploads/2017/12/Impact-of-Corruption-on-EconomicGrowth.pdf) [Accessed 17 April 2020].

Musa, A., Rano, S., & Mansur, I. (2016). Impact of corruption on economic growth. *Journal of Educational Policy and Entrepreneurial Research* 3 (7), 188-201.

Myint, U. (2000). Corruption: causes, consequences and cures. *Asia-pacific Development Journal*, 7(2), 33-58.

Negin, V. (2010). Effects of corruption on poverty and economic growth. PhD thesis, Universiti Putra Malaysia.

Nitisha. (2019, 12 17). 5 Factors that Affect the Economic Growth of a Country. Retrieved from Economics Discussion: <http://www.economicdiscussion.net/economic-growth/5-factors-that-affect-the-economic-growth-of-a-country/4199>

Nye, J. (1967). Corruption and political development: a cost-benefit analysis. *American Political Science Review*, 61(2), 417-427.

Ok, S. (2008). *Ekonomik Büyüme ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirilmesinde İŞKUR'un Rolü* (Uzmanlık Tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Okagbue, E. (2020). Corruption in Nigerian Custom Department. Masters Degree Dissertation, University Of Electronic Science And Technology Of China.

Olowu , D. (1983). Corruption in Nigeria. *International Review of Administrative Sciences*, Vol (49), 291-296.

Omar, D. (1999). Prevention and control. In Balai. D and Sangweni, S.eds. *Fighting Corruption: Strategies for prevention*, University of South Africa Press: Pretoria.

Ondo, A. (2017). Corruption and economic growth: the case of EMCCA. *Theoretical Economics Letters*, 07, 1292-1305.

Otite, O. O. (1982). Reflection on the Nature of Corruption & Nigeria Corruption in Development. Nigerian Anthropological and Sociological Association.

Otusanya, J. (2011). Corruption as an Obstacle to Development in Developing Countries: A Review of Literature. *Journal of Money Laundering Control*, 14, 387-422.

Özkanan, A., & Erdem, R. (2015). Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar: Kavramsal Bir Çerçeve. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:20, 179-206.

Özşahin, Ş. & Üçler, G (2017). The Consequences of Corruption on Inflation in Developing Countries: Evidence from Panel Cointegration and Causality Tests, *Economies*, 2017, vol. 5, issue 4, 1-15

Paldam, M. (2001). Corruption and religion adding to the economic model. *Kyklos*, 54(2- 3), 383-413.

Parasız, İ. (2008). Büyüme Teorileri. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Paya, M. (2001). Makro İktisat. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Pearson, Z. (2001). An international human rights approach to corruption. In Larmour, P and Wolanin, N,eds. *Corruption and Anti-corruption*. Canberra: Asia Pacific Press.

Pellegrini, L. (2008). "Corruption, Development and the Environment". Vrije Universiteit.

Pellegrini, L., & Gerlagh, R. (2004). Corruption's effect on growth and its transmission channels. *Kyklos*, 57 (3), 429-456.

Perry, P. (1997). *Political corruption and political geography*. Aldershot: Ashgate.

Piazolo, M. (1995). Determinants of South Korean Economic Growth, 1955 – 1990. *International Economic Journal*, 9(4), 109–133.

Pulok, M. H. (2010). *The Impact of Corruption on Economic Development of Bangladesh: Evidence on the Basis of an Extended Solow Model*. Stockholm University, 1-43.

Pustu, Y., Abdulai, A.-M., & Yashkaya, R. (2019). Political, Economic And Cultural Dimensions Of Corruption: A Case Of Developed And Developing Countries. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi Third Sector Social Economic Review* 54(3) 2019, 1377-1398.

Rangata, M. (2008). *Corruption and Maladministration*. Durban: University of KwaZulu-Natal.

Ranis, G., Stewart, F., & Ramirez, A. (2000). Economic Growth and Human Development. *World Development*, 28(2), 197–219.

Rendtorff, J. (2010). The Concept of Corruption: Moral and Political Perspectives. *Organization and Management*, Vol (1)139, 123-133.

Rijckeghem, Van, C., & Weder, B. (1997). *Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Sivil Service Cause Corruption?* Washington: IMF Working Paper, Vol: 73.

Robbins, P. (2000). The rotten institution: Corruption in natural resource management. *Political Geography* 19, 423-443.

Romer, P. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1003–1037.

Romer, P. (1990). Human capital and growth: Theory and evidence. *CarnegieRochester Conference Series on Public Policy*, 32 (1990), 251-286.

Romer, P. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives*, 8(1), 3–22.

Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences and reform*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rose-Ackerman, S. (2015). *Judicial independence and corruption*. Cambridge UK: Cambridge University Press, 15-24.

Rosenberg, B. (1965). Adam Smith on the Division of Labour : Two Views or One ? *Economica*, 32(126), 127-139.

Ross, J. (2003). *The dynamics of political crime*. London: Sage Publications.

Rostow, W. (1960). *The Stages of Economic Growth*. Cambridge: CUP.

Samuels, W., Biddle, J., & Davis, J. (2008). *A companion to the history of economic thought*. Padstow, Cornwall, United kingdom: TJ International.

Schumpeter, J. (1912). *The Theory of Economic Development*. Cambridge: Mass.: Harvard University Press, 1951.

Schumpeter, J. (1947). Theoretical Problems of Economic Growth. *The Journal of Economic History*, 7(S1), 1-9.

Silva, M., Garcia, F., & Bandeira, A. (2001). How does corruption hurt growth? evidences about the effects of corruption on factors productivity and per capita income. Available at: <http://bibliotecadigital.fgv.br/dspace/bitstream/10438/1953/1/TD103.pdf>.

Simpson, B. P. (2010). *Keynes's Theory of Depression: A Critique*. School of Business and Management - National University, USA

Smith, A. (2020 [1776]). *Milletlerin Zenginliği*. Çev. M. Acar. İstanbul: Liberus.

Snowdon, B., & Vane, H. (2005). *Modern Macroeconomics*. United Kingdom: Edward Elgar Publishing Limited.

Solow, R. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, Cilt 70, No. 1 (Feb., 1956), 65-94.

Solow, R. (1957). Technical change and the aggregate production function. *The Review of Economics and Statistics*, 39 (3), 312-320.

Song, H., Witt, S., & Li, G. (2009). *The Advanced Econometrics of Tourism Demand*. Routledge: London.

Spector, B. (2012). *Detecting corruption in developing countries: Identifying causes/strategies for action*. Virginia: Kumarian Press.

Svensson, J. (2000). Who must pay bribes and how much? Evidence from a cross-section of firms. *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 2486.

Swaleheen, & Stansel, M. (2007). Economic Freedom, Corruption and Growth. *Cato Journal*, Vol: 27, No.3, 343-358.

Swaleheen, M. (2011). Economic growth with endogenous corruption: an empirical study. *Public Choice*, 23-41.

Şimşek , S., & Aydın , K. (2004). *İktisat Bilimine Giriş*. İstanbul: Değişim Yayınları.

Şimşek, B. (2001). İşletmelerde Çıkar Çatışmasından Kaynaklanan Etik Sorunlar. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 3(1),1.

Taban, S. (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Taban, S. (2013). *İktisadi Büyümenin Kaynakları, Aşamaları ve Sınırlar,*” *İktisadi Büyüme*, (Edit.: Güler Günsoy, Zeynep Erdiñ), 1. Baskı. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir.

Takım, A. (2010). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ile İşsizlik Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 315-324.

Tanzi, V. ((Orijinal makalenin yayım tarihi, 1998).). *Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları* (çev. G. Kösekahya). *Maliye Dergisi*, 138, 117-134.

Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope and cures. *IMF Staff Papers*, 45(4), 559-594.

Tanzi, V., & Davoodi, H. (1997). *Corruption, Public Investment, and Growth*. Washington: International Monetary: IMF Working Paper, Vol: 139.

Tarek, B. A. and Ahmed, Z., 2013. Governance and economic performance in developing countries: an empirical study. *Journal of economics studies and research*, 2013 (2013), 1-13. Available from: DOI: 10.5171/2013.390231.

Tarek, B., & Ahmed, Z. (2013). Governance and economic performance in developing countries: an empirical study. *Journal of economics studies and research*, 1-13.

Taşar, M., & Çevik, S. (2017). Yolsuzluk ve Rüşvetin Kültürel. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 140-153.

Tatoğlu, F. (2016). Panel Veri Ekonometrisi (Stata Uygulamalı). İstanbul: 3. Baskı, Beta Yayınları.

Thach, N., Binh Duong, M. and Thi Kim Oanh, T., 2017. Effects of corruption on economic growth - empirical study of Asia countries. Imperial Journal of Interdisciplinary Research [online], 3 (7), ISSN: 2454-1362.

The Economist. (2014, July 5). Chairman of everything. Retrieved from The Economist: <http://www.economist.com/news/china/21606318-xi-jinping-consolidates-his-powerand-officials-are-quaking-their-boots-chairman-everything>

The International Country Risk Guide .(2019, 09 26). Retrieved from <https://www.prsgroup.com/explore-our-products/international-country-risk-guide/>

Tietenberg, T., & Lewis, L. (2010). Environmental Economics and Policy. Addison-Wesley.

Timamy, K. (2005). African leaders and corruption. Review of African Political Economy, 104(5), 383-393.

Topkaya, A. (2014). *Yolsuzluk ve Ekonomik Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Transparency International. (2009). Corruption and human rights: Making the connection. London: Pluto Press.

Transparency International. (2019, 09 25). Transparency International. Retrieved from <https://www.transparency.org/>

Transparency International. (2020, 10 16). Transparency International. Retrieved from <https://www.transparency.org/>

Treisman, D. (2000). The causes of corruption: a cross-national study. Journal of Public Economics, 76(3), 399-457.

Treisman, D. (2007). What have we learned about the causes of corruption from ten years of cross-national empirical research? *Annual Review of Political Science*, 10 (1), 211-244.

Türk Ceza Kanunu. (2004). Türk Ceza Kanunu. T.C. Resmî Gazete, 25611.

Türkdönmez, D. (2019). *Yolsuzluk-Ekonomik Büyüme İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Iğdır Üniversitesi, Iğdir.

Türkiye Genç İşadamları Derneği. (1998). 2000'li yıllara doğru Türkiye'nin önde gelen sorunlarına yaklaşımlar: suç ekonomisi. İstanbul: Türkiye Genç İşadamları Derneği.

Uğur, M., & Dasgupta, N. (2011). Evidence on the Economic Growth Impacts of Corruption in Low-income Countries and Beyond: a Systematic Review. EPPI-Centre Social Science Research Unit, Institute of Education.

Uğur, Mehmet ve Nandini Dasgupta, *Evidence on the Economic Growth Impacts of Corruption in Low-income Countries and Beyond: A Systematic Review*, EPPI-Centre Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London, 2011.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü. (2018). Yolsuzluk Algılama Endeksi 2017.

United Nations Development Program. (1997). Corruption and good governance. New York: UNDP.

United Nations Development Program. (2004). The impact of corruption on human rights based approach to development. New York: UNDP.

United Nations Human Rights. (2013). The rights case against corruption. Geneva: United Nations Human Rights.

Uslaner, E. (2008). Corruption, inequality and the rule of law. Cambridge : Cambridge University Press.

Uzun, M. (2018). *Kamu Ekonomisi Açısından Yolsuzluklar Ve Yolsuzlukla Mücadele* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Van Der Merwe, S. (2001). *Combat corruption collectively: Mobilizing South African civil society on corruption, governance and ethics*. Hatfield: Van Schaik Publishers.

Venezuela Ülke Raporu. (N.d.). Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nde 280-284: Ülke Raporları. Transparency International.

Vogal, F. (2012). *Waging war on corruption: Inside the movement fighting the abuse of power*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers Inc.

Wedeman, A. (2005). "Anticorruption Campaigns and the Intensification of Corruption in China.". *Journal of Contemporary China* 14, 93-116.

Wei, S.-J. (1997). How Taxing Is Corruption On International Investors? *The Review of Economics and Statistics*, LXXXII (1).

Weyland, K. (2006). Reform and corruption in Latin America. *Current history*, 105, 84-89.

Wilkinson, D. (2004). *Rigging the Rule of Law: Judicial independence Under Siege in Venezuela*. Human Rights Watch.

Willis, K. (2008). *Theories and Practices of Development*. Oxon; New York: Routledge.

Yağcı, S. (2016). *İktisadi Büyüme Teorileri: 1980 Sonrası Türkiye 'de Makroekonomik Değişkenlerin İktisadi Büyümeye Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi.), İstanbul Üniversitesi, İstanbul

Yakar , S., & Cebeci, K. (2007). Yolsuzluğun Ekonomik Büyümeye Etkileri Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Çimento İşveren Dergisi*, 16-27.

Yang, D. (2004). *Remaking The Chinese Leviathan*. Stanford: Stanford University Press.

Yao, S. (2002). Privilege and Corruption: The Problems of China's Socialist Market Economy. *American Journal of Economics and Sociology* 61, 279-299.

Yurdakul, O. (2013). *Bir Kamusal Başarısızlık Ürünü Olarak Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zarmouh, O. (1998). *Optimal Investment in an Oil-based Economy: theoretical and empirical study of a Ramsey-type model for Libya* (Doctorate Thesis). University of Bradford, Bradford.

